

РАСКОВНИК

Из садржаја

Народне умотворине

ЛАЗАРИЧКЕ ПЕСМЕ
ИЗ ЈУЖНЕ СРБИЈЕ
ЗАГОНЕТКЕ
ИЗ СИРИНИБКЕ ЖУПЕ

Наш народни живот

ЗЛАТИБОРСКЕ ЗДРАВИЦЕ
РЕЧНИК РАБАЦИЈА
СА ТАРЕ

Расправе

ПРЕДСТАВА ЖЕНЕ
У ВУКОВИМ ПОСЛОВИЦАМА

Обзорја

ПЕСМЕ ЖИВАДИНА
М. СТЕВАНОВИБА

ПРОЛЕЌЕ
Л Е Т О
1 9 8 8.

ПОСЕБАН ПРИЛОГ:

КАРАЦИЋ

ЛИСТ ЗА СРПСКИ НАРОДНИ ЖИВОТ, ОБИЧАЈЕ И ПРЕДАЊЕ

Расковник је некаква
(може бити измишљена)
трава,
за коју се мисли
да се од ње
(кад се њоме дохвати)
свака брава
и сваки други заклоп
отвори сам од себе.

Из Вуковог „Рјечника“

РАСКОВНИК

часопис за књижевност и културу

Први број изашао 1968.

Београд, април-септембар 1988.

Година XIV, број 51—52.

УРЕДНИШТВО

Ненад Љубинковић

Добривоје Младеновић

Миле Недељковић

Миодраг Павловић

Љубинко Раденковић

(главни и одговорни уредник)

ИЗДАВАЧ

Народна библиотека

„Вук Караџић“ — Београд

Булевар револуције 323

РАСКОВНИК

Појављује се у пролеће, лето, јесен и зиму.

Рукописе, откуцане машином у пуном прореду, слати на адресу: Народна библиотека „Вук Караџић“ (за „Расковник“), Ул. Бирила и Методија 2, 11000 Београд

Рукописи се не враћају

Годишња претплата за Југославију 6.000 динара. Претплату упућивати на жиро-рачун Народне библиотеке „Вук Караџић“ — Београд 60803-603-4660 код Београдске банке са назнаком: претплата за „Расковник“. Годишња претплата за иностранство: Сједињене Америчке Државе 20\$; СР Немачка DM 40; Француска Ffr. 90.

Телефон уредништва и претплате:
(011) 422-003

Секретар уредништва:
Вера Б. Константиновић

Уредништво прима уторком
од 13 до 15 часова

Тираж 1000 примерака

Примерак 2000 динара

Двоброј 3000 динара

Штампа РО графичке делатности
„Нови дани“, Београд,
Војводе Бране 13

На основу мишљења Републичког комитета за информације број 651-760/87-02 од 02. 09. 1987. часопис „Расковник“ је ослобођен пореза на промет.

Народне умотворине

НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ ИЗ ДУРМИТОРСКОГ КРАЈА

НА ОГРАНКЕ ПОД ОБЛАКЕ

Град градила бјела вила
ни на небо ни на земљу,
на огранке под облаке.

На том граду троја врата —
прва врата сва од злата,
друга врата полузлатна,
трећа врата сва од сребра.
Она што су сва од злата
ондје вила сједијаше,
она што су полузлатна
ондје вила шћер удаје,

она што су сва од сребра
ондје вила сина жени.

*(Према казивању моје мајке,
у доба њене младости ову пје-
сму су пјевале дјевојке на
Дурмитору у колу на сео-
ским сијелима).*

УДРИ ЧЕШЋЕ

Ткем ткем златно платно,
златни чунци пролијећу,
удри чешће да је љепше.

*(Пјевају дјевојке и невјесте
у игри на вечерњим сједељ-
кама и забавама)*

ВЈЕРА У МОМКА

Шећеру се не бих радовала,
младу момку не бих вјеровала,
вјера му је ко лисната грана,
граном мани — а лишће опани.
Таква ти је вјера у момака.

(Дјевојке пјевају у колу)

ОБУ МЛАДА ОФИЦИРА

Расло дрво леворика
на сред града Дубровника,
залива га зор дјевојка
зорна Јања са сред града.
Често јању Срби просе.
„Не дај мајко, не дај мила,
нећу млада за Србина,

оћу млада официра
што га Пива одабира,
кнез Милана Кнежевића
ил Обрена Радовића.

(Дјевојке пјевају у колу)

МАРИН ЈАГЛУК

Извор вода извирала
испод пања орајева,
ту је Мара јаглук прала,
дје опрала ту заспала.
Прикраде се младо момче
те украде Марин јаглук,
Мара охче и лелече:
„Јао мене, мој јаглуче!
Ја не жалим платно крпу
но ја жалим ситан везак,
скоро сам га препочела
с танке куле Шаулића,
с тромболеса Шибалића,
с тромболеса Шибалића
с крстајлије Ђоровића,
с крстајлије Ђоровића
с двије златке Остојића,
с двије златке Остојића
с колајлије Дурковића.

(Пјева се у колу на сијелу)

ЖАЛОСТ ДО БОГА

Широко широко поље овцама,
овцама овцама нема чобана,
сем једно сем једно лудо Радојче,
и оно и оно лудо заспало,
буди га буди га сека Јелица,
будећи будећи брата заклала,

бијелим бијелим зубом под глро,
потекла потекла крвца до мора,
чула се чула се жалост до бога
дје сеја дје сеја брата заклала.

(Пјева се у колу)

ЈЕЛ И СЈЕН

Момак оре долове
па замоли волове:
„Станте моји волови
да ја с цуrom говорим,
није цура зелен бор
да не смијем стати с њом,
но је цура јел и сјен —
љуба моја на јесен.“

(Пјева се на сијелу и у колу)

ЗОРАН И ОГЛЕДАН

Думиторе зор висино,
ти си зоран и огледан
с планинскијем врховима,
са зимскијем сњеговима.
Свети Саво кад је био
са тебе је воде пио,
са тебе је воде пио
штапом воду закрстио,
тај је спомен оставио.

(Пјева се на сијелу)

НА БАРДАЊОЛ НА БОЈИШТЕ

Причај вило шта је било,
дје се многе крвце лило?
„На Бардањол на бојиште
на крваво разбојиште,
дје падоше многе жртве

прескачући Турке мртве,
дје орлови мрки лете
и јуначка лица штете,
крвцу пију, очи ваде —
на Бардањол сваки паде.“

С Дурмитора кличе вила
па Ацића зове Вула:
„О Ацићу капетане,
чувај војску од Турака!“
Кад то зачу Ацић Вуле
на ноге је поскочио,
на ноге је поскочио
па у шанац ускочио,
сјече Турке на буљуке,
кррави мушке руке.
Ту погибе Ацић Дрека,
оружја му стаде звука.

(Пјевала се у колу)

НАПОМЕНЕ УЗ ТЕКСТ

Ове пјесме ми је казивала мајка Петруша Милосављева Павловић, по роду Остојић, кћерка Млабена и Милуше, из села Врела (општина Жабљак).

Петруша је била неписмена, али је многе пјесме знала напамет. Живјела је с мојим оцем Милосавом у селу Пасји Нуго, рабала дјецу и цијелог вијека се бавила пословима домаћице.

Годину дана пред смрт казивала ми је ове стихове. Умрла је у Пљевљима 24, јуна 1979. године не напунивши седамдесет година живота.

Крстајлија Боровића: Мисли се на хан /сеоску механу украј пјешачког караванског пута/ коју је у селу Међужваљу /на Пилитору/ држао Петар Боровић. Зграда је била саграђена од дрвета, са кровом у облику купе, на чијем је врху стајао дрвени крст. Отуда назив *крстајлија*. Кућ-

ни кровови су обично били „на двије воде“. Многе куће су у оно вријеме /а понеке и до данас/ на крајевима шљемена имале дрвене крстове.

Златке Остојића. — Сматрао сам да се то односи на такозване „мале пушке“, чији су ручвати често украшавани златом и сребром. Мајка ми је, међутим, објаснила да се у овом случају мисли на златни новац /млетачки или „наполеоне“/. Понеки имућнији људи из овог краја носили су на цамадану златник, попут медаље, као посебан накит, што је био знак богатства и угледа по основу богатства.

Колајлија Дурковића. — Предњи дио /грудњак/ јелека, извезен и украшен пуцадима. По тој занатској обради био је сличан колајни. Отуда *колајлија*.

Јел је скраћени облик именице *јела*. Свакако због ритма.

Имена лица, која се у пјесмама помињу, нијесу измишљена већ стварна. Једино нијесам сигуран да ли се Дрека презивао Ацић /као што стоји у пјесми/ или, можда, Тијанић.

Казивала
Петруша М. Павловић
из села Пасји Нуго,
општина Жабљак,
1978.

Записао
Милика Павловић

ЛАЗАРИЧКЕ ПЕСМЕ У ПРЕШЕВСКОЈ МОРАВИЦИ

У селима Прешевске Моравице, као на пример, у Славујевцу, Стрезовцу и Рељану, још се негују лазаричке магијско-обредне игре и песме¹.

Међу древним обредима у Славујевцу су, свакако, најбоље очувани и најомиљенији сировари и лазарице².

На Лазареву суботу 1988. године славујевачке домове су опходиле три лазаричке групе. У свакој је било пет девојчица: две „предњице“, две „задњице“ и један „лазар“. Најбоље је била увежбана група у којој су биле Валентина Томић (1976), Биљана Митић (1976), Зорица Цветковић (1976), Драгана Јаћимовић (1978) и лазар Верица Цветковић (1978). Лазар је био накићен разнобојним перјем од живине, манистрама и многим лепим марамама. Иначе, пре неколико година у Славујевцу је било девет лазаричких група.

За играње и певање девојчице се припремају две недеље. Уче их старије жене и девојке које су већ биле у лазарицама.

У посету сеоским домовима лазарице полазе у петак ујутру. Тога дана ручају у кући из које је лазар. Старији је обичај да се тога петка

¹ Предеона целина Прешевска Моравица се налази између Прешевске Црне Горе и планинске громаде Рујна. У народу је позната као Моравица (Маравица), по истоименој реци, десној притоци Јужне Мораве.

² Прешевско село Славујевац лежи у долини испод рујанског врха Чука.

кува кукуруз и да се њиме послужују девојчице пошто отпевају песме укућанима или пчелама (ако их домаћинство има). Лазарице се „раските“, „растуре“ у суботу увече, обично у лазаревом дому.

Лазарице у Славујевцу су певале читав циклус лазаричких песама, које су измењене у садржини, композицији, а највише у језику. Многе дијалекатске речи и облици замењени су књижевним. Нпр.: „Попише је сватови“ (м. „Попише гу сватови“), „Пуна чаша ракије“ (м. „Пуна чаша ракија“), „Над водом цавти ниче игличе“ (м. „Над воду цавти ниче игличе“), „Да испрша њено лице“ (м. „Да испрша њојно лице“); итд. На ове и друге језичке промене утицали су школа, радио и телевизија.

Девојчице су могле да певају песме свим укућанима. Знају посебне песме за дете, младића, девојку, невесту, домаћина итд. Ако је, пак, одојче у питању (коме први пут певају), отпевају му почетке од трију песама. Најчешће почињу стихом „Вијан ветар по планини“.

Сви српски родови у Славујевцу су пореклом из Врањске Пчиње.

М. З.

ЛАЗАРИЧКЕ ПЕСМЕ

Избор

1. За кућу

Овај је кућа, доз, кућа богата, кућа богата,
кућа богата, доз, са троји врата, са троји
врата.

На први врата, доз, Јанко делија, Јанко делија,
Јанко делија, доз, паре бројија, паре бројија.
На други врата, доз, Јана невеста, Јана невеста,
Јана невеста, доз, дете си држи, дете си држи.

На трећи врата, доз, Стојна девојка, Стојна
девојка,
Стојна девојка, доз, бисер си ниже, бисер си
ниже,
бисер си ниже, доз, за дан Велигден, за дан
Велигден,
за дан Велигдан, доз, за дан Бурбевдан, за дан
Бурбевдан,
за дан Бурбевдан, доз, за дан Спасовдан, за дан
Спасовдан.
Да ми благослужи, доз, овај је кућа, кућа богата!

2. Девојци

Момче иде од учење, доз, доз,
момче иде од учење,
а девојче од везење, доз, доз,
а девојче од везење.
Сретнали се на раскрсје, доз, доз,
сретнали се на раскрсје.
Трипут су се пољубили, доз, доз,
трипут су се пољубили,
три су капке крв капнале, доз, доз,
три су капке крв капнале.
Прва капка пуни шољу, доз, доз,
прва капка пуни шољу;
друга капка пуни чашу, доз, доз,
друга капка пуни чашу;
трећа капка пуни цезве, доз, доз,
трећа капка пуни цезве.
Стани више, повише, лазаре,
да се лепо преклониш,
још полепо наклониш, лазаре,
још полепо наклониш!

3. Удавачи

Црнаока девојка, лазаре,
црнаока девојка,
црно пројзе садеше, лазаре,
црно гројзе садеше,

висок чардак градеше, лазаре,
висок чардак градеше;
на њега се попела, лазаре,
на њега се попела.
Оздол иду сватови, лазаре,
оздол иду сватови,
по сватови свекрови, лазаре,
по сватови свекрови,
по свекрови свекрве, лазаре,
по свекрови, свекрве,
по свекрве девери, лазаре,
по свекрве девери,
по девери јетрве, лазаре,
по девери јетрве.
Пуна чаша ракије, лазаре,
пуна чаша ракије.
Кој ће да је попије, лазаре,
кој ће да је попије?
Попише је сватови, лазаре,
попише је сватови,
по сватови свекрови, лазаре,
по сватови свекрови,
по свекрови свекрве, лазаре,
по свекрови свекрве,
по свекрве девери, лазаре,
по свекрве девери,
по девери јетрве, лазаре,
по девери јетрве.
Стани више, повише, лазаре,
да се лепо преклониш,
још полепо наклониш, лазаре,
још полепо наклониш!

4. Војнику

Ој војниче, тужниче, лазаре,
ој војниче, тужниче,
да л' ти туга за татка, лазаре,
да л' ти туга за татка?
Да л' ти туга за мајка, лазаре,
да л' ти туга за мајка?
Да л' ти туга за брата, лазаре,
да л' ти туга за брата?

Да л' ти туга за сестра, лазаре,
да л' ти туга за сестра?
Нит' ми туга за татка, лазаре,
нит' ми туга за татка;
нит' ми туга за мајка, лазаре,
нит' ми туга за мајка;
нит' ми туга за брата, лазаре,
нит' ми туга за брата;
нит' ми туга за сестра, лазаре,
нит' ми туга за сестра;
но ми туга за либе, лазаре,
но ми туга за либе.
Стани више, повише, лазаре,
да се лепо преклониш,
још полепо наклониш, лазаре,
још полепо наклониш!

5. Младом ожењеном

Два се млади огледују, доз,
два се млади огледују,
на шарено огледало, доз,
на шарено огледало,
па да виде чије лице, доз,
па да виде чије лице,
чије лице поубаво, доз,
чије лице поубаво.
На невесту поубаво, доз,
на невесту поубаво,
а на њега испршало, доз,
а на њега испршало.
„Да подуне тијан ветар, доз,
да подуне тијан ветар,
да испрша њено лице, доз,
да испрша њено лице,
па да буде као моје, доз,
па да буде као моје!“
Стани више, повише, лазаре,
да се лепо преклониш,
још полепо наклониш, лазаре,
још полепо наклониш!

6. Домаћину

„Ој Јоване деветлијо, доз, доз,
ој Јоване деветлијо,
и ти имаш једног сина, доз, доз,
и ти имаш једног сина!
Ајде дај га цар да буде, доз, доз,
ајде дај га цар да буде,
цар да буде да царује, доз, доз,
цар да буде да царује!“
„Не мож', не мож', малено је, доз, доз,
не мож', не мож', малено је.
Не умеје пушку брисат', доз, доз,
не умеје пушку брисат';
не умеје сабљу острит', доз, доз,
не умеје сабљу острит';
не умеје коња јахат', доз, доз,
не умеје коња јахат'.“
„Ће научи пушку брисат', доз, доз,
ће научи пушку брисат';
ће научи сабљу острит', доз, доз,
ће научи сабљу острит';
ће научи коња јахат', доз, доз,
ће научи коња јахат',
па ће иде цар да буде, доз, доз,
па ће иде цар да буде;
цар да буде, да царује, доз, доз,
цар да буде да царује!“
Стани више, повише, лазаре,
да се лепо преклониш,
још полепо наклониш, лазаре,
још полепо наклониш!

Записао
Момчило Златановић

НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ ИЗ КРБАВЕ И ЛИКЕ

Свој свога на једна врата изгони, (из породичне куће) а на друга угони (свој своје опрашта).

На Божић се нико није подијелио (кад је кућа пуна и слога у породици је боља).

Чини не пречињај (треба бити скроман).

Узми док је на вршају (У вријеме спремања хране за касније узима се колико ко хоће. На примјер када се мед вади из кошнице. Изрека настала отуда што и коњи зобљу жито без мјере док је на вршају).

Натакнү му божићни колач на руку (Кад неко пропусти на други уради за себе користан посао).

Боље је носити празну торбу него врага у њој (Избјегавати све оно што те се не тиче).

Куку за рог сто година (Одговори се ономе ко се хвали да му нешто дуго дура—траје).

Сјетила се преља кућеље уочи нећеље (каже се за некога ко се лати посла тек када мора).

Узео врага због блага (Некада се више гледало на мираз него на све друго).

У сваком селу треба кућу градити (Треба имати свуда пријатеље).

Трбух нема пенцера (важно је да није празан).

Брашно се штеди с вр'а вреће, а не кад спадне у рогљове (на дно).

- Биће гаће али кад ће? (Каже се кад се дуго чека на обећање).
- Бе лаж руча ту не вечера.
- Дај рукама, тражи ногама (кад неко не врати позајмљену ствар).
- Ко маже тај вози (Односи се на подмићивање. Кад се да мито брже се дође до жељеног. Ова пословица отуда што кад се подмаже осовина кола се лакше крећу).
- Да га је низ кров отиснути начупао би пуне руке чавала (Каже се за способне људе).
- Лако је зими — пропни (попни) се па сними (снеси) а тешко је љети кад се нема шта мљети (Зими има у амбару а пред нову жетву некад нестане жита).
- Тај има и бијели' пчела (каже се за добростојећег домаћина).
- Кућа је бездана јама (никад трошка није доста).
- Запрећи ватру, вежи мачку (кад се увече загрене ватра на огњишту да би жеравица дочекала до ујутру мора се обезбједити да мачка не разнесе ватру по кући).
- Љети се мијеси божићни колач (Њиву на вријеме обрадити и на вријеме плод унијети у кућу).
- Колико одоле (одавде) стопа, толико отуда година (речено када неко куне некога).
- Неће чути Ђурђевданску кубуру (каже се за болешљиво чељаде или ослабљено преко зиме, грло стоке).
- То нека ти буду узли и урезници (каже се некоме да више не чини погријешке — узли су први у тари, (разбоју а урезници су задњи).

Записао
Дмитар Ђушић

ИЗРЕКЕ ИЗ ПРОШЋЕЊА КОД МОЈКОВЦА

Ала банда, заведе се кавга (посваћали и се и побили).

Бесте безове (без разлога, без потребе нешто урађено).

Бјежанова мајка пјева, а Стојанова кука (ко се чувао, остао је жив).

Вечерашећ меда испод језика (каже се дјеци кад питају шта ће да једу).

Воће се казало (да то зло ту кућу размине).

Вересија гола шија (не давај ништа на вересију).

Гроб му се зеленио (клетва, да умре и да му трава по гробу порасте).

Глава глави плеће арамбаци (чашћавање према звањима, титулама).

Дабогда мебаше побијала (клетва зле дјевојке да остане не удата).

Да је кабил (да је среће).

Дигло алачугу на мачугу (скитница, луталица, прописвијет).

Жив се посветио (жуг у лицу и мршав).

За божји атар (чућење).

Задријеће зубима за ледину (накосан је, негде ће погинути).

За морем јој кућа била (клетва зле дјевојке).

Знало га ћорило (клетва да оћорави).

Индала пимпала (нигдје ништа не остаде).

Исписао се из чељади (ослабио, слабо на чељад личи).

И бог се именом зове (треба и њега именом звати).

И мачка с врх себе гребе (свак се брани кад је нападнут).

Јавило се дијете (родило се).

Јек брек, глава боли љеб не стоји (сви болесни а сви једу).

Једем ја њега, једе оно мене (кад на силу једе).

Капац сам од својега (властан сам са својим).

Ко дјевојку проси товар лажи носи (просци се много хвале).

Ко може и зубом за камен (треба на све начине покушати).

Колај је то за њега (није то за њега ништа).

Куд ће вјештица него у свој род (мора се своме приклонити).

Камен би проплакао (велика је жалост била, нпр, нестао син јединац).

Младост му се окаменила (клетва).

Накуле навиле (отегнута прича: отеже причом, накуле навиле).

Нате мате, ђавола (неко чуђење).

Није свако Туре за везира (не може свак бити на високом положају).

Није сваки чоек што гаће носи (велики је слабић).

Однесе мртвијем воду (тако кажу за онога што заспа).

Основан а не поткован (дугачак, навио се напријед).

Под камен му остати не може (велики лупеж).

Поспите га житом (ријетко долази).

Растурили се ко сијермина дјеца (некаква изрека, кад се људи разиђу).

Свако је пашче на своме кориту јако (и најслабији своју кућу брани).

Свјештаће ти масло (убиће те, изгући ћете).

Сув као труд (гљива из букова дрвета мора бити сува да би ватру произвела).

Трнда, прнда-гандара, мандара (свашта прича, а прича му ништа не ваља).

Ћути као замузен (дијете кад сиса кажу замузено је).

У љебу нема кучја (сваки је хлеб добар, не
треба га бацати).

Чудо те нашло (нашло те зло).

Шорак му га донио (тако се говори ономе
што је лако до нечега дошао).

Милош Вујичић

ЗАГОНЕТКЕ ИЗ СИРИНИЊКЕ ЖУПЕ

Горица, њивица, два прутка, два вирка, со-
пило, јамило и гладило?

(Коса, чело, обрве, очи, нос, уста и брада).

Није изгубила, а ваздан тражи?

(Кокошка)

Марш белче преко плота — петина те чекају!

(Слине)

Без браде уђе, са брадом изиђе?

(Кука за сламу)

Пролете сојка кроз густо грање?

(Совељка, чунак)

Насред поља цивцаново гнездо?

(Пупак)

Виче рока из потока: преведите ме од коко-
шке, од пса се не бојим.

(Црв)

Једва чекам да се смрачи, длака длаку да
докачи.

(Трепавице)

Ујко ујну погурну, ујна му се насмеши.

(Кључаница)

Мицко грненце, слатко варивце.

(Лешиник)

Црвена врца у земљи се брца.

(Кишна глиста)

У шуму иде, дома гледа, дома иде, у шуму
гледа.

(Реп)

Деда јаше бабу.

(Сач и црепуља)

Шућ — пућ, па иза врата.

(Метла)

Ноћу скотно, дању јалово.

(Кревет)

Иди тамо, доби овамо!

(Брдила на разбоју)

Моје притисну доле, твоје рипну горе.

(Подношке и чкринушке на разбоју)

Уста на уста, шака на дупе.

(Крчаг)

Трбух на трбух, ноге на рамена, сиса у уста.

(Гајде)

Загонетке су записане у Житињу, селу у Горњој Морави, од мештана до-сељених са Шар-планине, из Сирињке жупе. Казивачи су различитог доба старости, али махом жене.

Записао

Стоиљко Станишић

БРОЈАЛИЦЕ ИЗ ТОПЛИЦЕ

○ ј, врана, гологлава,
где си капу изгубила?
— Више грање у дугање.
— Шта чињају дугањије?
— Оштро копље стругају.
— За кога га стругају?
— За белога русманина.
— Бежи, бежи русманине
преко беле рудине.
Рудине ће жир родит,
жир ћемо вепру дати,
вепар ће нам сало дати,
сало ћемо маци дати,
маца ће нам миша дати,
миша ћемо орлу дати,
ор'о ће нам перо дати,
перо ћемо свату дати,
сват ће нама киту дати,
киту ћемо попу дати,
поп ће нама књигу дати,
књигу ћемо Богу дати,
Бог ће нама срећу дати,
пуну врећу,
преко прага па у кућу.

2.

О, Иване, златомане,
сви ти коњи капетани!

Цилимин митин,
митро копље лучин.
Луку теко де утеко,
чаршико чемерико,
сунцево соколово,
димирово десет.

3.

Трус била кобила,
товар соли носила,
до попова мочила.
Трсните јој сенце,
да ождреби ждрепца,
путенога вранца,
да пратимо у Влаسه,
да донесе орасе.
Коме капу
коме шаку,
(*Јелене*) пуну врећу ораса.

Записао по сећању
Саво Ј. Миладиновић
из Грабовнице код Прокупља
(научио од своје бабе Стаке)

Томислав Ж. Вујичић

ЛЕГЕНДЕ ИЗ МЛАВЕ, ХОМОЉА И СТИГА

ТИШИНА

Српски кнез Лазар Хребељановић, када је једном приликом пролазио кроз питоми, шумовити и живописни хомољски крај, зажелио је да преко реке Млаве, између места званог „Ладне воде“ и места где се данас налази манастир Горњак, у живописној и прекрасној Горњачкој клисури, поразговара са подвижником (испосником и свецем) Григоријем Синајитом, који је у непосредној близини средњовековног манастира Горњака, у шуми, својој испосници, дуго времена живео и постио.

Међутим, пошто је Млава на овом месту текла уз велику буку и хуку, па нису уопште један другог могли ни чути ни разумети, испосник и светац Григорије Синајит изрекне клетву:

„Дабогда од сада овде река Млава више не жуборила, већ умукла и само ћутала!“

И тако, од тада, како каже народно предање, река Млава, иначе права „хомољска лепојка“, како је многи житељи овог краја с пуним правом често називају, на овом месту тече бешумно, без жубора, хуке и буке, а народ Хомоља ово место зове „Мучило“ или „Тишина“.

БИСТРИЦА

Недалеко од Петровца на Млави, у подножју шумовитих и живописних Хомољских планина, смештено је село Бистрица. Легенда каже да је

ово планинско село свој назив добило још у средњем веку, тачније негде око 1379. године.

Наиме, српски цар Лазар Хребељановић и царица Милица започели су, у то време, недалеко од овог села, у прекрасној Горњачкој клисури, поред реке Млаве и покрај самих кречњачких стена Горњачких планина, зидање манастира Горњака. За све време градње овог велелепног средњевековног здања, које је у то време, а и касније, било прави расадник напредних мисли и отпора против страних освајача, српски цар Лазар и царица Милица били су у овом живописном и лепом крају. Време су проводили, поред пажљивог надгледања радова на градњи манастира Горњака, и у честим шетњама кроз хомољски и млавски крај.

Једном приликом, шетајући се десном страном реке Млаве, царица Милица, неочекивано наиђе на извор хладне и чисте планинске воде. Жеђ и умор учинише своје. Царица се најпре уми и напи хладне изворске воде, а потом седе, крај извора, да се мало одмори и предахне.

Касније се овај извор, из кога извираше чиста, бистра и хладна вода, прочуо на све стране. Временом се и село поче стварати око њега, а на обронцима оближњих Хомољских планина.

И тако, по бистрој изворској води, ово насеље убрзо доби назив **Б и с т р и ц а**.

ВЕЛИКО ЛАОЛЕ

Када је настало Велико Лаоле, који су били његови први становници и откуда потиче назив — тачно се не зна. Претпоставља се да је Велико Лаоле било најпре насељено влашким живљем. Због тога му и име треба тражити у влашком језику. Претпоставља се, наиме, да су први становници овог насеља били „неки Власи, који су умели да праве лонце и разво друго посуђе од глине“. И због тога што су то били прво лончари, а влашки се лонац каже „ЛА ОЛА“, насеље је добило назив Лаоле. Дакле, реч Лаоле потиче, по једној верзији, од влашке речи „ЛА ОЛА“.

Међутим, постоји још једна верзија о томе како је Велико Лаоле добило свој назив. Претпоставља се, наиме, да је село добило име по речи-ма српског кнеза Лазара Хребељановића, који је рекао за становинке овог насеља, када се нису одазвали његовом позиву да сви скупа пођу у чувени бој на Косово, који се одиграо између српске и турске војске 1389. године: „Гледај, лолле, ни један не дође!“

СТИЖАНИ И ХОМОЉЦИ

Српски кнез Лазар Хребељановић је, како каже народно предање, упутио позив да дођу и у што већем броју учествују у чувеном боју на Косову, поред осталима, и житељима плодног и родног Стига и житељима шумовитог, питомог и живописног Хомоља.

Међутим, вредни и сложни Стижани, иако су по кнезу Лазару Хребељановићу добили име, због своје вредноће и вештине у обради земље и што увек стигну да све ураде на време, овога пута изневерили су свог кнеза. Наиме, пошли су, и то у великом броју, вели предање, али на Косово нису стигли у прави час, тј. у време када су кнезу били и најпотребнији. Од тада, из жалости за кнезом Лазаром, они су почели да носе тамна одела, израђена од сиве чоје.

За разлику од њих, питоми Хомољци, иначе њихови суседи, на време су 1389. године стигли на Косово, па су од тада па надаље, из уверења да су осветлили свој образ према српском кнезу, почели да се одевају у светла и бела одела.

Занимљиво је истаћи да је и дан-данас овакво одевање код већине Стижана и Хомољаца, а посебно је изражен на весељима, стишким и хомољским свадбама, чувеним и све рећим хомољским прелима и поселима, као и приликом одржавања разних културних манифестација (традиционално такмичење села, приредбе, позоришне представе).

Наш народни живоџ

Данка Ивић

БАСМЕ ЗАПИСАНЕ ИЗМЕБУ ДВА РАТА (II)

ИЗ СТАРЕ СВЕСКЕ ЛЕПОСАВЕ МЛАДЕНОВИЋ ВРЂЕЊЕ

1.

Завати воду у чашу, неначету, од бунара. Мети тамљан и бај са бршљан.

2.

Завати воду неначету, од бунара. Мети тамљан и бај са босиљак.

(ЗА РАБАЊЕ И ОДРЖАЊЕ ПОРОДА)

Кад жена не може да донесе децу и да и' задржи ти увати јежа међу међудневнице па га раскорми и узми она црева од јежа, само пази да се не прекину, и онда узми конац па измери она црева и уви у неко крпче она црева и онај конац па та жена што не може да задржи децу нека носи код ње кад остане трудна, док год дете носи, па кад се породи нека мете код дете — до

чстрејес дана нек стоји код дете.

А онај јеж што остане ти избаци само жуч па онда мети сач наопако и мети тај јеж нек' се пече, па кад се добро испече ти онда узми па стуцај, па просеј па кој' има шкровуле па му се проваљују ти са тим засољавај ону рану кад је опереш.

(РАНЕ НА УСНИЦИ)

Кад те боле уснице и окрастају се ти узми шкољке — набери у реку — па ји згори и стуцај па просеј и онда оне красте засољавај често, па ће да прође.

ОД ПОДЉУТЕ

*Пошо Петар и Павле у пруже,
пруће да сечу,
лесу да плету.
Ни пруже о'секоше,
ни лесу исплетоше
те се избодоше, исекоше,
три дана боловаше.*

*Један дан боле,
други дан сврбе,
трећи дан зарасте.*

Узми перо из ђубрета, дувај и бај.

ОД РУСЕ

Узми чезву и мало сирће винско и зејтин и глеђ млевен да ври на ватру, и узми једно перо из буњишта (и) једну шипку од метле. Вежи перо у метлу са црвен конач и бај:

*Света Среда сина жени,
света Петка ћер удаје,*

*русу у свадбу зове.
Руса каже да не може.
Ис корена се искрутила,
из вр'асе осушила.*

Само бај у среду и у петак.

ОД НАПРАТИ

Узми девет мали' камена, стани на праг па се окрени у кућу, мети камен на груди и сави се на прсти на ногу и кажи: „Куј на мене напратио напрату и намеру и нагазу и омраз, од свакога ја њему врто и поврто. Увати' девет волова у девет јармова у девет клинова да са мене ту напрату, нагазу (?) натовари' на та та кола и узо синцири и свеза' на кола, добро притего као доброг јунака па потера' од мене уз поље низ поље, уз село низ село док газду набо куј напратио на мене. Ја му стадо' пред капију и увибо у авлију, из авлију пред кућу, испред куће у кућу, из куће у собу, из собе на астал, са астала у тањир, из тањира у кашику, из кашике у уста, у његов крв и моћ врто, поврто.

И онда тај камен баци кроз ноге напоље. Иди и спавај, не осврћи се. 9 камена, бај девет пут.

НА СУБЕНИЦИ

Узми три пругића мачелесне или јабуке, па се свучи гола и у вуруну, у жар обрћи једно пругиче, говори овако:

*Не горим ово пругиче
него горим мојега сућеника.
Изгоро му главу,
чело, врат, уста,
браду, груди (редом, само немој да
кажеш — очи).*

*Изгоро га да не седи,
да не спи,*

да не је', да не пије,
да не иде,
да не спава,
док не дође мене да тражи.
На сну да дође,
да га сним,
на јаве да га видим.

Мећи (на) суђенице, у младу недељу, уочи празника.

ОД ВЕШТИЦЕ СУЂЕНИЦЕ

Кад се чешљаш а ти кажи:

Мас' на крс'.

(Са рукама и говори овако:)

*Кој крс' нема,
преко крста да не иде.
Кој може избројати
мој сноп косе,
он да ме достигне.
Нити може избројати
нити може достигнути.*

НА СУЂЕНИЦЕ

1.

Узми уочи младе недеље 3 шипке од шипка па баци један угљен у они сјајни угашен угљен. Баци и' са једну шипку. Обрћај тај угљен и бај овако:

Како се пали овај угљен мртав у овај живи тако да се пали кој је мој свекар и свекрва, за'ва и јетрва и мој суђеник да не седи док код мен' не дође да тражи. Куј је мој суђеник нека дође поћас на сну да га сним, на јаве да га видим.

Тако бај три пут са оне 3 шипке од шипка.

2.

Кицељо, моја кицељо,
 ја те бацам, у комин
 да се начиниш петао,
 кљуницом од близнице,
~~ноктима изорденим,~~
 крилима од бакара,
 да прелетиш цео свет у накрс',
 да наћеш мојег сућеника,
 да га кљуницом искљуцаш,
 ноктима да га изгребеш,
 крилима да га бијеш,
 код мен' да га испратиш
 на сну да га сним,
 на јаве да га видим.

ОД УРОЦИ

1.

Кошутница лане лиже
 да ју шаре слиже.
 Мајка Драгу лиже
 да ју уроци слиже.
 Искрсните, испрсните
 ко моју Драгу урочи.

Ово се лиже на чело и баје.

ОД НИЦИНЕ

Баје се са девет камена:

Имала мајка девојку Ницу.
 У суботу имала и кума звала,
 у недељу крстила и име надела.
 Ницина остала кол'ко маково зрно.

Да остане чиста као чисто (сребро),
 лака као перо парашено.
 Лака као мајкино млеко.

ОД НАПРАТЕ КАД ТЕ БОЛИ ГЛАВА
И ОД ИЗДАТИ

1.

Узми нож и тамјан па на чело кљуцај са
нож и бај:

*Беште издати и неиздати!
Кој не враћа са једну
ја вас праћам са две,
кој ве праћа са две,
ја вас праћам са три,
кој ве праћа са три,
ја ве праћам са четири,
кој ве праћа са четири,
ја ве праћам са пет,
кој ве праћа са пет,
ја ве праћам са шес',
кој ве праћа са шес',
ја ве праћам са седам (итд. до девет).*

*Десет оседланого и заузданого
да и мене није греота. (?)
Код Милице главе глава од курјака,
на срцу срце од видре,
кад ногу — господи помилуј.*

Забоди нож код ноге испод кревета.

2.

*Урок на прагу,
урочица под прагу.
Урок уриче
— урочица одриче.
Искрсните, испрсните, уроци
ко моју Драгу урочи.*

3.

*Миш трчи по полицу,
вуче тикву на гузице.
Миш прде,
тиква пуче.
Искрсните, испрсните, уроци
ко моју Драгу урочи.*

4.

Прелете тица преко бела поља,
 пренесе бело млеко у кљуну,
 паде на камен.
 Пуче гром из неба,
 удри у камен,
 камен се расприште.
 Нек искрсну,
 нек испрсну очи
 кој моју Драгу урочи.
 Кужи здрту и препиду
 дуће ламе
 шеће еће пиду.

5.

Бај у чашу воде и босиљак.

Пош'о чудан чобанин чудним путем,
 понео чудну секиру.
 Отиш'о у чудну гору.
 Насеко чудну грађу,
 заградио чудан обор,
 затворио чудне овце,
 помуз'о чудно млеко у чудне бакраче,
 подлио чудно сирење
 у чудно цедило.
 Однео у сабор
 међу момци и међу девојке,
 међу људи, међу жене.
 Кул лотно куко.
 Ако муж, мудро му пукло,
 ако жена, сисе нек пукне,
 ако девојка, коса нек опадне.
 Растурајте се уроци,
 кај вода пијена,
 као мома и девојка с кладенца и'те
 у Галилејску гору,
 куд пето не поји,
 куд сикира не сече,
 куд срака не цазари.

*Нек остане лепа,
чиста (као) чисто сребро,
лака као лако перо,
као мајкино млеко.*

(НА СУБЕНИЦЕ)

Отиди у ишак и узми пеп'о у две шаке па жмури и изађи напоље, па се окрени, леђа, па код његове куће, па погледај у небо, па бацај пеп'о преко себе и говори овако:

*Ој звездице,
по богу сестрице!
Ви сте на висини,
ви видите воду
и дубину и низину,
ви пратите (по имену)
девет мравињака мрави,
девет црвињака црви,
девет кокошињи пипка,
да не може да без мене
да легне да спава,
да нигде мирка нема.*

Иди спавај те се не окрећај.

Слободан Голубовић

НЕКИ УСКРШЊИ ОБИЧАЈИ ВЛАХА У ИСТОЧНОЈ СРБИЈИ

III ролећни празници — Биљни петак (буједзиљи), Бурђевдан (симзоридзу) и Ускрс (Пашћили) по сложености и значају премашују остале празнике, па чак и Божић (крађуну) Због вековног бављења сточарством, живот Влаха је био јако везан за природу и њене годишње циклусе, отуда и значај који се придаје пролећу као новом буђењу природе. Занимљиво је нагласити порекло речи (пашћили) Ускрс. Наиме, у влашком језику реч Ускрс (јевр. *пасха*) има исти корен као и реч *пашњак* (*пашћуња*), односно глагол *пасти* (*ту пашћ* — ти пасеш), што говори да није реч искључиво о верском празнику, јер истиче његове древније елементе.

У недељу на Ускрс, у раним јутарњим сатима, пре него што се ишта поједе или попије врши се обред „узимања“ Ускрса („ја пашћили“ — узима Ускрс). Обред се обавља на округлом бусену траве (*гљија ди паша*) пречника тридесетак центиметара, који домаћин куће (најстарији мушки члан) ископа са ливаде или травњака око куће. Бусен се ставља у ћошак собе или ходника до улазних врата куће и ту остаје три дана, а затим се враћа на место одакле је ископан. За то време жене спреме: једну свећу, комадић сира, комадић сланине, младу коприву, тек напупелу гранчицу дрена, флашицу ракије и обојено ускршње јаје. Некад је то јаје, према причи стари-

јих људи, било посебно украшавано, док је данас само обично бојено јаје. Врло је битно да наведени елементи нису раније коришћени у обредне сврхе, односно, да нису раније намењивани.* Све се то узме у леву руку, а придржава десном. Стане се на бусен, прекрсти се и говори:

S'fiu viđeros ka lumanarja,
(*Да будем блистав, сјајан као свећа*),
s'fiu roše ka ovu
(*да будем црвен као јаје*),
s'fiu jut kaurdz'ka,
(*да будем брз као коприва*),
s'fiu gras ka slanјina,
(*да будем пун, дебео као сланина*),
s'fiu alb ka brndza,
(*да будем бео као сир*),
s'fiu ž'lv ka kornu,
(*да будем отпоран, жилив као дрен*),
s'fiu tare ka rakija.
(*да будем јак као ракија*).

После изговарања проба се по мало дрена, коприве, јајета, сира, ракије, и сланине. Редослед није битан, али је узимање појединачно; тј. после сваке изговорене жеље узме се мало онога чије се особине желе стећи. Када се то заврши, онај ко „узима“ Ускрс окрене за пун круг улево, а при томе не сме да силази са бусена. Цео ритуал се понавља још два пута, а после трећег пута онај који је на бусену, оочи са њега при чему све то што држи у руци предаје следећем члану домаћинства.

Редослед „узимања“ би се могао свести на једноставно правило по коме предност има старија генерација. Први узима Ускрс домаћин куће, а то је по правилу најстарији, пунолетни мушки члан куће. У оквиру једне генерације муж има предност у односу на жену без обзира на године.

* Намењивати (dat d'romaně) означава да радњу којом се нека ствар, предмет или храна намењује за покој души.

Уколико у кући нема пунолетних мушких чланова, улогу домаћина преузима најстарији женски члан. У оквиру најмлађе генерације између браће и сестара се не врши разврставање, по полу већ само по годинама тј. предност има старије дете без обзира на пол.

*Записано у селу
Дубока
(Кучево)*

Љубиша Р. Бенић-Рујански

„ЧИТАЊЕ УЗ ЧАШУ“

ЗДРАВИЦЕ НА ЗЛАТИБОРУ

Читање уз чашу се не обавља свуда и увек, оно мора имати свој ред и место. На пример, уз ручак на слави, свадби или на неком другом весељу пије се седам чаша ракије (али то не значи да се свих седам чаша морају попити, у тај број рачунају се и оне што их домаћин присипа гостима па и читачу).

Читати уз чашу не може свако, јер за то треба имати посебног дара. На Златибору свако село и заселак има своје „читаче“. Поменућемо ин неколико, од којих су неки помрли. У Јасенову били су добри читачи: Јоко Виторовић-Шљиво и Гајо Марковић, у Белој Реци Бојо Милојевић, у Љубишу Драгиша Чубраковић, у Чајетини пек. Сретен Кутлашић, у Голову Петар Аћимовић-Сећија, Милосав Лако Алексендрић, у Мушветама Тодор-Тошо Божовић, у Шљивовици Борђе и Чедо Тијанић, у Дренови Радмило и Миливоје Крејовић, у Раковици Љубо Танасијевић и Тодор Станковић-Везир, у Рудинама Видосав Дедић, у Пребици Саво и Милић Жиловић. Здравнице можемо поделити на више врста: славске, свадбене, божићне и Ђурђевданске. Има још једна врста шаљивих здравица званих клетвене здравице.

Читачи уз чашу или здравичари били су одувек поштовани; а њихово место је увек у челу софре.

Свако пијење и наздрављање има свој ред који се наизуст зна и често казује:

*Прва се пије за помози Боже,
Друга за у добри час,
Трећа за срећу,
Четврта добродошлица,
Пета за здравље домаћина,
Шеста за здравље кумова,
Седма за здравље пријатеља.*

Уз сваку чашу има и посебна здравица. Тако уз чашу која значи добродошлицу, читач почиње овако:

*Домаћине, кад год дошао,
у добру те нашао.
Кад не дошао, у добру те чуо...*

Или уз пету чашу:

*Домаћине, да те Бог поживи
Доста лета и година,
Да Бог живи твоју руку
И десну и лијеву,
Које те хране и од зла бране.*

Наводимо извештан број здравица забележених у златиборским селима уз имена њихових читача и састављача:

ЗА ЗДРАВЉЕ ДОМАЋИНА

Радојица Поповић-Госпавић из Негбине

*Писмо прву за помози Боже,
Другу за добри час међу нас,
Трећу за свету Тројицу,
Четврту за четири ступа
Јеванђелисте: Марка, Матију, Луку и
Јована,*

Који држе небо и земљу
 И нас грешне на земљи.
 Ову ћу чашу пити и Бога замолити
 За здравље тебе домаћине и твоје
 породице.
 За здравље домаћине твоје главе и хвале,
 Десне руке и лијеве, обе твоје обе те
 помогле,
 За здравље твоје домаћице, твојих
 синова,
 Сијало их сунце дабогда,
 Твојих кћери, сестара и свих добара,
 Твоје кесе и сермије,
 Оваца, новаца, крмака, трмака, целе
 твоје фамилије,
 Нека се Бог на вас смилује,
 Сунце ти на исток, Бог ти на помоћ,
 Кад ти он помогао, нико ти ништа не
 могао,
 Из дома удавао, из тора продавао,
 У тору ти блејало у дому ти кмекало,
 Овце ти се тројаниле, а жене се
 близниле,
 Кад год ти дошли у добру те нашли
 И у добри те чули.
 Добро ти дошло од Бога анђела Божјег.
 Сачувао те Бог:
 Тјесна сокака, бјесна Бошњака,
 Кратких гаћа, дугачких коприва,
 Пси ти лајали, душмани ти клањали,
 Волови ти букали, душмани ти укали,
 Отишли у лугове да наплаћују дугове,
 Нити наплатили, нит се дома повратили,
 У кућу ти добри улазили,
 А зли далеко од куће залазили.
 Ко ти нашао ману,
 Мануо празном врећом
 Пред празном кућом,
 Кога ганио не стигао,
 Од кога бјежао не утекао,
 Дао му Бог ћурдију до земље,
 Па по дну секао, по врху крпио,
 Кућа му се бјелила од опитинских
 позива,

Сијала као јарко сунце,
 А он гологлав облијетао и викао:
 „Не дајте браћо“.
 У кућу му кум не долазио
 Из куће поп не излазио.
 Ове године синове женио,
 До године снаје удавао,
 Сви му у кући кукали,
 Само му поп пјевао,
 Дао му Бог шугу, орлове нокте,
 Илинске врућине, нишко поље
 Да има где да се ваља
 И с чим да се чеше.
 Дао му Бог пун тор оваца,
 Око тора триста паса,
 Сви ћутали само он да лаје
 ДАБОГДА.
 Више читати нећу, бојим се клећу.
 Чаша глатка, а ракија слатка,
 Тако ми крста попићу је до малог прста.

ЗА ПОМОЗИ БОЖЕ

Драган Перић из Кремана

Помози Боже и сви Божји свеци,
 У свих дванаест месеци.
 Дај Боже што даш,
 Кад наићу празници свети,
 Нек нам молитва небу полети,
 Да нам плодом роди семе,
 Да Бог сачувао наше племе и кућно
слеме,
 Дај, Боже, да нас снаше добро слушају,
 Да их ђаволи не кушају.
 Да нам плодом жито понесе
 И с јесени пуне амбаре донесе.
 Дај Боже да се добро владају кметови,
 Да повољно дувају ветрови,
 Да нас не затрпају сметови,
 Да нам буде здрава стока,
 Да нас лепо воде оба ока,

Да нас нико не поткрада,
Да нам се младеж лепо влада,
Да нас црни глас не коби
И немачка сила не дроби
И црна берза не глоби.
Здрав си гољо, попиј, дрољо,
Здрави си до мене, а гори од мене.

ДОМАЋИНУ ШАЉИВА

Здравко Панић из Кремена

Прву пијем за помози Боже,
Другу за у добри час,
Трећу за срећу.
Хвала ти домаћине,
Прасиле ти се крмачине,
Мала петоро,
Велика петнаесторо,
Кадгод имо,
За оваке стимо,
Кад немо, за оваке спремо,
Ко ти манисао маном,
Мануо празном врећом,
Пред твојом кућом,
Иско ти жита у зајам,
Даво ти жену у најам,
Да му Бог орлове нокте,
И са њима брљ'о и орао,
Носи кожне чакшире,
О илинске врућине,
Не издер'о их у
Горњем крају седећи,
Већ издеро по трњу бјежећи.
Да Бог поживи пријатеље и прије
И њину ћечицу крај ватре,
Сачува' их од ватре,
Пријатеље добив'о,
Кумове не мењао.

Видан Николић

ИЗ РЕЧНИКА РАБАЦИЈА С ПЛАНИНЕ ТАРЕ

Убрзаним развојем друштва одумиру поједина занимања, и то, најчешће, она за која је човек био исконски везан. Нестајањем занимања заборавља се терминологија везана за поједине делатности, операције, алат итд. Вероватно ће мали број речи остати у живој употреби у народним говорима, обично везане за нека друга подручја људске делатности или у појединим изразима, у фигуративном значењу.

У овом речнику је део лексике рабација с планине Таре, у великој кривини Дрине. Бележене су речи којих нема у *Српском рјечнику* Вука Карацића, а већина речи није посведочена ни у другим речницима (*Речник српскохрватског књижевног језика*, МС и *Речник САНУ*). Исти аутор је приредио део овог речника који је ушао у грађу *Речника САНУ*.

Највећи део грађе прикупио сам у најпространијем селу у Србији, Заовинама (где је Јосиф Панчић пронашао оморику). Близина Дрине — погодне за сплаварење, и планине Таре — богате шумом, условила је да се овде развију посебни обичаји, ношња и речник, наравно као и у другим селима у овом делу Старог Влаха. Из ових крајева рабације су ишле чак у Црну Гору и неке делове Босне на сезонско рабацијање. Грађа, јација овде се „манипулисала“ од половине прош-

лог века до изградње хидроцентрале „Бајина Башта“ која је великим вештачким језером онемогућила даље сплаварење. Данас, када постоји модернији начин експлоатисања шума, рабацијање се свело на најмању могућу меру.

Речи сам бележио и у селима Вардиште и Бесеровина. Оне речи које се јављају само у једном месту посебно сам обележавао.

Информатори су били: *Бунисије Николић* (60), *Петко Николић* (60) — Заовине; пок. *Никола Нешковић* (75), *Милош Нешковић* (45), *Славко Масал* (55) — Вардиште; *Богдан Баштовановић* (65), пензионисани сплавар — Бесеровина, као и многи други.

Р е ч н и к

А

аврик м густо ситно грмље. — Побјегла му говеда у онај аврик не може и(х) ђаво ишћерати.

адон (**адон пива**) м количина пића, обично ракије, која се доноси као свадбени поклон (прилог). — Чауш је вако приказивао: „Брат домаћина ове куће дошо и донио адон пива...“

адумац м (тур. *хадум*) јунац с једним увученим **тестисом**. — Код нас се сматра да ће адумац бити добар во.

ам вез. у значењу временских везника **чим**, **тек**, **тек што**. — Ам зора ми изађемо да гледамо грађу.

амбуља ж велика врећа; велика торба. Израз: Крава сита ко амбуља.

амџија м човек који је у аму вукао лађу уз воду (Дрину). — Амџија је моро бити јак и млад (Бес.).

Б

багљив, -а, -о који има гуту, израслину, која нараста после ударца у зглоб. — Како је багљиво ко кљуше.

бакуља ж спољни део стабла, није срчаника. — Кад су се правили бадњеви, наложи се ватра кроз средину ваљка па остане само бакуља.

бана ж мета у игри клиса и пале; било која мета или означено место.

баскија ж даска неправилног облика.

билар м (тур. билан) украсни део који стоји на прсима коња и држи седло да не падне назад.

бичаја ж дрвени део бича. — Бичаја се прави од дреновине.

блањкача ж специјална секира за тесање грађе. — Блањкача се оштри с обе стране, али има посебне ушице за насађивање.

Бљузга ж младо борово дрво лошијег квалитета. — Бурњак и бљузга су ти брат и сестра — расту у подбарном земљишту.

богетати (се) несвр. псовати се.

брале м назив како новодоведена млада зове млађег девера.

братинка ж назив како новодоведена млада зове једну од јетрва из исте куће или најближег суседства.

братић м назив како новодоведена млада зове једног од деверова из исте куће или најближег суседства.

брато м назив како новодоведена млада зове једног од деверова.

бркља ж тање дрво с недовољно окресаним гранама служи за сушење сена, пасуља и травњака. — Бркља понеће служи за пењање на подину.

бүница ж кртичњак, мравињак или нека друга земљана избочина на ливади.

бурњак м дрво које расте брзо, бурно; обично је лошијег квалитета. — То је бурњак: неће бити ни годину-двие пропашће.

бүтура ж посуда за воду.

В

вагара ж метална полу̀га за утовар ваљака.
вилаш м во с виластим роговима. — „Какви су ми добри вилаши“ — то Павле воли да се разгалами.

вилоња м во с виластим роговима.

виленити несвр. дерати се, беснети. — Овај вилени цио дан .

витина ж дреново дрво којим се веже процеп за возе на саонама.

витка ж трака која служи за плетење сепета и котарица добијена цепањем (виткањем) лесковог прута.

виткати несвр. цепање лесковог прута на траке од којих се плете котарица или сепет.

влачег м дебели ланац који служи за вучу тежих ваљака. — Ударим влачег дебео ко рука и боме издржа.

влачити несвр. вући грабу по земљи, без кола.

водница ж држач лончета за воду и сапуна, служи за умивање; направљена је од једног коца побијеног у земљу на коме је причвршћена мања даска (на којој стоји посуда с водом и сапун).

воза ж 1. доњи део саона. — Ове сам године потпуно сагго возе на сонама. 2. траг куда се вуче обла граба по снегу или влажним путем. 3. рачвасто дрво за вучу камена.

Г

гатерска граба (нем. *Gatter*) дебља граба која је за стругање. — Задруга је рачуњала: од 25 см је гатерска граба, мислим у пречнику кад мјериш клупом.

гледан, -дна, -дно наочит, леп, згодан.

говнар м зоол. гундељ сјајног зеленог оклопа *Anomala vitis*.

гуља ж 1. смрчева грана којом се веже процеп за возе саона. 2. лоша овца. 3. фиг. погрдан назив за мршаву и неугледну жену.

горњак м горњи стругар дубећом тестером, онај који се налази на ваљку, балвану. — Горњак је на балвану, а дољњак на земљи.

громоударно дрво дрво ударено громом за кога су биле везане одређене забране, било је табуисано. — Громоударно дрво није ваљало никад ложити у кући на ватру.

гриф м зубац на потковици (на зимском кову).

гуљевац м ваљак из средине стабла до десет метара дужине. — Исјечени чамови комади /.../ разврставају се у три групе: ваљци, гуљевци и сургије.

2

двополац м во који има две грудне марамице. — Двополци имају бољу шију и не дави и (х) јарам.

дебелац м део стабла, ваљак до пања. — Утовари још дебелац па ће бити пуна кола.

дебица ж мала дрвена посуда за кајмак.

дивна ж назив како новодоведена млада зове једну од јетрва из исте куће или најближег суседства.

дивни м назив како новодоведена млада зове једног од деверова.

дољњак м доњи стругар дубећом тестером, обично их је двојица. — Горњак је на балвану, а дољњак је на земљи.

драговиље с назив како новодоведена млада зове једну од заова.

драгоцмиље с назив како новодоведена млада зове једну од заова.

дубећа тестера ж специјална врста тестере у великом раму која служи за растругивање грабе на даске.

3

беверинка ж назив како је новодоведена млада звала деверову жену, јетрву.

Ж

ждрица ж рана бела шљива. — Ждрица одма преври и од ње печемо прву ракију.

жица ж 1. немирно говече или овца. 2. мршава и пргава жена.

З

забран м шума у којој само власник сме сећи шуму и напасати стоку. — Код нас су Марићи имали увјек највећи забран.

запаши! узвик да би во зашао на место где да се заврзе ваљак.

зарушавати несвр. обијати ивицу предњег дела ваљка да се лакше вуче. — Покојни Бајо никад није зарушаво ваљак него га нако теглио с воловима.

зарушити свр. обити ивице ваљка да би се лакше вукао.

златић м назив како је новодоведена млада звала једног од деверових синова. — И данас ваља, право да ти кажем, не знам који је био златић а који братић.

злдер, -а, -о 1. онај који брзо подере одело и обућу. 2. во или коњ који брзо дера обућу (потков).

И

извала ж дрво оборено заједно с кореном.

изјешан, -шна, -шно онај који добро једе.

исписник м вршњак.

исторук -а, -о во или коњ који је исти као други — левак или дешњак — те се не могу парити (бити пар у јарму).

Ј

јајар м израслина, гута на коњу или говечету (у којој су ларве паразита). — Празнује се код нас да се на Васкрс не прође с јајетом кроз кошару с говедима да им не расте јајар.

јајара ж 1. пас који краде јаја. 2. ситан лопов, непоштен човек. — У нашем селу је увјек било јајара — како гођ да окренеш.

јајчаник м јело од више умућених јаја. — Израз: Јајчаник ко на Покладе.

јамчевина ж грађа мање дебљине, она која није гатерска. — Јамчевина се узима за руднике, зато се и зове јамска.

јарам м прибор за упрезање волова. **колски јарам** — краћи јарам за боље путеве; **саонски јарам**, **двошијаста јарам**; **дугачки јарам** — за лошије путеве.

јарат м тур. — Убио те јарат који те јаратисо.

јаратисати несвр. саздати, створити.

јарка ж уски ископани канал за наводњавање или одводњавање.

јарма ж тур. крупније млевено жито за стоку.

јаслара ж жена лошег карактера.

једнополац м во с једном марамицом на грудима, лошији во, обично сипљив; није **двополац**. — Кажу да је једнополац лоши(ји) во, а ја код моји(х) нисам гледо.

К

кадива ж назив како новодоведена млада зове једну од заова.

камењарка ж смрча или јела која расте у камењару.

канела ж сложена већа количина грађе.

кантајз м алат за превртање балвана, ваљка. — Кантајз је имо Божо Марић и више нико.

каравиле с назив како новодоведена млада зове једну од заова.

каракушљив, -а, -о болест код коња.

каршика ж мешавина жита (зоб, јечам, крупник) за исхрану стоке.

карлоша (ми. карлоше) ж обућа од гуме коју су обућари дерали од аутомобилских гума. — После рата су се носиле карлоше док се нису почели куповати „пироћани“.

Качкин м (тур. кацкин) необуздани младић, пробисвет.

кереп м повезана два ваљка један за другим.

керепити несвр. везивати ваљке у кереп, спремати за вучу један за другим.

кифоница ж отвор на штали кроз који се избацује ђубре.

кидница ж отвор на штали кроз који се избацује ђубре (Вар.).

кладара ж велика тестера за пресецање балвана.

кладарка ж најквалитетнији део стабла, велики ваљак.

кламфа ж двокрака гвоздена шипка за причвршћивање грађе, греда.

клемпати несвр. ићи немарно, полако.

клемпето с део шајкаче или војничке капе који се може повратити на увета. — Стари су имали обичај да сваки опушак цигаре туре за клемпето.

клица ж врх стабла, највеће дебљине до 10 см, који се обично баца заједно с гранама. — Покупићу клице да оградим котар.

клуца ж врста мерног алата за мерење дебљине обле грађе.

кода ж врста ваљка.

коловозити несвр. вући грађу из неприступачнијег дела шуме до пута. — Један дан коловозим, а после с осталима вучем у Мушиће.

кржити несвр. везати стоци главу међу ноге, тако не може да обрсти, само може да пасе. — Морам коња да уквржим да ми не појде младице у башчи.

крља ж 1. велики пањ са жилама. 2. огроман, развијен и груб човек. Израз: Јак ко крља.

кртож м ђубре, отпад по поду.

Л

лагеровати несвр. слагати грађу за утовар. — Ту је јапија истоварана и лагерована.

лајтара ж немарна, лења особа.

лега ж дрво које као полуга служи за утовар грабе.

ливадарка ж смрча или јела која расте у ливади и одваја квалитетом од шумске смрче или јеле.

лијомуд јунац, во који има увучен један **тестис**. — Лијомуд је добар з вучу, али није за приплод.

лика ж назив одмила за мајку. — Уњјела ти је лика да угрије чизме.

ликосава ж назив одмила за мајку, најчешће се чује у псовкама.

лила ж назив одмила за мајку.

лињак ж онолико сена колико се вилама може бацити одједном на пласт кад се трпа сено (Бес.); код Вука **љињак**.

лифрати несвр. спуштати грабу низ точило. — Лифрањем се граба ћерала до Дрине, а потом воловима намицала на сплавишта.

лоћикав, -а, -о слаб, нежан, није добар за вучу (обично во).

лучара ж отвор у димњаку (оцаку) у коме се ложио луч и осветљавала кућа.

Љ

љевша ж назив како је новодоведена млада звала једну од заова.

љељен м испечени рогати ован који се доноси као свадбени поклон, тако га зове чауш кад приказује прилог (поклон). — Ево га, наш домаћин и комшија Мирко, дошо и донио: једног љејена, адон пива, колут љеба...

љуба ж рачвасто дрво кроз које је провучена дрвена палица, служи да се држи теле док се музе крава.

љуљак м део бешике.

М

матув (тур. **матух**) забораван, стурен.

мацола ж велики чекић за разбијање камена и набијање коља.

машља ж осушена смрчева смола која има пријатан мирис и укуc и служи за жвакање (као данашња жвакаћа гума). — Онда су ти наша дјеца чувала стоку и по васцјели дан жвакала машљу.

мертек м велики ексер с четвороугаоном главом.

милобрат м назив како новодоведена млада зове једног од деверова.

миловиље с назив како новодоведена млада зове једну од заова.

милодивна ж назив како новодоведена млада зове једну од јетрва.

милодивни м назив како новодоведена млада зове једног од деверова.

милосејка ж назив како новодоведена млада зове једну од заова.

милосни м назив како новодоведена млада зове једног од деверова.

милоцвјеће с назив како новодоведена млада зове једну од заова.

милоцмиље с назив како новодоведена млада зове једну од заова.

миље с назив како новодоведена млада зове једну од заова.

мозук(а)о, -кла, -кло труло дрво, обично кроз средину. — Кад лежи дрво на земљи нема од њега ништа, сво је мозукло.

Н

накашере наопако, лоше. — Бога га убио, све му иде накашере.

наовдан урадити нешто за један дан, исти дан, овај дан. — Отишо да се врати наовдан.

напичак м кратка сукња, кошуља, која открива ноге. — Обукла онај напичак, све јој се види.

нараван, -вна, -вно онај који је миран (било човек или животиња). — Нараван је во онај с којим могу да радим што гођ оћу.

нарамчити несвр. спремати дрва за нарамак, везати их да се лакше утоваре или натоваре.

наступљив, -а, -о који има падавицу, задрхти и падне. — Не купуј тога вола — наступљив је — говорио сам му још на пијацу.

невен м назив како је новодоведена млада звала једног од деверова.

невена ж назива како је новодоведена млада звала једну од заова.

ношење гл. им. бочно гурање волова у јарму. Израз: Носе му се волови.

О

обућа ж потков за вола или коња: зимска и летња обућа.

ојч! узвик којим се заустављају волови.

окорак м спољни део стабла при стругању грабе. — Окорак ми обично служи за ограду.

опаши! узвик да во заиђе у јарам.

оплавак м комад дрвета или гране.

орма ж опрема и прибор за волове и коње. — Иди скини орму с коња да се одмори.

очемерати (се) кад се стока преједе чемери-ке (*Veratrum*), отровне биљке, па после повраћа.

— Стока се може и зими очемерати, ако у сије-ну појде чемерику.

очикли вредан, живахан.

ошртиво с нож, бритва, оно што се оштри.

П

пармак м део ограде. — Одвали Мићо Жарков пармак и изубија га по лебима.

пасјалук м бес, безобразлук, злоба. — Изгони на мени свој пасјалук.

пастуља ж 1. направа за убијање мишева. 2. комад дрвета који се одбије од ваљка.

патркољина ж патрљак, парче гране неправилног облика које вири из стабла. — Остале су му на стаблу све саме патркољине и избише ми очи.

паћан, -ћна, -ћно онај који је уредан.
пиво с 1. пиће. 2. крсна слава. — Оћеш ли ме звати на пиво.

пиклић м мањи клин. Израз: Мали (човек) ко пиклић.

планка ж танка бучкова стабла која служе да се с њима патоси рижа, по којој се гурају балвани. — По праговима стављане су планке — патос који се правио од младих бучових стабала.

плацара ж дугачак челични конопац за везивање сплавова на сплавишту да их не однесе вода.

повор м кичма.

поворњача ж дугачка пршута с повора (кичме).

подвозница ж доњи део возе на саонама.

подлачак м цепано дрво за кров од јеле или јасике.

подовац м во с виластим роговима. — Купио Милан Л. подовце да ти око стане кад и(х) видиш.

поматувати свр. стурити се, постати заборавањем. — Скроз сам поматуво, не могу ништа да опоравим.

потук м парче стабла одсечено заједно с дужом граном, служи за набијање коља у земљу.

пранта ж део лучевог пања.

превић м чамова грана која се греје на ватри и омотава око два коца у ограђивању.

прекрупа ж крупно млевено жито за сточну исхрану.

пренаглавица ж велика промена, велико невреме. — Моро сам да вучем грађу и уз највећу пренаглавицу пролетос.

приглава ж гвоздени део на руди или процепу на који се причвршћује јарам.

припо м учесник у игри класа и пале и другим дечјим играма.

пупчара ж нож, бритва за одрезивање пупка кад се роди дете; лош, туп нож.

пушљив, -а, -о који тешко дише, сипљив, гуши се. — Во мора бити пушљив ако има слабу шију те га даве кола.

Р

рабација м тур. 1. онај који се бави превозом робе и грађе. 2. онај који вуче грађу, за разлику од **сјенара** (који вуче сено) и **орача** (који оре).

радовиље с назив како је новодоведена млада звала једну од заова.

рога ж капа у облику рога коју је млада носила прву годину дана (Бес.).

ронац м ваљак који је тежак и није подесан за повезивање у сплав.

ружа ж назив како је новодоведена млада звала једну од заова.

руфетник, м који припада истом друштву, друг.

руфетница ж која припада истом друштву, другарица.

е

сајван м тур. провалија. — Стиже ме ноћ у оном сајвану, нисам мого главе дићи.

сајтарија ж немаран човек, изгубљен. Израз: Права си сајтарија.

самољев м велика киша. Израз: Ударио самољев ко из кабла.

самсара ж 1. пас луталица. 2. фиг. човек који лута.

сатиљица ж мала земљана посуда с ручком.

сејка ж назив како је новодоведена млада звала једну од заова.

сека ж назив како је новодоведена млада звала једну од заова.

секица ж назив како је новодоведена млада звала једну од заова.

сијачица ж зоол. врста птице. — У време орања сијачица скаче по браздама: ако су јој скокови велики биће родна година.

сјекач м човек који сече шуму.

сјенар м рабација који се бави вучом сена. — Рабација море да биде сјенар, орач...

сковрија ж онај који је досадан. — Нападе ме она сковрија нисам га се могло отарасити васцјели божи дан.

скусак м оно што је кратко, мало, одрезано. — А онда је мајка упита: „Што си обукла тај скусак, бога ти?“

славац м само се чује у заклетвама и псовкама. Израз: Славца ли ти твога.

сола ж грана којом се у игри клиса и пале хватао клис. — Ту грану којом смо бранили звали смо сола (Бес.).

сплавара ж велики ексер; служио и за причвршћивање сплава.

сургија ж танак а дугачак ваљак. — Исјечени чамови комади разврставју се у три групе: ваљци, гуљевци и сургије.

Т

талаша ж тур. отпадак при рендисању, стругању или другој обради дрвета.

тапирање гл. им. од **тапирати** усецати дрво, урезивати на ону страну на коју треба да падне стабло.

таслак м во с кратким, дебелим и грубим роговима. — Купио таслака (вола) кратки му рогови нема и(х) за педаљ.

тедарућан, -ћна, -ћно уредан, штедљив. — Како је Ивка као домаћица тедарућна нема јој у селу равне.

трешељак м место на самару између два терета у које се још нешто може ставити. — Турпио ми торбу у трешељак, иначе не би је жив изнио из Вишеграда.

ћ

ћесмек м тур. мешавина жита после вршидбе с изломљеним класом која служи за исхрану стоке.

ћићати несвр. горети полако. — Ставим велики пањ и ћића цјелу ноћ.

ћићер нешто много, претерано. Израз: Нисам мога окусити — ћићер со.

ћок / ћок м одсечено парче дрвета неправилног облика.

ћуфринак м клин.

у

уветњак м бот. врста јестиве гљиве која расте на пањевима, у облику је уџа.

угрк м врста паразита у кожи говечета. — Во који има угрке нема мане, он је издржљив и неиздерив.

ућерезан, -зна, -зно који је чист, уредан.

учолити свр. погодити мету, бану, у неким дечјим играма (чоле, клиса и пале).

ц

цвијеће с назив како је новодоведена млада звала једну од заова.

цмиље с назив како је новодоведена млада звала једну од заова.

џ

џекија ж четвртка од трупца, дужине око 1 метра.

џекијати несвр. џепати дрва на џекије.

џелик м зоол. врста гуштера змијоликог облика без ногу (*Anguis fragilis*). — Џелик је опасан за гују: улети јој у уста и удави је.

џепуша ж комина, омотач кукурүза. — Џепуша ваља за налагање сламљаче.

џестика ж дрво које споро расте, честих година. — Џестика је добра за каце и столарију.

џкиља ж примитивна петролејска лампа направљена од празне конзерве за месо, поклопца и цевчице као држача фитиља.

џокара ж 1. игра с лесковим савијеним штапом и дрвеном куглицом. 2. стара конзерва.

чокараш м дечак који само лута, ништа не ради. — У нашем селу су све сами чокараши.

чола ж врста чобанске игре.

чокле с младо говече. — Чокле је чим прелази из телета у јуне, тек му расту рогови.

Ш

шакавац м камен величине да може стати у шаку, служи за долму.

швракуља ж спој на колима за вучу.

шећа ж назив како новодоведена млада зове једну од заова.

шлицуга ж клизаљке за лед направљене од дрвета, за ногу се привезује канапом.

шлицугати (се) несвр. возити се на шлицугама.

шмрљак м бот. јестива шумска печурка с шупљикавом главицом мркозелене боје — смрчак (*Morchella esculenta*).

Сведочења

КАЗИВАЊА СРБА И ХРВАТА У МАБАРСКОЈ О НЕЧИСТОЈ СИЛИ

ПОПОВИ

Тај наш поп Бенковић кад би ишла дебљаука¹, онда тај би ишо на Драву. Њега ни било стра. Онда би у форго², ди најдубље, тамо би се купо.

Felsőszenzmárton/Мартинци

Ми смо попу ишли рушке³ краст. Иде облак тако таван, грми, пуца форме да ће се небо зрушит. Он држи књигу пред собом и по двору иде вамо-тамо, па гледи у књигу, опед у облак, па двапут-трипут корацне па опед гледи, а то све ближе и све ближе иде — то тако био лед дебели да нама забегло рушке краст. Он је направио тог леда.

Felsőszenzmárton/Мартинци

Тиквица⁴ био мештар. Онда нам он то диванио:
— Драга децо, немојте свашта слушат у попове. Има који је веран богу, има који је проти бога. Да он мора направит леда, ако бог и неће. Из књиге мољи, мољи и сам се дигне облак и грми-пуца, ево лед потуче цело поље.

Felsőszenzmárton/Мартинци

¹ Хука.

² Ковитлац.

³ Крушке.

⁴ Надимак учитеља.

Онда био један — тај је умро — онда он њему каже:

— Учитељ, како ви то знате?

— Како ја не би знао кад сем ж њим ишо у ту школу. Ми смо се заједно то учили. Само ја нећу правит леда. Више то има попов таки. То је тринаеста школа, то је већ сувишна била школа.

Felsöszentmárton/Мартинци

Кад сам био десет година стар, онда је дошо тако велик облак, потуко Мартинце, да со дрвећа све пугте остале. Све је исеко лед и ствари: гуске, патке, зечеве. И рану, кукуруза је свег исеко. Сто срећа да је то било на Госпу и жито је било у камаре сложено. Тако није жито, него је свег кукуруза исеко. Сиромашни смо били. Онда је Иванковић казо:

— Ја ћу вам добавит из Бачке и Баната кукуруза. Ви ћете мени платит, који бу мого.

Онда он дви лађе добавио: сто вагона, па со тако Мартинчани зносили. Отишли у Сигет у касу и подизали новце. Био је дуг и до првог рата увек је у Сигету било тога дуга. Ту је на Табору тај стојо, он је копо кукуруза и на подне отишо у лад јужинат, а ту, прек Драве је копо и тамо је јужино. Кад се најо, мисли, требало би већ се дићи па копат. Ал он види да иде капелан и носи књигу под руком и дојде тамо до једне јаме у којој је била дебела вода. Он ципеле изује, свеже, баци на раме и у ту воду. Загазио је тако до чијенка⁵ у води бос, подсукo лаче⁶ и з ногом размути воду. Књигу раствори у причме читат, мољи у књиги. Мољи, мољи... Једанпут, ал с те воде магла се диже. „Сад ја недем никам“ каже тај који гледел „да видим што ће он?!“ Овај се сакрил, капелан није ни двадесет корака од њега био. А једанпут некака божја жаба к њему. И он на ту жабу и њу з ногама стисне и та жаба у тој магли га носи.

⁵ Чланак.

⁶ Панталоне.

Тако се тера з ногама у тој магли и отишо. „О, боже, шта је то?! Ја то нисам веруво“. Кад он отишо више шуме, то така магла, то таки облак, грми, мусиче се, а он се окрене. „Видим ја да се то окреће, о бога ти, ја се тебе не бојим, код мене је мотика“.

Једанпут се окрене више Сопља и оде. То је постало такво невреме да се исказат не мере. Пада лед, грми: Други дан је отишо у Сопље. Тамо сви га познајо.

— Добар дан.

— Бог да.

— Шта је то код вас?

— Еј, само шути. Сад већ трећа година нас редовно потуче лед.

— А шта?!

— Је л то теби корисно што нас туче?!

— Што држите тога врага код себе?!

— Каквог врага?

— Па вас капелан туче!

— Је л ти то смијеш казат?

— И пред богом док сем видо.

— Еј, брате, ајд з меном! Ајд! Ајд нашим пароку. Је л смијеш пред њим казат?

— Како не би док сем ја гледел.

Њега однесо пред попа.

— Господине велечасни, овај човек је видо шта тај наш капелан из нас ради. Сад трећа година из нас таке велике бокце направно да ми крув немамо.

А поп гледи.

— Како то, момче, било?

Он попу све издивани по реду.

— Он одлетел к Сопљу и потли њега настала велика ука. Зато сем ја дошо баш гледет што то код вас.

— Јеси ти то видо?

— Јесем господине.

— Лука! Иди кажи му нек не чека док ја дојдем, нек се нам сеји одавле.

Он отиде капелану.

— Наш велечасни парок је казо да се сејиш одавле!

— Зашто?

— Нећу те поштиват. Ти си нас већ три године потуко. Бави се из отога села! Ми бокци⁷ не бумо! Јесмо ми теби криви нешто?! Немој остат, је л ако нећеш отит, засећ ћемо те на чварке, јебем ти бога!

Тако њему свакако. Кад, ни пет, ни шест, тај се покупи и оде. Више није ње туко лед. Тај поп био шаркањ и тако је три године засебице туко село. То је Фрањо диванио и у селу сватко је чуо. То је истина, то није приповетка!

Erne Eperješi — Felsőszentmárton/Мартинци

ЗМАЈ

Ти су могли окретати и планине и дрва чупати — и таки страшни људи су били и што су штели свашта су могли учинит. Ти су страшно јаки. Ми сад и не мремо помислит: ти су свашта могли учинит.

Potony/Потоња (Жупања Шомоћ)

Верпазар је један варош у Србији. Тамо ко и код нас у нашим селу терала је једна дивојка говеду; имала је пет-шест крава. Отац није имао другог само ту једну ћер. Добро је била рањена, добру кошту имала. У лету је топло, она на ливади, дигне рубачу горе. Села под јелу зелену па ће јужинат. Ал је змај у зраку летел и гледи доле. Види тамо говеда полегала и опази ње беле ноге.

Он се спушта ма двадесет метара. Из себе изданио три пут пламена, ватру. То со марва и дивојка опазили. Она се дигла и ће бежат. Он њој виче:

— Немој, душо, бежат. Нека, јање, нећу ја тебе. него сам дошо нешто те питат. Седи, седи мирно.

Он њу пита за оног старог човека и за оног старог човека које она позна. Каже она шта зна, што не зна. Тако се диване. Почео њу је миловат.

⁷ Просјак.

Два пуна сата њу је миловао. Ево, човек узме кремен и губу па туче. Двапут-трипут удре, а она ужге се. Тако и они. Њу друче, друче и она се ужгала. А он на њу. Панио њој камиша мед ноге. Сад ће пушити. Кад се ужгала он пуши. Еј, кад је био он готов из ње се дигне, спреми се и иде. Отишао девет корака далеко. Окрене се натраг:

— Душо, ако би ти трефила остат носећа, пурчава⁸ од мене ако буде женска то ће бити из горе вила, ако пак не бу женско, а буде мушко, то ће бити јунак од мејдана. Нећеш га ти дворит, дојт ће вила па ће га одранит.

Она не каже ни пет, ни шест, он оде. Навечер она не каже ни матери ни оцу како се трефило. Шути. Данас-сутра, ал гле остала пурчава. Кад је било већ четири-пет месеци, ал мати гледи на своју ћерку и говори:

— Берка, сами смо дома. Не би ли ти била носећа?

— Мајко, јесем?

— Од кога?

Онда она дивани како се трефило, како је то било.

— Еј, па — каже мати — ако је, је!

— Но и то је казо, мајко, да га не бум дворила. Макар буде женско, макар буде мушко. Други ће га подворит.

— Па нек си га носи — каже мати.

Кад је дошло време, она роди мушко дете. Шест месеци је дете мазе сисала. Кад је шести месец изишо, они троје увече се навечерајо. Вила потуца на облоку:

— Другарица, то чедо сутра у једанаест ура ћеш донет к бунару, тамо ћу ја тебе дочекат. Ти ћеш чедо оставит на ледини доле. Ја ћу га однет.

— То чедо је моје! — каже дивојка. — Ја сем га родила!

— Ал макар, ако неш донет јао вама! Сва марва ће вам поцркат, сва стока ће вам згинит.

— Па што ћу?

⁸ Бременита.

Каже мати:

— Герко, како си га добила, тако га и носи. Нек си га носи вила с милим богом.

Сутрадан у пол једанаест она дете повије, да му сису дене га на руку и отиде на спашњик к бунару. Држи дете и згледа се. „Ди је? Нема ње!“ Ал вила њу је већ чекала! На врј врја јеле стоји и гледи. Дивојка није знала да је вила горе. Она је гледала по земљи, није гледала горе. „Морам дети доле дете“ каже дивојка. Дете спава. Она њега покрије како је био на ледини у цандрама⁹ обученог. Још једаред га пољуби и иде. Мисли се: „Ада ако дојде нетко па дете однесе, што ћу ја онда?! Идем ја по њега ако треба вили чедо, дојт ће навечер и ја ћу њој кроз прозор дати“. Она се окрене натраг. Кад она се окрене већ детета нема. Она је мислила да је дошо вук па га одно. Однела га је вила.

До седам година га је ранила. Кад је седам година био, онда му дала је коња и казала му нек иде к бечким цару.

— Ал ја не знам ди то — каже дечко.

— Ја ћу тебе отпељат — одговори вила.

— Ја ћу прво отит него ти па не бу штево примит.

— А бум га питала?!

Он отишо бечкоме цару у двор. Вила је прво стигла.

— Слушај, царе, ово је дете јуначко, имаш га научит свачем. То је јунак од мејдана. То је српско дете. У Верпазару родио се је.

Кад је дечак стиго, лепо га цар дочека и ранио га је осамнаест годин. И научио га је на муштре у солдацији. Отпреми га на коњ и он оде у Србију. Он иде на коњу опремљен: гиздаво одело, добар коњ. Сретне се з једним човеком. Тај виче:

— Де, момче, угни ми се спута! — а то био Краљевић Марко на коњу.

— Чујеш! Мене моја мајка кад је родила овако ми је казала да се ником не угибнем с пута! Већ

⁹ Одрпано одело.

стани на мједан јуначки да се опробамо ко је јунак бољи!?

Кад со дошли један према другим, пита њега Краљевић Марко:

— Тко си? Откуд си?

— Ја сем, брате, из Верпазара.

— Здраво! Па ти си Србо.

— Јесем! Моја мама у Верпазару рођена и мене тамо родила.

— А ја сем Краљевић Марко из Мацедоније из Прилипа. Краљев си ја сем.

Со се поздравили.

— Па ћемо се побратит. Браћа и јесмо док смо једне крви.

Тако со они постали мам верни пајдаши.

— Ако буде теби, брате, до невоље, а ти мени пиши, ја ћу ти бити у помоћи. Ако бу мени, ти ћеш дојт к мени.

Тако со се они један пред другим заклели да ће један другим помоћ, ако море.

Felsőszentmárton/Мартинци

ГАРАБОНЦИЈАШ

Окреј¹⁰ воде се држал. А јég arra esett amerre nyugalt.¹¹

Babócsa/Бобовец (Жупања Шомођ)

Он је дошел езер¹² деветсто четрнаесте. Он је дошо — ту бил.

— Кај сте ви?

— Ја сем гарабонцијаш. Ја морем леда направит и ја — вели — ту идем. Нас има седам. Ми ишћемо благо по старим планинама.

Имал прстене по прсти. Распе теркепа тај, ту у штали спал. Брњан брду има сачег. То било за месец дана, то било пред жетву два тиједна па је дошел. Ни штел вечерат. Толико новац имал. Па лепо

¹⁰ Поред.

¹¹ Лед је тамо падао куда је он јахао.

¹² Хиљаду.

спал у штали. Ми нисмо спали, а тај кодар је спал. Ми смо се в три вуре здигли, њега нема. То бил кем, за три тиједна вудрил је бој. Ако му не би дали кисело млеко, три чупа би попил, ако не лед би полупал хатара. На шарњаку јашил, леда би срал.

Volhó/Бољево (Жупања Шомоћ)

Док идо велики ветри (orkanysel) који квара дела. Ветер неје слободно клети, то је човек. Кад зиде доле, пак је просил млеко, пак је жена не дала пак бил велики ветер. Двадесет и четири бил гара-бонцијаш. Лед се је потукел и крава је цркла. Оног не бантује ко ко си дене у криж руке и ноге.

Vizvár/Извар (Жупања Шомоћ)

Гребенцијаше су оне биле ке су се за попе вучиле, кај су велике школе меле, пак му се в главе змело некај. Ундак је сам бога молел. Ундак је ву нем селе де јене добел млеко, ал кај, ундак је там точа цурела. Но, ови су биле гребенцијаше. Ам је и тот пу Сердахело ходел те гребенцијаш негда. Ја сем га не видел, него оне које су биле пред меном, оне су га видле. Ундак да је тот ишел нек су рекле:

— Дејте му некај, кај не точа цурела.

Ундак су му морале саке дате некај. А звал се Варга Лајош ке је бил неков гребенцијаш.

Катица Лукач — Tótszerdahely/Сердахел (Жуп. Зала)

Гребенцијаш так згледи вун как да бил Рожа Шандор. Зе гребенцијаша су рекле кај он живи не земле и век дела зло.

Lukács Katalin — Tótszerdahely/Сердахел

Так пак су гувуриле старце негдашне кај да се јако облачило и облак је ишел, грмело је.

— Хеј, — вели — иде гребенцијаш, иде, кај је пуцало, кај је грмело.

Стрела вудрила се пу сот сим-там.

— То је гребенцијаш. То света беси, кај се свет бесе.

Гребенцијаш је в грмавине. Он је шаркања ја-хал, да је штел кај је точа била, унда га је тискал

так кај је уд мок точо срал. Так су негдашни старце препуведале.

Lukács Katalin — Tótszerdahely/Сердахел

Били смо в горицај с кумом Бочакувом, пак смо везале, пак је дошел гребенцијаш, пак је просил круха презкуружнака. Онда је пак просел млеко, онда су рекли кума:

— Ми немамо, нисмо далко, домај имамо, то је се.

— Но, ако немате, онда ите мам горе поспрајте се.

— Маро, то је гребенцијаш, ходи идемо!

Онда смо ишле, конај смо нутер вено јале, таква точа је цурела кај је штела се потрте. Онда:

— Видиш, сем ти ја рекла да је то гребенцијаш.

А под пазухоме је књиге несел, пак имал је как пишпек¹³ онак инлено, риглицо, капицо. Он је нејандал в таквом месте, моли боге да је знал кај је нутре наква велика кача.¹⁴ Онда она кача мора дојти вун, онда сам седе горе, онда сам седе горе пак иде облако. Онда кот он иде кот цури точа.

Ева Маркек — Tótszerdahely/Сердахел

Но, унадар со нам пак и то мама знале препуведате за грабанцијаше. Кај је то, кај је то? Ундар су знале рече кај је таков грабанцијаш кој дежда¹⁵ да. Киселом млеком живе. Да иде к хиже, ако му дадо кисело млеко, кај се неје, ундар дежда да. Ако му не дадо, ундар је јако сердет, кај је гладен, ундар да точо, пак велико водо, кај се спутере.

Lukács Katalin — Fityeház/Фићеаз

Грабанцијаш иде в ублако, пак точо сере. То су знале рече стареше луде. Знале су луде блаке крижате, знале су му се грузите:

¹³ Бискуп.

¹⁴ Змија.

¹⁵ Киша.

— Неш ду мене!

Пак су крижале блаке и претирали су га. Уд унога попа је бил гребенцијаш ки се не могел зешколате; да је прво мешо служел, унда је не могел боже тело здиче. Стубош, так су знале стареше рече, кај је он бил гребенцијаш.

Lukács Katalin — Molnári

ТАТОШ

Црне су облаке, лед пада. То добе тамо — они стари луди говорили:

— То је татош.

Szentendre/Сентандреја

Стари татош з два зуба се родио. Ја сам од моји родитеља чула је л се з два зуба родио. Татоши имали војску своју, саког су савладали, јаки били, могући. Ту има једна фамилија која се зове Татошеви, то њим ругано име. Кад има седам година онда су га однели други.

Трукар стари па он на Лапошу имав земље, па једаред био напољу, па иде велики облак, а он вели:

— Цакоди (*неразумо, нејасно говори*)...

А код дошла крупа:

— Szerte-széjjel! Szerte széjjel!¹⁶

Tököl/Түкүља (Жуп. Пешт)

Татош је по земљи ишо и да је улазио у куће и да је иско млика и крува и тако штогод. Тудан је он наишао, тудан је ишла киша. Посли њега, да је он навео кишу. По Мацари кажу да је гарабонцијаш, буњевачки је татош. Тако су рекли да се са зубима роди и кад добе оно врме онда је он отишо од родитеља.

Ја сам чула да је тај татош зубима роди ома. Посли он онда мож учинит што он оће и што ми-

¹⁶ Широ мдите!

сли. То се не позна, то сад ко зна да је татош, ал ко не зна тај не мож знат! Таки човик ко и други човик.

Милош Пијуковић — Csikéria/Чикерија (Жуп. Бач — Кишкун)

За гарабонцијаша нисам чуо, за татоша јесам. То су научили бит татоши који има мислим шест прсти, ел имо је више зуби — зуби напоље расту, тако се родио са зубима. Татош је постало седмо дите. То дите које је било татош више ће моћ учинит него други људи, више ће га срића служит и послован ће бити. А у кошуљници које је рођено то не мож ни убит, тај се не мож загушит. Анђели су га чували.

Буро — Vácsalmás/Аљмаш

Татош води облаке. Он се зубима роди. Исто су научили звонит, онда татош нема више таке моћи, онда звоно разбије облаке, онда нема леда. Он лети у зраку.

Гага (жуп. Бач — Кишкун)

Иде татош, носи леда. Сад ће бит лед заш татош иде у облачине. На метли јаши. Татош милово кишњево млеко и кад није допао онда је на земљу леда пушћо.

Somogyszentrál/Семпал (испод Балатона)

АЖДАЈА

Аждаја? То ми сад кажемо шаркањ, а негде су рекли аждаја. Она је у облаку. Старе жене кажо да облак како има форму на аждају, шаркањ.

Ротопу/Потоња

Ми кажемо бисан ко змај. Аждаја и змај то није једно?!

Гага (Жуп. Бач — Кишкун)

Моја стара мајка увик говорила да иду аждаје у тима облацима. Онда ди се пушту, онда тамо све

проручу и полупају; тамо се пушта лед и јаки витар и велика вода се излије.

Bácsalmás/Аљмаш

То сам још мала била кад сам видила. То је било Барчакова греда. То је на Шомићевом крају. Јаки пра' је био и нико црно, дим је био, трчали смо гледат напоље. Онда су рекли да се аждаја спустила доли. Онда је била велика витрина, олуја и дуво је јаки витар и то смо видели тај црни дим и ту тако муња била јако. Трајало је двадесет минута или још више. То је сваки гледао јер још нитко није тако чудо видио.

Милош Пијуковић — Csikégia/Чикерија

Записао
Буро Франковић

Расцрпаве

Ненад Љубинковић

ГУБИТНИЦИ СТАРЦА МИЛИЈЕ

IV. ГАВРАН ХАРАМБАША И ЛИМО

О узлетима и сунувратима епскога јунака или трагична спознаја сопствене кратковекости

Песма *Гавран харамбаша и Лимо* не спада у круг познатих песама Старца Милије. Сви они које је из било којих разлога привукла поетска особеност Милијиних песама — усмеравали су и усредсређивали пажњу на песме *Бановић Страхиња*, *Женидба Максима Црнојевића*. Песма о Марку Краљевићу и прелепој сестри Леке Капетана остављана је по страни. Чешће је припомињана, него ли ишчитавана. Необичност Марковога лика, чудан след догађаја, суров и свиреп крај — одбијали су оне који су иначе били склони анализама текста.

Песма *Гавран Харамбаша и Лимо* није готово ни припомињана. У односу на прве три Милијине песме — она се чинила крајње обичном, шаблонском припадницом тзв. хајдучког и ускочког круга. Уосталом, управо тако је четири Милијине песме посматрао и Вук Караџић једне

крагујевачке јесени 1822. године. Старца Милију је тражио како би од њега записао две песме до којих му је било изузетно стало: *Бановић Страху* и *Женидбу Максима Црнојевића*. Те две драге му песме, слушане у детињству и раној младости, Вук није касније могао да чује никада онако лепе, како му их је сећање сачувало. Чувши за Милију да је на гласу певач управо ових двеју песама, Вук је дуго и стрпљиво молио и кнеза Милоша и ондашњег главног кнеза пожешке нахије Милошевог шурака Васу Поповића, не би ли му омогућили да до Милије дође у Крагујевцу, или, чак у самој пожешкој нахији. Када се коначно са Милијом сусрео, Вук је превасходно тежио да запише песме због којих је Старца и тражио. Песму о Марку Краљевићу и сестри Леке Капетана записао је, јер је упорно, предано трагао за „народним пјесмама најстаријих времена“. Песма *Гавран Харамбаша и Лимо* потицала је и припадала временима којима је готово и сâм Вук сведочио. Песме о догађајима који су се одигравали пре једнога или два столећа — много су га мање интересовале. До њих је могао доћи знатно лакше. Бар му се у томе тренутку, у јесен 1822. године — тако причинило. Ни деценију касније Вук није променио мишљење. Тада, у предговору четвртој књизи лајпцишкога издања *Српских народних пјесама, пишући* о Старцу Милији, поводом песме о Гаврану и Лиму, прибележио је: „Милија је знао још много онаки песама, као што је она 14. у трећој књизи (у трећој књизи лајпцишкога издања, 1823 — прим. Н. Љ.) али ми се није дало, да још коју препишем“. Милији је био Вук већ подоста додијао, а и Вуку је досадило прегоњење са Старцем намћором и одљудом. Милија је једног јутра нестао без збогом, а Вук због тога није био ожалошћен. Дуго времена није ни упитао за Милију. Тако је о датуму и години песникове смрти оставио штурину, неодређену забелешку: „Када сам прошавши година питао зањ, казали су ми да је умро“.

Ако чак ни на Вука песма о Гаврану Харамбаша и Лиму (Лимуњу) није оставила никакав

посебнији и одређенији утисак — неоправдано је чудити се што се та песма или уопште не помиње или једва припомиње у разговорима и разматрањима Милијинога поетског дела.

Међутим, управо та песма обичнога епског садржаја, клишираних епских ситуација, шаблонскога почетка, средине и краја — јесте песма која показује Милијин песнички поступак ауторизовања прихваћене народне песме. Као човек који је повремено свакако живео од гусларења и певања, а који је бар у некојим раздобљима живота живео искључиво од гуслања — Старац Милија је морао имати не само богат, већ и тражен репертоар. Бојати се да Милијине песме типа *Бановић Страхиња*, *Сестра Леке Капитана* нису могле да превише одушеве шири круг слушаца. Судбина Страхињићеве супруге, судбина Лекине сестре нису биле приповести у складу са етичким ставовима, обичајима и схватањима културних средина у којима је Милија певао и од песме живео. Он је морао да има на репертоару и низове песама уобичајнијег облика и садржаја, песме на које је његова слушалачка публика већ била обикла. Песме хајдучко-ускочког круга, међусобно често сличне као јаје јајету, биле су омиљени и стандардни део певачког репертоара професионалних гуслара.

СТИЦАЈЕМ СРЕЊНИХ ОКОЛНОСТИ ПЕСМА О ГАВРАНУ ХАРАМБАШИ И ЛИМУ ИМА НЕКОЛИКО САЧУВАНИХ ВАРИЈАНТИ. ПОСТОЈЕ НЕКОЛИКЕ ПЕСМЕ СРОДНОГ, БЛИСКОГ, У ДЕЛОВИМА ЈЕДНАКОГА САДРЖАЈА. ПОРЕЂЕЊЕМ ТИХ ПЕСАМА СА ПЕСМОМ КОЈУ ЈЕ ВУК ЗАПИСАО ОД СТАРЦА МИЛИЈЕ — НАЈЈЕДНОСТАВНИЈЕ И НАЈУБЕДЉИВИЈЕ СЕ МОЖЕ ПОКАЗАТИ И УЧИТИ СВЕУКУПНА ОСОБЕНОСТ МИЛИЈИНОГ ПЕСНИЧКОГ ПОСТУПКА.

Међу песмама које су блиске или готово једнаке садржајем са Милијиним песмом — пажњу ћемо усредсредити само на оне чији записи потичу из времена приближног Вуковоме запису, или, пак, из времена која му претходе. Тако ће овде бити речи о једној песми која се под бр. 17 налази забележена у тзв. *Ерланген-рукопису*, великом рукописном зборнику народних песама срп-

скохрватског језичког подручја (зборник је настао у првим деценијама XVIII века). Биће затим речи о две песме из *Пјеваније црногорске и херцеговачке* Симе Милутиновића Сарајлије (Лајпциг, 1837, песме под бр. 83 и 127). Последња песма која ће бити предмет разматрања налази се у самој Вуковој збирци. Објављена је у VII књизи државнога издања (издање Љубе Стојановића) под бр. 50. Потиче, као и две песме из Милутиновићеве збирке, са подручја Црне Горе.

*

У песми бр. 17 из *Ерлангенског рукописа* Вук Мандушић пише Шандићу Ивану, тражећи од побратима да сакупи седам харамбаша: Бранка, Вука и војводу Јанка и младога Петра Латинина „кои пеше добра коња стиже“ и „секолу Јан’кова нећака кои с голом руком на мач удара и сердара добра барјактара“. Вук позива да сложено оду под „Отрез на воду“ и да тамо, у заседи, дочекају босанске спахије. По писаревој напомени „etc.“ на крају тринаестог стиха песме — можемо закључити да је један повећи део песме изостављен. Скраћеница etc. односно „и тако даље“ вероватно је заменила поруке које је Шандић Иван разласлао на седам страна, седморици харамбаша. Изостао је и њихов заједнички сусрет, окупљање. Песма се наставља одласком сакупљених јунака. Полазе о Бурђевдану. Стрпљиво чекају и дуже од Митрова дана. Чекају до „Михаила данка“. Дочекају да „лист опаде, а снијег западе“. За то дуго време сав понети хлеб би изједен, рухо на јунацима се издере, а што су вина „на вјери попили, не могу им ни главе платити а камо ли рухо и оружје“. То је тренутак да Шандић Иван коначно пребаци побратиму „Вуку Мандушићу, за толику дангубу. Тражи одлучно од Вука да их поведе у неки подухват, па нека буде шта буде, или да плен задобију, или да сви изгину. Завршава претњом да ако Вук што не предузме, они ће га сабљама изделити.

Вук Мандушић тражи од дружине „недељу дана“ да оде и извиди има ли што. У случају да ништа не нађе за плећење, обећава дружини да ће све позвати код себе, угостити их, а све своје распродати како би их обештетно. Силазе у равницу и ту угледају црне ћехаје. Вук разребује дружину, братими их и опомиње да нико не опали из пушке док он, Вук, први то не учини. Након тога одлази у ухоћење. Три дана од њега нема гласа. „Вели се три љетна дана“ — а све се збива у зиму. Трећега дана у подне зачује се пуцањ. Неки мисле да је Вукова пушка, други да је турска лупарда. Но, ипак сви потеку у равницу. Но, тамо је Вук већ исекао Турке. и задобио много благо. Плена толико има да дружина дели свилу на „јуначке нарамке“, чоха се мери од јеле до јеле, а благо се дели калпацима. Вук је заробио и много робља, вели песма, „скупо“ продаје робље:

*бијелу булу за камиш и лулу,
Потурицу за полуоч'ницу,
два Турчина за оку тугуна.
Не продаје да добије благо,
веће прада да се исповиједа.*

У првome делу песма из *Ерлангенског рукописа* јесте веома блиска, местимично чак једнака Милијиној песми. Различна су имена главних личности и другачији је расплет и сâм завршетак песме. За потребе упоређивања ове и Милијине песме, битни су следећи структурни елементи:

- а) Јунак позива угледне другове, осведочене саборце и мегданције из бројних епских авантура.
- б) Позивајући, јунак напомиње да је дочуо за могућност задобијања великога плена (благо које се преноси, скупоцена роба).
- в) У заседи дружина ишчекује толико дуго да понестане хране и пића (у овоме случају новца за пиће).

- г) Први позвани саборац и судеоник у подухвату, оштрим речима кори јунака-позивача због дангубе и трошка. Захтева било какву акцију, јер ће у противном он са дружином убити јунака-позивача, односно покретача акције.
- д) Јунак-покретач тражи од дружине неколико дана (овде „недељу дана“). Нада се да ће за то време наићи когод ко се може опленили.
- ђ) Јунак-покретач тражи да оде у извићање.

*

У Милутиновићевој збирци народних песама, у *Пјеванији црногорској и херцеговачкој* находе се две песме које, на одређен начин јесу варијанте Милијине песме. Реч је о песмама *Укор Кчевке* (бр. 83) и *Освета* (бр. 127).

Песма *Укор Кчевке* у своме првоме делу нема никакве везе са Милијином песмом. Стара мајка куне сина, Пешикана Буро, што још није осветио брата, Лазу Пешикана, кога је погубио Аверић-кадија. Мајка мисли да њенџ кућење и клетву нико не чује, али је дочује син Буро. Буро одлази ујаку, Кустодија Лази, с молбом да подигну чету и да освете брата, односно сестрића. Ујак прихвата молбу другога сестрића. Подиже чету и сви се упућују пут Оногошта, а потом кроз питому жупу и Дробњаке. Тако стижу у Босну, у тврда Корита према злогласном Озлујућ граду. Ту уморна чета отпочине.

Од тога тренутка сличност са Милијином песмом постаје очигледна... Уморна чета коначи и одмара се. Чекају три дана. Четвртога јутра Лазо Кустодија полази у извићање. У Коритима угледа дванаест Турака предвођених Аверић-Кадијом.

Лаза обавештава чету о резултатима ухођења. Чету распоређује око друма, у зелену траву. Опомиње дружину да свако мора да убије свога Турчина; ономе ко промаши он сâм, Лазо Кустодија, одсећи ће главу. Буро Пешикан тражи од

ујака дозволу да сâм убије братовога крвника, Аверић-кадију. Када започне пуцњава, сваки из чете убије „свога“ Турчина, али Аверић-кадија на коњу утекне. Лазо прекорева сестрића због промашаја. Прекорен и укором повређен, Буро Пешикан потече за Турчином, сустигне га и посече. Узме му коња и све друго што је у њега нашао. Здраво се поврате дому.

У односу на песму Старца Милије значајни су следећи делови песме:

а) Сакупљена чета чека у заседи три дана. Време чекања јесте довољно дуго да се може претпоставити у развијенијој епској верзији како људе у заседи почиње да мучи и глад и жеђ, односно да су потрошене залихе са којима се кренуло у потрагу за шићаром или осветом.

б) Лазо Кустодија одлази четвртога јутра у извићање (не наглашава се да је храна поједена, а пиће попијено) и угледа како „низ Корита тврда“ јаше дванаест Турака предвођених Аверић-кадијом.

в) На повратку из ухођења, Лазо обавештава дружину шта је угледао. Распоређује дружину у заседи, дајући свакоме у задатак да убије по једнога, „свога“ Турчина.

г) Аверић-кадија, предводник турске чете стављен је на душу Лазином нећаку, како би овај имао прилику и да брата освети.

д) У сукобу са заседом — сви Турци, осим Аверић-кадије изгину. Аверић-кадија убегне. Лазо прекорева нећака што је промашио и што је пустио и упустио братовог крвника. Прекорен, Буро Пешикан потече за Турчином, сустигне га и одсече му главу.

ђ) Чета подели задобијени шићар и срећно се поврати.

Друга песма из Милутиновићеве збирке — *Освета* (бр. 127) у своме почетном делу наликује песми *Освета Кчевке* — изнова је реч о освети која треба да се изврши. У другоме делу и ова песма је блиска Милијиној творевини.

Песма започиње писменим обавештењем попа Љешевића војводи Драгиши у Горњу Морачу да његов крвник, човек који му је оца убио — Хариовић Ибро — сакупиља харач по Пиви. Војвода Драгиша одлучује да искористи прилику која му се указала. Позива у помоћ побратима Јушковића Матију који такође Ибру дугује крв, јер му је овај брата убио. Стижу у Пиву код попа Љешевића. Ту сазнају да је Ибро у међувремену отишао да сакупиља харач у Гацку. Са дружином начине заседу украј пута. Чекају узалудно три дана. Војвода Драгиша већ хоће да одустане од даљег ишчекивања и да дигне заседу. Међутим, побратим га одговара и наговара да буде стрпљивији. У томе часу наилази двадесет Турака предвођених Хаировићем Ибром. Ибро седи на коњу прекрштених ногу. Попева и у песми призива и изазива Матију Јушковића — велећи да ће га убити као и брата му. Матија, изазван, оглашава се пуцњем из заседе. Међутим, промаши. Уместо Ибре погађа Ибровог најбољег друга. Из пушака тада опали и остатак дружине, но, сви промаше. У томе часу опали и једно младо момче које до тада није пушке изметнуло и погоди Ибру. Осокољени Ибровом смрћу дружина улети у Турке и све их исече. Матија одсече Ибри главу и узме му оружје. Дружина подели међу собом задобијени шићар.

У односу на песму Старца Милије значајни су следећи елементи:

- а) Припрема заседе харачлијама (вођа харачлија дугује и крв некоме или неколицини од оних који су у заседи).
- б) Чекање у заседи потраје три дана и некоји међу дружином испољавају знаке нестрпљења; хоће да одустану од даљег чекања. Један од вођа (онај који је позван) одговара свога друга (покретача читаве акције) од намере да се заседа дигне.
- в) У часу када је нестрпљење пресретача очигледно — појављују се харачлије.
- г) Јунак који је намеран да убије вођу харачлија, Ибру Хаировића, не погоди пушком кога је намерио.

д) Харачлија не јаше на коњу, већ седи на њему прекрштених ногу. Харачлија не само држањем на коњу, већ и песмом изазива противнике (у Милијиној песми Петар Мркоњић не пева, већ баца буздован у ваздух дочекујући га у руку).

ђ) Све харачлије изгину. Матија Јушковић одсече главу Ибру Хариовићу и узме му оружје. Дружина међусобом подели задобити шићар.

У рукописној оставштини Вука Карачића, међу оним песмама које је објавио још Љубомир Стојановић у оквиру првога државног издања Вукових народних песама, у седмој књизи налази се и песма *Смрт Роснића Стефана* (бр. 50). Песма, како је назначено, потиче из Црне Горе. Њена сличност са Милијином песмом јесте највећа. Песме теку готово једнаким током. Имена су највећим делом такође једнака. Међутим, и та песма разликује се у детаљима, који битно одређују песму, од Милијиних стихова о Гаврану харамбаши и Лиму.

Врано Латинин, вели се у песми *Смрт Роснића Стефана*, пише побратиму Лиму у Корита. Обавештава га да могу да задобију велики шићар. Уходећи утврдио је да ће ускоро путем више Дубровника проћи харачлије са седам мазги натоварених благом. Харачлије предводи силни Мустај-бего. Мустај-бего седи на коњу прекрштених ногу; преко крила држи дивку позлаћену, а за појасом седам самокреса. Са благом иде Фазли хоца Царограђанин са шездесет Турака, а поред блага је Перо Мркоњић са тридесет хајдука. Пред њима је још стотину Бошњака. Међутим, читав подухват пресретања харачлија се може остварити и само тада позив упућен Лиму вреди — ако Лимо још увек има дружину, а у њој двојицу истакнутих јунака: Роснића Стефана

Који фата вилу по планинах,

А стријеља орле под облаке

и хајдук Радоњица:

Који удара на тридесет хајдуках...

Лимо прихвата позив. Са дружином и двојцом угледних јунака и мегданџија стиже из Корита на Дријенак више Дубровника. Састану се са Враном Латинином и његових стотину Латина. Три дана проводе у заседи. Четвртога дана око подне наилазе харачлије. Сусрет са њима препадне Врану Латинина и он је намеран да одустане од напада. Међутим, Стефан Роснић не дозвољава да окупљање буде залуду, већ храбри и распоређује друштво одређујући угледницима одговарајуће задатке. Лимо треба да гађа Мустај-бега, Врана Латинин Перу Мркоњића, он, Стефан гађаће хоцу Царограђанина. Хајдук Радоњица треба да удари на тридесет хајдука, стотина Латина на стотину Хришћана, а шездесет Лимових хајдука удариће на стотину Турака. Долази до окршаја. Једна пушка затаји, Лимова. Сви остали изврше задатке. Мустај-бег бежи, али га достигне Стефан Роснић и посече. Задобијено благо деле калпаком Стефана Роснића који захвата седам ока. Врана Латинин добија и посебан додаток за старешинство. Међутим, он се загледао у позлаћену дилку Роснића Стефана и предлаже овоме да му пушку откупи. Роснић пристаје, али га од продаје одговори најдук Радоњица. Увређен Врана Латинин из пушке устрели Стефана Роснића. На самрти Стефан позива хајдука Радоњицу. Хајдуци сложено навале на Латине и све их исеку. (Не вели се шта је било са Враном Латинином, али се да разумети да је и он у сукобу страдао). Хајдуци укопају Стефана „и пуштише крвцу од образах“, узму благо и оружје и оду „зеленом планином“.

Значајна блискост ове песме из Црне Горе, а из Вукове седме књиге народних песама и песме Старца Милије огледа се у следећим детаљима:

а) Врана Латинин позива Лима да са дружином дође како би пресрели харачлије које је Врана уходио и сазнао да собом носе голем шићар.

б) Здружене дружине, Вране Латинина и Лима чекају у заседи три дана.

в) Четвртога дана појављују се харачлије. Предводи их Мустај-бего који седи на коњу прекрштених ногу. Међу харачлијама нису само Турци, већ има и Хришћана. Ту је и Перо Мркоњић са својих тридесет хајдука у пратњи и обезбеђењу блага. Присутан је и Фазли хоџа Цариграђанин.

г) Врана Латинин се уплаши угледавши силу која обезбеђује благо и предлаже дружинама да се притаје и пропусти харачлије без заметања кавге.

д) Јунак (у овоме случају сâм Стефан Роснић), супротставља се Вранином кукавичлуку и распоређује дружину за борбу.

ђ) Пушка једнога од јунака затаји (овде Лимова) и главни харачлија, предводник, остаје неповређен и бежи. Сустиге га Стефан Роснић и погуби.

е) Врана Латинин и његова ружина изгину (овде у сукобу не са харачлијама, већ са Лимовом дружином).

Све четири песме, једна из *Ерлангенског рукописа*, две из *Пјеваније црногорске и херцеговачке* Симе Милутиновића и четврта из седме књиге народних песама Вука Караџића — јесу у сагласју, мањем или већем, са песмом Старца Милије *Гавран арамбаша и Лимо*. Заплет уобичајен у епским јуначким песмама — окупљање дружине, заузимање бусије и ишчекивање најлакша богатога плена. Расплет не мање шаблонски — благо отето, сви противници побијени уз мање или веће сопствене жртве. Међутим, у песника Милије све је то надограђено, осмишљено, обогашено.

О узлетима и сунувратима епскога јунака или трагична спознаја сопствене кратковекости

Песма Старца Милије започиње, рекли бисмо, уобичајеним, стандардизованим поступком. Гавран харамбаша је у улози самосвесног епског јунака-позивара и обавештаваоца. Пише књигу у

којој наговештава могућност задобијања доброга шићара и шаље је побратиму Лими Харамбаша „к мору дебеломе“. Међутим, Милија овај иначе стандардни, шаблонски део песме — развија веома споро:

*Књигу пише Гавран харамбаша,
Књигу пише, на мезиле прати,
Прати књигу к мору дебеломе,
Побратиму харамбаша Лиму...*

Уметање другог стиха којим се тачно одређује, односно именује пошта којом се обавештење шаље — битно успорава и наглашено смирује увођење у радњу. Стихови се не односе на Гаврана Харамбашу, а заправо о њему говоре. Намах сазнајемо да је Гавран самоуверени, самосвесни човек који зна поступке и њихов редослед. Реч је о човеку који је много пута успешно показивао и доказивао своје организаторске способности. У све то нас даље уверава и садржај „књиге“ упућене Лиму. Пре свега, Гавран Харамбаша, позивар, напомиње и истовремено наређује да Лимо чим прими поруку не часи ни часа, већ да приступи извршењу предвиђенога плана акције. Упуства су сажета и прецизна. Њихов редослед јесте значајан. Гавран Харамбаша прво казује Лиму шта он, Гавран, очекује и захтева да Лимо учини. Први Лимов задатак је да обавести Буру Барјактара нек „развије крстата барјака, под барјака покупи јунаке“. Број јунака је утврђен на тридесет. Лимо лично треба да напише поруку Роснићу Стевану, јунаку:

*Који може стићи и утећи
И на домет танком пушком убит'...*

Тек након свега овога Лимо је заслужио да сазна и циљ акције. У Бишћанској планини треба у заседи дочекати Фазли-харачлију који од Бишћа води седам мазги блага што га је покупио у Турака. Гавран Харамбаша у детаље одређује место сусрета и састанка своје и Лимове дружине:

*Ја кад скупиш, побратиме Лимо!
Каде скупиш таку добру чету,
Хајде шњоме Бишћу на Крајину,
У високу Бишћанску планину,
Бено има суховрха јела,
И под јелом један бијел камен,
Код камена једна вода ладна,
Ту ћеш мене наћи, побратиме,
Са мном хоћеш сву дружину моју...*

Порука се завршава самоувереношћу у успешан исход подухвата:

*Ту хоћемо благо дијелити,
Дијелити благо калтацима...*

Завршни део поруке: „Јал’ дружина ране завијати“ — нема значењску вредност у складу са речима које је садрже. Крај поруке није први предзнак Гавранове будуће пропасти, нити последица злих слутњи и предосећања. Она на овоме месту једноставно стоји због урока, уместо онога уобичајеног, народног — Ако Бог да! Нико нема права да верује како сâм одређује своју судбину, нико не сме да буде толико ташт да верује како сâм одлучује о својој доброј или злој срећи.

Књига је стигла до Лима Харамбаше, „к мору дебеломе“. Увек очима опседнут, Старац Милија мора да напомене како је порука Лиму „милија му од очију била“. Милија не вели изричито када је Лимо поруку добио, али из тока излагања са сигурношћу можемо закључити да је то било у позну вече, или у току ноћи. Обавештавајући Бурџ Барјакатара да треба да под барјак покупи дружину, Лимо наглашава да је поруку Роснићу Стевану сâм упутио још „ноћас“.

Одлике које морају имати јунаци прихваћени у дружину под барјак јесу и први наговештај суштинских разлика између Лима Харамбаше и Гаврана Харамбаше. Шаљући поруку Лиму, Гавран је уопштено напомињао:

*Под барјака покупи јунаке,
По избору тридесет јунака...*

Критеријуми избора, односно право значење синтагме „по избору“ није јасан. Гавран је очигледно почео да стари и да се уљуљкује у дотадашњим успешним четовањима. Према ратницима он има однос генерала који руководи, а не поручника који води и предводи. Лимова искуства су, још увек, искуства и сазнања борца који се бори раме уз раме са својим саборцима и који добро зна колико коначни успех директно зависи од суштинске храбрости и чврстине ратника много више него ли од вештине баратања оружјем: С тога је Лимова упуство Бури Барјактару веома одређено:

*Немој пушити' рђу под барјака,
Но ти купи све главне јунаке,
Кој' од ране јаокнути неће,
Поред себе уплашити друга...*

Буро Барјактар брзо завршава задатак. Дружина се сакупља. Стиже и Стеван Роснић и време је за покрет. Милија ту не вели колико се друштва искупило: да ли тридесет јунака, колико је тражио и предлагао Гавран Харамбаша и томе броју придодати: Стеван Роснић, Буро Барјактар и сâм Лимо Харамбаша — који нису били урачунати у број. На крају песме, када се све буде разрешивало и окончавало — сазнаћемо да Лимова чета броји тридесет и четири друга. У тај број, чини се, не улазе Лимо Харамбаша, Стеван Роснић. Лимо, очито, није већ у полазишту послушао препоруке, па и наредбе Гавранове.

Лимова чета полази на велики пут. Дуго путовање се не описује. Старац Милија не жели да без потребе губи у темпу. Битно је само достићи одредиште, „рочиште где су се рочили“. Гавран Харамбаша је са дружином већ стигао на уговорено место. Постављена је совра. Јело и пиће већ су се нашли на соври. Гавранова дружина се већ опустила. Долазак Лимове дружбе уноси живост. Братски поздрави, загрљаји. Совра изнова привлачи и једне и друге. Има и пива и јестива. Ту је вино, ту је хлеб. Погледи свеколиког друштва ус-

мерени су друмом којим треба да пристигне Фазли-харачлија са благом.

Догађаји кушају стрпљење окупљених. Фазли-харачлије нема на видикү, а „неста љепца и црвена винца“, у торбици танка брашњеница“. Још три-четири дана друштво проводи:

*А ниједан љеба не окуси,
Ни обиде црвенога вина.
Јунацима мука досадила,
Ал' јунаци тврђи од камења,
Трпе глађу и јуначку жеђу,
Нити какав ријечи бесједи...*

Стрпљење пре свих издаје Лима Харамбашу. Самоуверен, самосвестан — Лимо је и човек од покрета, од акције. Он још није зачанао, како, извесно, Гавран јесте. Гаврану се обраћа и бесно и претећи:

*Побратиме, Гавран харамбаша:
Знаш ли море, не знали ти људи!
Да сам тебе књигу оправдио,
Ка' што си је к мене оправдио,
Давно бисмо благо дијелили,
Јал' дружина ране завијала;
Ти ме, море, сломи и превари
На далеко Бишћу на крајину,
Смори мене и дружину моју
А и глађу и јуначком жеђом,
Брже плаћај мене и дружини:
Сваком другу по тридесет дуката,
Мене старцу стотину пунијех;
Ако л' тако испунити нећеш,
Кунем ти се свачим на свијету!
Шарка ми је пушка отежала,
Отежала на рамену моме,
А пушка је моја харачлија
У пушци је дванаест сачама
Свака сачма од дванаест драма,
А у зрну пуно седамнаест,
Пушку ћу ти у прси сасути,
Све ћу твоје кости изломити,
А твоје ћу срце изгорети,
Кроза те ће огријати сунце...*

Речи пуне одмерене и очигледно лако оствариве претње затичу Гаврана потпуно неспремног. Све до тада, успешни четовођа Гавран, био је јунак-позивар, обавештавалац. Очекивао је да ће до шићара сви заједно лако доћи. Читав подухват схватио је олако. Он, сâм а и његова дружина лако би се помирили да једноставно подигну заседу. Нема Фазли-харачлије, нема седам мазги блага — али није важно. Друштво се искупило, забавило, разговорило, најело, напило. Три-четири дана без јела и вина — надокнадиће се. Оштре, ледено претеће речи харамбаше Лима — Гаврана су намах отрезниле. Не само што је у трену постао свестан да мишљење његово и дружине му, не морају други делити, већ је постао једновремено и свестан да је и он, чувени четовођа, гласовити харамбаша — смртан, смрти подложен, на метак трагично осетљив. Из зачамалости и самозадовољства, Гавран прелази у стање потпуне панике. У часу више ништа није поуздан. Гледајући смрти у очи, не само што постаје болно свестан сопствене кратковекости, већ почиње да сумња и у срећу у коју је до тада веровао са толико таштине:

*Немој тако, побратиме Лимо!
Мо'ш ти мене данас кидисати,
И мо'ш пушком мене штетити;
Но потрпи јоште данак један:
Јал' нијесмо друма погодили,
Јал' смо стару срећу изгубили,
Јали нас је нетко преварио...*

Дакако, још увек у себе сигурни, самосвесни Лимо не верује ни у бирање погрешнога друма, нити у криво обавештење, нити у могућност да га изневери сопствена срећа. Он зна да сваку ситуацију мора сâм да разреши, а шарка, о рамену отежала, на време га је подсетила да ју је исувише дуго окачену држао. Дошло је време да се оружјем, јединим начином који Лимо познаје, окрене коло среће. И Лимо подиже пушку уперену према побратиму. Гавран нема нерава да се

сучели са цеви шарке. Хвата своју пушку по сре-
ди и

*Затрча се хитро низ планину,
Како јељен од године дана...*

Преплашени Гавран нада се да ће његово из-
вићање уродити плодом, да ће друштво које је
оставио у планини поред кладенца и суховрхе
јеле — моћи да обрадује вешћу о наиласку оче-
киваногa шићара. Гавран стиже више Бишћан-
скога поља. Пење се на зелену јелу како би са
ње осмотрио Бишће на крајини.

Према Милијином уобичајеном поетском по-
ступку у трену се чини да ће све поћи надаље
уобичајеним епским током. Гавран је угледао
Фазли-харачлију и седам мазги блага. Вишеднев-
но ишчекивање у заседи као да ће уродити жеље-
ним плодом, као да Гаврана Харамбашу чекају
и на даље успешна четовања. Међутим, Фазли-
харачлија није сâм. Гавран Харамбаша је и оче-
кивао да ће уз благо бити и већи одред који ће
га обезбеђивати. Због тога је и позивао у помоћ
Лима и његову дружину заједно са извршним
стрелцем, Роснићем Стеваном. Но, оволику силу
Гавран није предпостављао ни у својим најруж-
нијим сновивењима:

*Ето силе Фазли харачлије!
Но да ти је оком сагледати,
Каква сила иде са Турцима!
Ко најпрви бјеше пред Турцима!
Силно Влашће Петре Мркоњићу,
Кога кажу да такога нема,
Који земље многе устрашио,
Ш његовијем јадом и ршумом;
Пред Турцима бјеше одмакао,
Не би њега пушка дотурила;
На дорату ноге прекрстио,
А титра се сила с буздоханом,
Он буздохан баца у висину,
А у десну дочекује руку;
За влашићем Петром Мркоњићем,
За њим иде харачлији ћехаја,
На кулашу коњу дебеломе;*

*За ђехајом Фазли-харачлија
На његову ату бијеломе;
За Турчином Фазли-харачлијом
Потпунице седам мазги блага
И стотина из Бишића Турака,
И тридесет из горе пандура,
Све дружина Петра Мркоњића...*

Гавран Харамбаша је ужаснут већ оним што је видео, (турску силу), а камоли оним што је сагледао (Петра Мркоњића). Први страх се заборавља од страха горега. Гавран за трен заборавања Лима и његов гнев, јер је суочен са снажним, неустрашивим и бахатим Петром Мркоњићем. Ван себе од страха, Гавран једино мисли како што пре да стигне до друштва у планини. Не хита он њима само због тога што жели да их опомене, већ је толико преплашен да не сме ни да бежи сâм. Песник Милија импресивно описује Гавраново тренутно душевно стање и упаничено спуштање низ јелу:

*Када виђе силу са Турчином,
Кад сагледа Петра Мркоњића,
Уфати га дрхат и грозница,
Те низ јелу хитро полетио,
До по јеле од гране до гране,
Од по јеле скочи на земљицу,
Уз планину хитро потрчао...*

Стргоглав од половине јеле на земљицу најављује Гавранов не само епски, већ и људски крај. Исувише је преплашен не само да би се борио, већ и да би једноставно живео и трајао.

Устрчавши уз планину, Гавран успахирено подноси извештај о своме ухођењу и извићању. И Лиму је јасно да је готово са Гавраном четовоћом и борцем. Лиму је штавише јасно да такав Гавран није био у стању да сакупи ни дружину бољу од себе самога. Лиму је јасно да од тога часа све је у одлучивању њега самога и његове, Лимове дружине:

*Копилане, а не побратиме!
Ниси јунак, нити те родио,
Не плаши ми сву дружину моју...*

Као искусан и незастрашив борац. Наредбе четовође Лима су кратке и одређене. Дружина треба да узме заклон иза камених плоча које ће сваки испред себе усправити. Утврђени су и битни задаци, односно циљеви најпоузданијих у дружини. Лимо узима на себе самога Петра Мркоњића. Самоуверени, неустрашиви Лимо бира за себе и одговарајућу мету. Буро Барјактар треба да устрељи харачлију хехају, а Роснић Стеван Фазли-харачлију. Последње упозорење је да нико не пуца док његова, Лимова шарка се не огласи. Након плотуна дружина треба да се лати мачева и да њима оконча започето.

Наилазе Турци предвођени Петром Мркоњићем. Растојање међ њима се смањило заласком у планину. Мркоњић више није за пушкетом испред осталих. И Петар Мркоњић чини, као и други епски противници из Милијиних песама — кобну грешку: изазива судбину. Како дивно вели песник Милија, Петар Мркоњић

Моли с' Богу за зло без невоље...

Ташто верује да ће у сукобу са хајдучима (чији напад призива) успети да покаже сву своју снагу и неустрашивост и да њима задиви како своје људе, тако и бишћанске Турке.

Смирени, самосавладљиви Лимо мирно чека најповољнији тренутак да повуче ороз. Пуцањ. Прецизан погодак. Стравично напуњена сачмара-шарка Лимова буквално је откинула главу Петру Мркоњићу. Барјактар Буро убија хехају. Међутим, затајио је онај који је биран као најпоузданији и најбољи стрелац. У силној жељи да што успешније обави поверени му задатак, Роснић Стеван је пушку препунио:

*Високо га пушка заметнула,
Те је виту јелу ударила,
Пола јеле на земљу пануло...*

Следи плотун дружине, „паде магла и притише друма“. У барутном диму мачевима успешно завршавају препад.

Жар борбе понесе и Роснића Стевана. За кратко он заборавља да му је поверено да се свакако побрине за Фазли-харачлију и благо. Фазли-харачлија покушава да убегне са мазгама. Стеван Роснић трчи за њим. У планини он је још успешан и сүстиже полако Турчина. Међутим, успева да га угледа тек када се Фазли-харачлија докопа бишћанскога поља. Стеван покушава да га позивом и претњом заустави. Но, Турчин се не обзире на то. Роснић је принуђен да поново покуша срећу пушком. Овога пута успешнији је и под Турчином убија коња. Пристиже, хвата Фазли-харачлију, свезује му руке и са благом повраћа се друштву у планину. Опијен успехом дозвољава да га Турчин братимљењем, речима гане и пушта га на слободу. Свако креће својим путем: Турчин Бишћу, Стеван планини. Бесни, у поносу позлеђини Фазли-харачлија, на своју несрећу, будући уверен да је довољно одмакао, прети Роснићу да ће подићи на њега и остале хајдуке све Турке у Бишћу, ако не пусти мазге са благом. Љутит Стеван се враћа, сүстиже Турчина и погуби га.

Са седам мазги блага Стеван Роснић се враћа на место где је била начињена заседа. Трагови борбе су свуда унаоколо:

*Крраво је по друму камење,
Кржаве су вите оморике;
По камењу и по крвци црној
Гази јунак харамбаша Лимо...*

И тада из тога обиља крви, међу телесинама, нагло израста и намеће се пробуђена и узбуђена људскост. Харамбаша Лимо који се током читаве песме чинио исүвише самосвестан, готово до неосетљивости, наједном постаје преосетљив, рањив. Лимо Харамбаша тражи и нигде не налази Стевана Роснића. Више му није важна ни судбина блага, нити успех препада. На үму му је искључиво пријатељ:

*Мој соколе, Роснићу Стеване!
Ни мртва те веће наћи нећу!
Мене прође моје четовање...*

У томе часу пристиже и Стеван са благом. Следи срдачан сусрет пријатеља и сабораца.

И тада се сцена мења. Песник Милија дели сцену на два дела: на једној страни је смрт са свим својим обележјима (крв, лешеве), на другој је живот и, будућност. Постоји и граница коју Лимо и Роснић Стеван прелази:

А из крви мало изгазише . . .

Искорак из света смрти и пораза. Победници коначно могу да осете и чар победе — благо је задобијено. Тога часа долази тренутак који је на почетку песме, у писаноме позиву обећавао Гавран Харамбаша: дељење блага калпацима. Лимо позива своју дружину. Одазову се сви: „тридесет друга и четири више“. Старац Милија сврће пажњу и на онога који је подухват и напустио и покрет организовао — на Гаврана. Од стотину осамдесет шестог стиха песме, па све до три стотине седамдесет осмога, не помињу се ни Гавран Харамбаша, нити његова дружина. Не зна се што су они чинили за време препада, да ли су заузели бусије, да ли су испалили свој плотун, да ли су са мачевима у рукама јурнули међ чуваре блага? На сва ова питања нећемо добити поуздан одговор ни на крају песме. Песник Милија се задовољава само сувим, готово летописачким обавештењем — на позив Гаврана Харамбаше нико из његове дружине није одговорио. Мртви не искорачују на јавци. Тек тада, пошто смо сазнали да му дружине више нема, да је сва изгинула — сазнајемо и за Гавранову судбину. Задобио је, као и Јован Капетан из *Женидбе Максима Црнојевића* седамдесет и четири ране. Као Јован Капетану и њему се виде „црне цигерлице“. Нико му не прилази, нико му ране не вида. Гавран је за све престао да постоји онога часа када је по трећи пут узастопце испољио паничан страх тражећи од сакупљенога друштва да напусте мегдан и бусије.

Лимо дели задобијени плен. Дели га калпаком равноправно: једнаке делове добијају и жи-

ви и мртви. Живи ће своје благо понети у нови, а свакако у даљи живот. Мртвима благо сложено као надгробни белези — у купове — остаје за спомен, а можда и за плаћање друмарине на путу којим су управо ступили. Поред мртвих, поред блага, једини именован у својој бројној дружини, у мuku остаје и мртав Гавран Харамбаша.

Можда је он једини остављен неукопан, можда је још трајала његова самртничка агонија када је Лимо са дружином напуштао поприште. Свакојако, песник Милија завршним стихом песме уноси мучно-влажни звук уједначеног кљувања црне јуначке цигерице у тешки мук који је завладао разбојиштем:

*Живи своје благо упртише,
А мртвијем оста на купове,
И код блага Гавран харамбаша,
Да га кљују вроне и гаврани.*

Апокалипса је предвидела да ће мртве кљувати орли и гаврани. Очито, свакојако поражени, Гавран Харамбаша није достојан орлова.

*

С једне стране су песме из *Ерлангенског рукописа* (једна), Милутиновићеве *Пјеваније црногорске и херцеговачке* из 1837. године (две), из Вукове збирке народних песама државнога издања (једна) — са друге стране јесте песма Старца Милије. И она се, дакако, као и претходне — може исказати у неколико тачака који представљају и структурне, градивне елементе песме:

а/ Епски јунак позива и обавештава епскога јунака. Тражи од овога да сакупи чету. Инсистира да се у чети свакако нађе осведочени нишанџија (Стеван Роснић). Обећава велики шићар.

б/ У заседи друштво чека толико дуго да понестану залихе хране (хлеба) и пића (вина).

в/ Позвани, обавештени јунак, оштро прекорева јунака-позивача због дангубе и дугог и заморног пута. Тражи да се његовој дружини и њему самоме штета новцем надокнади.

г/ Јунак-покретач акције тражи од друштва, а посебно од обавештенога јунака који га је прекорео — да се стрпи још само један дан. Износи сумњу да су можда заузели бусију на погрешном путу, или да су криво обавештени, или, пак, да их је оставила уобичајена јуначка срећа.

д/ Обавештени јунак не прихвата објашњење и хоће да убијепозивача на шта овај уплашен отрчава у извићање.

ђ/ Јунак позивач успешно обавља извићање. Угледа харачлије које предводи силовити јунак који седи на коњу прекрштених ногу, а поиграва се бубдоханом који баца у ваздух а дочекује само у десну руку. Иза њега иде стотина Турака и тридесет његових пандура. Поред њих ту је и харачлија (Фазли-харачлија) и хехаја.

е/ Јунак позивач препадне се и трчи да обавести друштво како би сви на време побегли.

ж/ Обавештени јунак са гнушањем одбија да слуша уплашенога јунака-позивача. Обраћа се само својој дружини и излаже план заседе. Свакоме у дружини одређује циљ. Роснићу Стевану, знаменитом нишанцији одређује да гађа харачлију, а на себе преузима најсиловитијег јунака, предводника.

з/ Предводник харачлија изазива друштво у заседи не само својим држањем на коњу и поигравањем бубдованом, већ и гласним позивањем и изазивањем.

и/ Заседа се огласи пушкама. Прво пуца обавештени јунак, а потом за њим и остали по договореном следу. Знаменити нишанција не погађа „свога човека“.

ј/ Све харачлије изгину. Нишанција достигне свога човека, самога харачлију који бе-

жи са благом. Убије коња под њим. Зароби га, а потом на молбу Турчинову — пусти га на слободу. Верујући да је на безбедном растојању харачлија прети. Знаменити нишанџија се повраћа, сүстиже га и убија. Са благом се враћа на место заседе.

к/ Дружина јунака-позивача сва је изгинула, а сâм јунак-позивач смртно је рањен (седамдесет четири ране); од Дружине обавештенога јунака нико није ни рањен.

л/ Дружина дели благо калпаком свога вође. Једнаки делови блага намењују се и живима, као и мртвима. Поред мртвих се благо оставља сложено „на купове“, а живи своје благо носе собом.

љ/ Поред остављенога блага и поред мртвих, као чувар, остаје јунак-позивач „да га кљују вране и гаврани“.

Табела која у главним елементима прати структуру песама јасно исказује њихов међусобни однос. Из ње се може закључити да је песма Старца Милије веома блиска варијанти из *Ерлангенскога рукописа* у њеном првом делу; песма из седме Вукове књиге, која потиче такође са подручја Црне Горе (као и Милијина) понајближа је у свим деловима песми *Гавран Харамбаша и Лимо*. Две варијанте из лајпцишке *Пјеваније* Симе Милутиновића Сарајлије прилагођене су у већој мери особеностима херцеговачко-црногорскога поднебља, типу борби, типу четовања. У обе песме освета је битни покретач акције, а задобијање шићара је тек у другом плану.

Четири варијанте, из Ерлангенског рукописа, из Вукове седме књиге народних песама, као и две песме из Милутиновићеве лајпцишке *Пјеваније*, описују са више или мање детаља шта се збило. У жижи интересовања певача, односно казивача тих песама јесте садржај. У песми Старца Милије садржај је потиснут. Милији је важно људско доживљавање, проживљавање догађаја, промене које се у човеку дешавају када је сучен са страхом, са извесношћу блиске смр-

ти. Не мање га занимају реакције учесника збивања који остају самоуверени, убеђени и у своју непобедивост и у личну неповредивост. Песник Милија свесно узима шаблонску песму. Човеку који живи, стално или повремено, од певања епских песама — није и не може бити свеједно да ли његове песме привлаче или одбијају слушаоце и гледаоце. Милија свесно увршћује у свој репертоар песму која је и по самој садржини и по конструкцији заплета — крајње шаблонска. Безличан садржај и безличну структуру — претаче сложеним поступком поетске ауторизације у песму *Старца Милије*. Тежиште помера на психолошки терен, а све оно што је у варијантама обичан, шаблонски елеменат постаје у Милијиној песми активан чинилац било у вођењу радње, било у обликовању ликова. Уобичајена сцена позивања јунака — добија значајну психолошку димензију; шаблонско окупљање чете које обавља обавештени епски јунак такође служи Милији да сачини брзи кроки Лимовога лика. И даље иде истим током. У Милијиној песми не постоји *декор*. Свеукупна сценографија збивања далеко је више од уобичајеног декора. Обична јела, иначе омиљена у епским усменим народним песмама, посебно у тзв. хајдучким и ускочким песмама — у Милије постаје и активни и симболички учесник у збивањима. У почетку, она је наизглед само обичан оријентир, препознатљива налажљива ката. У другоме делу песме послужиће да исказе и покаже сав паничан страх Гаврана Харамбаше, да најави почетак Гаврановог епског стрмоглава. Појавиће се у песми и трећи пут, преполовљена пуцњем осионога, самоувереног и брижног Стевана Роснића. Јунак који пада, који коначно животно пропада, силази до пола јеле опрезно — плашећи се висине. Од половине јеле превлађује страх од зла горега — од виђенога непријатеља — и Гавран скаче с половине јеле. Стеван Роснић преполовљује јелу, смањује је на висину која симболише нечији пораз, нечији крај, смрт.

Милија прави песму и од краја који јесте, формално гледајући — потпуно шаблонски. Он

повлачи границу између живота и смрти, између убеђења у личну снагу, непобедивост и неповредивост и трагичне спознаје сопствене кратковекости која — када се догоди — увек се завршава кобно, коначним муком.

Песме о Бановићу Страхини, о женидби Максима Црнојевића већ су самом тематиком захвалне за поетско уобличавање и за стваралачки однос песника према предмету. Необична песма о прелепој сестри Леке Капетана и о постићеном, али дивљем и осином Марку, већ је мање захвална за поетску обраду и надградњу. У томе следу, песма *Гавран Харамбаша и Лимо* свакако је онајмање захвална. Међутим, управо то јесте песма која показује онајбоље и Милијин поетски поступак ауторизације епске усмене народне песме коју је чуо, прихватио и уврстио у свој песнички репертоар. Неколико, наоко ситних интервенција и осредња, можда чак и лоша песма — постаје врсно поетско остварење. А на свршетку песме је и Милијин поетски симбол уместо потписа — м љ к. У м љ к остаје непогребен Гавран Харамбаша неми чувар остављенога блага, препуштен прождрљивости врана и гаврана.

ПРИЛОГ

	Вук, VII 50	Милија	Е.Р. 17	М1	М2
Епски јунак позива угледног епског јунака (или више њих) обавештавајући га о могућности задобијања богатог плена	+	+	-	-	+
Епски јунак инсистира да се у дружини позваног јунака свакако нађе и одређени борац, сјајан стрелац или слично	+	-	-	-	+

У заседи друштво толико дуго чека наилазак противника са пленом да понестане и хране и пића	+	+	+	+	+
Позвани и обавештени јунак (или, пак, први позвани јунак у редоследу) губи стрпљење и оштрим, љутитим речима прекорева јунака-позивача тражећи да се њему и његовој дружини плати дангуба и надокнаде трошкови	+	+	-	-	-
Јунак-позивар, покретач акције тражи од сакупљеног друштва Епски јунак позива угледног дан или више дана (али одређен, ограничен број) стрпљења	+	+	-	-	-
Јунак-позивар, покретач акције одлази у извићање	+	+	+	-	-
Јунак позивар, покретач акције, успешно извића	+	-	+	-	-
Јунак Позивар, покретач акције сав посао око отимања блага обави сам	-	+	-	-	-
Јунак-позивар, покретач акције, препадне се оним што види — силу противника и тражи да сви побегну, или да се притаје док проносиоци и чувари блага не пробу	+	-	-	-	+
Обавештени јунак умирује окупљено друштво разређује друштво у заседи, најистакнутијим појединцима утврђује и „ратне“ задатке	+	-	+	-	+
Епски противник, предводник харачлија јаше на коњу на посебан начин (прекрштених ногу) и понашањем изазива заседу	+	-	-	+	+
Посебно тражен епски јунак-помоћник, помоћник који је за подухват захтеван како би у одсудном тренутку обавио најодговорнији или најтежи задатак — промаши циљ	+	-	-	-	+

До промашаја долази управо због тога што је еписки помоћник искупише желео да све обави на најбољи начин	+	-	+	-	-
Еписки помоћник накнадно ипак изврши поверени му задатак. Сустиже главнога харачлију, преотме му благо	+	-	+	+	+
Главни харачлија измоли слободу у епискога помоћника. Када му се учини да се довољно удаљио — прети еписком помоћнику. Овај се поврати, сустигне га и посече.	+	-	-	-	-
Еписки помоћник се повраћа друштву носећи (или гонећи на мазгама) собом благо	+	-	-	-	-
Дружина епискога јунака-позивара сва је изгинула, а јунак-позивар је сâм смртно рањен.	+	-	-	-	+
Благо се дели на равне делове калпаком епискога јунака-позивара	-	+	-	-	-
Благо се дели на једнаке делове калпаком обавештенога јунака	+	-	-	-	-
Благо се дели на једнаке делове калпаком епискога помоћника	-	-	-	-	+
Друштво се враћа срећно кући	+	-	+	+	+
Дружина обавештенога јунака се срећно враћа кући, док је дружина јунака-позивара сва изгинула	+	-	-	-	+

Скраћенице: *Ерлангенски рукопис*, песма бр. 17 = ЕР; *Пјеванија црногорска и херцеговачка* Симе Милутиновића, песма бр. 85 = М₁, песма бр. 127 = М₂; Вук Караџић: *Српске народне пјесме* пVII, бр. 50 = Вук, VII, 50.

Жарко Требјешанин

ПРЕСТАВА ЖЕНЕ У ВУКОВИМ ПОСЛОВИЦАМА И ЊЕНИ КОРЕНИ У СРПСКОЈ ПАТРИЈАРХАЛНОЈ КУЛТУРИ

С хватање света, човека и смисла његовог постојања које је карактеристично за један народ налази свој прави, суштаствени израз у народној књижевности. Ова књижевност се усменим путем (у непрестаној интеракцији казивача и колектива) ствара, обликује, чува и преноси на нове нараштаје у току социјализације.

Од разноврсних облика усмене књижевности посебно су занимљиве пословице, с обзиром да се у њима налази не само народно искуство, његова филозофија и његов менталитет, већ и практична упутства за свакодневни живот. Како Вук рече, у њима се, осим мудрости, налази и „наука за људски живот на овоме свету“.

Пословице на сажет, веома сликовит и леп начин, у једној реченици, изражавају општа уверења народа која се тичу низа основних људских вредности, проблема и дилема као што су: правда, слобода, љубав, живот, смрт, добро и зло. У њима је исказан општи, заједнички, исконски став народа према природи, према власти, породици, жени итд. Да је у пословицама заиста испољено *типично* мишљење заједничко многим припадницима једног народа, види се и по изразима који се у нашем народу користе да означе оно што подразумева реч „пословица“: ријеч одвијека“, „казују људи“, „веле сви“, „како се рече“, итд.

С обзиром да пословице на јегровит и једноставан начин изражавају типично, традицијско схватање једног народа о свету, човеку и његовој судбини, са нескривеном намером да појединца снабдеју путоказима за сналажење у свакодневном животу, сматрао сам да анализа наших народних пословица које се тичу жене, представља добар, поуздан и објективан пут за реконструкцију традицијске слике жене, као и става према жени у нашој, српској култури.

Проблем узорка пословица за анализу решио сам на тај начин што сам се определио да за узорак узмем највећу, најрепрезентативнију и најбољу збирку наших народних пословица. Разуме се, реч је о Вуковој збирци објављеној под насловом *Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ријечи*. Ова збирка пословица је најбоља зато што је Вук као изванредно надарен сакупљач умео непогрешиво да разликује народну пословицу од литералних, псеудонародних пословица, као и од пословица и изрека које су само локалног карактера. Такође његове пословице представљају увек језички најбољу варијанту од мноштва сличних. Мередавни стручњаци за књижевност истичу да је Вукова збирка јединствене и недосегнуте књижевне вредности у односу на све збирке пословица пре и после Вука. У овим пословицама, најзад, сачуван је не само архаични слој језика, већ и архаични, традицијски начин мишљења. Узорак за анализу чини, дакле, Вукова збирка од укупно 6921 пословица.

Да бих упоредио Вукове са другим нашим, тематски сличним пословицама, систематски сам анализирао пословице разасуте у делима Вука Врчевића, Милана Б. Милићевића, Валтазара, Богишића и других наших првих етнографа, затим она које се налазе у часописима као што су *Босанска вила*, *Летопис магице српске*, *Развитак*, *Расковник*, као и збирке пословица Милана Влајинца и Милосава Мијушковића.¹

¹ Збирка пословица коју је уредио Мијушковић, не може се некритички користити у строго научне сврхе,

Прву групу питања, на која настоји да пружи одговор ово истраживање чине следећа:

Може ли се говорити о кохерентној слици жене у Вуковим пословицама? б/ Каква је представа жене коју нам нуде српске народне пословице? в/ Који ставови према жени доминирају у нашим пословицама? г/ Колико је схватање жене у Вуковим пословицама репрезентативно за народно схватање жене испољено у усменој књижевности уопште? и, коначно, д/ Каква је слика жене у Вуковој збирци у односу на слику коју нуде други извори народних пословица?

Друга група питања обухвата она питања која се односе на везу између *представе жене и њеног стварног положаја у патријархалној култури* (место жене у породици, однос заједнице према женином неверству, пожељност мушког/женског детета итд.).

Да би се избегло евентуално мешање емпиријске грађе и тумачења, у првом делу је дат преглед срећених и класификованих пословица о жени. У другом делу, дакле одвојено, дато је тумачење, тако да читалац може критички да упореди сам емпиријски материјал са изнетим закључцима, и да заузме сопствени став у односу на понуђено тумачење.

І део

АНАЛИЗА САДРЖАЈА ВУКОВИХ ПОСЛОВИЦА /СИСТЕМ КАТЕГОРИЈА/

1.0. СЛИКА ЖЕНЕ /УОПШТЕ/

1.1. Брбљива

Гори је женски језик по Турска сабља. /Вук, 930/

Опасала се језиком као куја репом /рече се за лајаво женско/ /Вук, 4095/

с обзиром да аутор ни за једну од наведених пословица не наводи извор. Што се тиче другог аутора, Влајинца, он, истина, наводи изворе али непрецизно и непотпуно а неке пословице цитира нетачно.

Жене су да зборе, а људи да творе. /Вук, 1284/

Какоће као квочка /особито се говори женама, кад се што много карају и вичу/. /Вук, 2094/

Жена ће само ону тајну сачувати коју не зна. /Вук, 1282/

Блебетуша као жаба /каже се говорљивој жени/. /236/

1.2. Непоуздана /непостојана/

Не веруј љетини док је не метнеш у амбар, ни жени док је не метнеш у гроб. /3338/

Жена мужа коротује толико колико ври земљана пињата кад се с огња дигне. /1279/

1.3. Жилава /отпорна/

У жене има девет душа. /5799/

Жена је /тврда од смрти/ као мачка /јер се тврди да је мачку тешко убити/. /1278/

1.4. Лукава и зла /пакосна/

Жена се узда у плач а лупеж у лаж. /1281/
Бе ђаво не може што свршити онда бабу /жену/ пошаље. /1168/

1.5. Глупа

У жене је дуга коса, а кратка памет. /5800/

2.0. ОДНОС ПРЕМА ЖЕНИ

2.1. Презрив

Бевојке расту ка и зла трава. /1160/

Жене се бију чибуком а људи ножем или пушком. /1283/

На псето замахни, а дјевојку удри. /ваља се мисли да је ваља држати под заптом/. /3236/
Нијесам ја твоја жена. /кад ко хоће над

оним над ким нема право, да покаже своју власт и старешинство, н.п. кад га удари или опсује итд./ /3685/

Не ваљаш колико девојчина. /рече се — у Црној Гори — рђавом мушкарцу, особито који није јунак/. /3329/

Жени сина кад хоћеш, а кћер удаји кад можеш. /1286/

2.2. Својински

Жену и издерану капу ласно је стећи. /1293/

Жену, пушку и коња може човек показати, али у наручје не давати. /1294/

Жену с одра да му поиште дао би му. /1295/

2.3. Агресиван

Удри зло да је горе. /ко је од себе рђав, н.п. жена или дијете, не можеш га бојем доћерати да буде бољи/. /5785/

Ловац је да лови, а препелица да се чува. /2884/

3.0. ЖЕНСКЕ УЛОГЕ

3.1. Супруга /и однос према жени и женидби/

Цигу мигу за три дана, леле куку до века. /ово се разуме за свадбу, или женидбу/ /додатак, 331/

Ожениће тебе тата /тј. добићеш и ти оно што ја имам, па ћеш се кајати/. /додатак, 118/

Жени га да не пјева. /1285/

Два пута је чоек у своме веку весео: првом кад се ожени, а другом кад жену укопа. /909/

Ташта зету масло вари докле му зло у кућу не ували. /5491/

Чоек не може бити, докле га жена не крсти. /6154/

Ко рано руча и млад се жени неће се кајати. /2538/

Ласно се оженити, ал' се мучно раженити.
/2833/

Срећном жене умиру, а несрећноме кобиле
цркавају. /5069/

Жена мужа носи на лицу, а муж жену на
кошуљи. /1280/

Ко жену слуша, гори је од жене. /2280/

3.2. Лепа /девојка, жена/

Лијене коло воде, а ружне кућу куће. /2863/
Која се често огледа, слабо кућу надгледа.

/2320/

3.3. Домаћица

Не стоји кућа на земљи, него на жени.
/3556/

Жена је кућа и раскућа. /додатак, 62/

3.4. Удовица

Удовица — удо име. /5778/

Удовица се и на кола /коња/ пење, а све
вели нећу. /5777/

До гроба: јао њој! а од гроба: ко је мој?
/кажу да тако жена мужа жали/. /987/

3.5. Мајка /маћеха/

Мајку и Бог има. /2943/

Мајка била, мајка мила. /2940/

Маћеха — зла ућеха. /2981/

Колико је бијелих врана толико је добрих
маћеха. /2403/

3.6. Девојка

Бевојку лице удаје. /1162/

Бевојке су испок али и част куће. /јер кућу
затру својом удајом али се њима опет стек-
ну пријатељи, којима се човек дичи/. /1162/

Чекај, бевојко, времена не изгуби имена!
/6089/

*Мекообразној ђевојци трбух до зуба. /2995/
Ђевојка мала али велика, једнако јој се хоће
сватова. /1158/*

*За злом ђевојком реци добро а за добром
како ти драго. /1337/*

Ђевом вила а невом гњила. /928/

*Ђевојачког села нема нигде. /свакој ће ври-
јеме доћи да се уда/ /1157/*

II део

СИНТЕЗА И ТУМАЧЕЊЕ РЕЗУЛТАТА

а/ Изложена класификација пословица открива да постоји релативно *кохерентно схватање жене* у Вуковим пословицама. То се нарочито односи на жену као супругу, на њене особине и на став према њој. У нашем језику иста реч — „жена“ — означава и *женско одрасло биће* и *супругу*, што показује да у слици жене доминира заправо слика супруге. То се јасно види и у нашим народним пословицама које се односе на особине жене уопште. Ове пословице, чини се највећим делом говоре пре свега о карактеристикама супруге.

б/ *Слика жене* коју нуде наше пословице углавном је *тамна*, за жену врло *неповољна*. Једина светла тачка овде јесте представа мајке. Она као да и није жена. Уосталом и једна наша пословица каже: *Жена је жена, али мајка је мајка*. Најнеповољнија најцрња слика јесте слика жене као *супруге* и, што је парадоксално *лепе жене!* Жена је, сугеришу нам пословице, *зла, лукава, брбљива, ћудљива* и сл. Ксенија Атанасијевић, такође уочава да је однос према жени у нашим народним умотворинама негативан и ни мало ласкав по жену, али она не прави разлику између односа према сестри маћехи, свекрви, мајци, супрузи итд. које су, према њеном мишљењу, у усменој књижевности све одреда „рђаве, вероломне и демонске“ /Атанасијевић, К., СКГ, 1937./.

Сматрам, међутим, да ова моја анализа убедљиво показује да се доста јасно разликују ставови према жени као мајци, домаћици, и девојци, с једне стране, и жени као супрузи и „лепотици“ с друге. Због тога су засебно класификоване пословице које се односе на поједине социјалне улоге жене. Без овог раздвајања слика жене била би у великој мери нејасна, мутна и конфузна.

в/ *Став према жени у пословицама јесте став надмоћног, супериорног бића над нижим, подређеним и зависним бићем. У нашим пословицама доминира груб, презрив однос према жени /изузетак је пре свега мајка, а делимично и добра домаћица/. Према жени, сугеришу пословице, мора се бити строг, опрезан, с обзиром да је она нестална, лукава, и ђавоља. Посебно се треба чувати лепе жене. Па ипак, без жене нема породице, нема деце и продужења лозе. Према томе: Жена је мука без које се бити не може. У овој пословици најсажетије је испољен сложен и амбивалентан однос према жени који се налази у многим нашим народним пословицама.*

г/ *Слика жене испољена у Вуковим пословицама углавном се поклапа са оном која се среће у нашим народним причама, песмама, загонеткама итд., односно у целокупној народној књижевности. О злој, лукавој жени говоре многе народне приче /нпр. „Жена врага преварила“/. Речит наслов једне друге народне приче гласи: „Жена је постала од ђавола“. У многим српским народним песмама неверност тзв. верне љубе узрок је погибије јунака. Велики јунак Војвода Момчило гине јер га је жена Видосава издала. Карактеристичан је и типичан мотив њене издаје. Њој је „жура Вукашин“ обећао да ће ако изда мужа „бити госпођа краљица“, и она није одолела „свилу и кадиви“. Љуба Страхинића Бана такође издаје мужа из сличних, мада нешто сложенијих, разлога.*

У народним песмама као и у пословицама често се може уочити презрив, потцењивачки став према жени. Као највећу увреду јунак јунаку додајује реч — „жено“! Однос према жени

као својини такође је чест у народним песмама. „У јуначким песмама кћери и сестре се најчешће обећавају и дају без њихова питања, жене се отимају или доводе на попрште двобоја да сачекају њихов исход и припадну победнику“ /Игњатовић, С., 1966., с.100/².

А/ Ако се упореди слика жене добијена на основу анализе Вукових пословица са оном добијеном из осталих извора, пре свега се види велика сличност, али и одређене мање, мада карактеристичне разлике³.

Што се тиче слике жене уопште и њених особина, запажа се да је на основу других српских пословица /којих нема код Вука/ за жену карактеристично пре свега то да је зла, пакосна, осветољубива. Ево неких које то потврђују: Све зло долазило је одувек од жене /Врчевић, В., НСП, С.208—209/, Нема пакости над женском /ЛМС, књ. 103/, Жена — вечна злиња /Влајинац, М., ЖП, с.248/, Жена и змија ствар је једна /Врчевић, НСП/, Са женама ни ћаво на крај не изађе /Краусс, СБ/, Од зле жене нема већег зла на свету /Мијушковић, М., ЉБП, гл. 13/ итд. Према Вуку, жена је пре свега брбљива и нестална. Иза ове особине, међутим, постоје неке пословице које Вук није уврстио у своју збирку. Тако на пример за женску говорљивост каже се: Жени је теже ћутање него дојење /Радовић, Ј. Р., БВ, 6, 1891/, Где је гусака, ту је и чантрања, где је жена ту је и брбљања /ЛМС, књ. 101/. О несталности жене говоре, осим Вукових, и ове пословице: Неверуј жени јер се као месец мени /Мијушковић, М., ЉБП, гл.12/, Жени и наприки није веро-

² Овде се мора рећи и то да су лирске /женске/ народне песме, баладе и епско-лирске, неупоредиво наклоњеније женама у односу на свеукупну народну књижевност. У њима има лепих примера жениних позитивних особина као што су изванредно снажно осећање љубави, нежности, а јављају се и црте карактера као што су постојаност и пожртвованост.

³ Уп. Требјешанин, Ж., „Представа жене у српским народним пословицама“, *Психологија*, 3—4, Београд, 1985.

вати /Вукановић, Т., СНП/, Женска нарав — мартовско сунце /Павићевић, М. М., ВЕМ, 1937. с.210/. Однос према жени готово је исти у Вуковим као и осталим српским пословицама. Нешто више презривог и агресивног односа, ипак, има у оним пословицама којих код Вука нема. На пример: Коња и жену треба држати за улар /Вукановић, Т., СНП/, Жену и змију по глави удри /Богишић, В., ЗСПОЈС/, Покриј кућу, неће ти капати, удри жену неће ти лајати /из Црне Горе, Erlich, V., ЈПТ/, Удри жену биће ти слаба чорба /Erlich, V., ЈПТ, 1981/, За децу је прут, а за жену тољага /Богишић, В., ЗСПОЈС, 1974, с.290/.

За Вукову редакцију српских народних пословица посебно је карактеристично како је он, готово систематски избегавао оне пословице где се директно, неувидљиво изражава радост при рођењу мушког и туга при рођењу женског детета, које се доживљава као несрећа. Ако, можда, Вук и збиља није знао све оне пословице које приказују жену као пакосну, осветољубиву, злу, као и оне које изражавају крајње презрив однос према жени, тешко је замислити да је од многих пословица у којима се даје предност мушком детету, он зна само за једну. Ево неких од тих бројних пословица којих нема у Вуковој збирци: Мушка глава оцак гласи, дјевојачко име оцак гаси /Врчевић, В., НСНП/, Син је кутњи темељ, а кћер је тућа вечера /Врчевић, В., НСНП/, Кад се мушко роди све се у кући до чивије обрадује, само се метла заплаче, а кад се женско роди само се метла радује, а све плаче. /Нушић, Б., Косово, с. 123/, Женско да се не роди /Чест узвик разочараних жена у Врању/ /Влајинац, М., ЖП, с.17/, Ако ће мушко дете ко ора бити, опет више вреди него највећа девојчурa /ЛМС, књ. 104/. Једна једина пословица из овог круга која се наша код Вука, јесте преправљена пословица коју је забележио вуков сарадник Вук Врчевић. Она изворно гласи: Кад се роди ћетић и тигле се на кући веселе, а кад се роди дјевојка, и огањ проплаче. Код Вука, она међутим, стоји овако записана: Кад се ћетић роди и тигле се на кући обе

селе. И ништа више. Очигледно је Вук на свој начин стилизовао ову пословицу, из неког разлога одбацујући њен други део. Што се тиче пословица које се односе на став према лепој жени, код Вука их има доста, али занимљиво је да нема пословица које изражавају позитиван став према ружној, што је само друга страна медаље. А ево неких које о томе говоре: *Ружна жена је најбоља газдарица* /ЛМС, књ. 99/, *Ружна жена — ваљана слуга* /Мијушковић, ЉБП, гл. 5/, *Ружна жена — мирна глава* /Мијушковић, М. ЉБП, гл. 5/.

Из свега овога може се закључити да Вукове пословице гледано у целини веома добро и поуздано репрезентују слику коју има српски народ о жени, али и то да су оне у неким детаљима тако „ретуширане“ да пружају нешто мање тамну, неповољну и грубу слику, него остале српске пословице.

III део

СЛИКА И ПОЛОЖАЈ ЖЕНЕ У СРПСКОЈ ПАТРИЈАРХАЛНОЈ КУЛТУРИ

Овде представљамо схватање жене (и односа према њој) које се може у великој мери објективно дедуковати из садржаја Вукових пословица, остаје недовољно јасно, па и загонетно ако се не стави у шири контекст народног веровања и народног живота, чији је оно израз. Кључ за одговор на питање зашто је жена управо овако представљена у нашим пословицама, налази се у познавању патријархалне културе /њене идеологије, организације и начина друштвеног живота/, и, посебно, места жене у њој.

Слика жене у Вуковим пословицама, као и у народној књижевности уопште, израз је објективно тешког положаја жене у српској култури, као и стварног облика према жени у овој култури. И овде, да бисмо разумели колико је непо-

вољан положај жене у нашој традицијској култури, много ће нам помоћи Вук: „Код свију Срба жене су јако потчињене мужевима, а у Црној Гори држе их готово као робинје. Осим својижих женскијех послова, као да преду, тку, кувају, музу итд. оне раде и највећи дио пољскијех и другијех послова, које иначе људи раде. Често се може видјети како се жене с тешкијем теретима вуку преко стијена и планина, а муж иде празан с пушком о рамену и чибуком у руци. И при свем томе жена је сретна, ако добије мужа, који је поред тога не туче без икаква повода, само што му се тако прохтије /Вук, *О Црној Гори*, с.343/. Овај језгровит и језовит опис положаја жене у Срба потврђују и добро допуњавају запажања Милана Б. Милићевића: „Женскиње треба да устане раније од мушкиња; Оно мушкињу полева да се умије /.../ Сељанка ручконоша, носећи радинима ручак, обично има на рамену обраницу с торбом хлеба и с лонцем готовца на леђима, често колевку /ако ће и она имати онамо што да ради/, за појасом јој преслица те идући граби и што да опреде! /Милићевић, М. Б., *ЖСС*, С.134—135/.

О томе колико је био неповољан положај жене у српској традицијској култури, речито говори и *Грбальски законик* из 1427. године, према којем се за једну мушку главу траже „двije главе женске“. У истом *Законику* у одредби 68 пише: „Која се жена или дјевојка неби уклонила мушкој глави с пута, и то с лијеве стране, да се обличи грднијем укором пред народом“ /Врчевић, В., *РЧ* 1891, с.96/.

Жена је у нашем народу до те мере обезвређена да се често и не рачуна када се говори, на пример неком странцу, колико има људи у селу или братству. Црногорац, кад хоће да некое саопшти колико броји његово племе, каже: „Има нас 300 пушака“ /Ненадовић, Љ., *О Црногорцима*, ц.71/. С обзиром да је само мушко дете настављач лозе, имена и иметка женска деца кћери се и „не броје“. Због тога је, каже наш познати етнолог, „положај жене у широкој маси народ-

ној остао врло бедан све до наших дана“ /Борђевић, Т. Р., 1984/1929, том 2, књ. 4, с.12/4.

На „морал“ жене, тачније, на њено сексуално понашање гледало се у патријархалној Србији веома строго. „Свуда се у нашем народу пази да девојка отидне своме мужу чедна“, пише Борђевић /1984, том 1, књ. 2, с.203/. Ово нам чини разумљивим пословице као што су: *Која прије рока даје, та се не удаје.*

„Неверна“ жена такође је била сурово кажњавана. Могла је бити каменована, или, пак, ако је однос био либералнији, „хуманији“, онда би јој „само“ откинули нос, тако да „остане за укллин свијету и да се познаје по градилу“ /Медаковић, В. М. Г., *ЖОЦ*, 1860, с.136/.

Када се узме у обзир начин живота у ратничкој патријархалној култури, где се у људе броје само они који су у стању пушку да носе, а где је женина главна улога да раба синове и да води кућне послове, тада постаје јасно оtkуда у пословицама *позитиван став према мајци* пре свега а онда и према *доброј домаћици*, *двема важним улогама у очувању патријархалног поретка*. У овој светлости гледано, постаје такође разумљив, на први поглед необичан, *негативан и презрив став према лепој жени*, јер не треба сметнути с ума да лепа жена /потенцијална заводница и прељубница/ *угрожава интегритет породице која је темељ патријархалне културе*. Коначно, према бићу до те мере зависном и потчињеном као што је то *супруга*, и не може се очекивати друкчији став осим презира, потцењивања и агресије, који је и испољен у нашим пословицама.

⁴ Жена се по традицији држи као покорно, ропско биће, у незнању. Она не учествује у јавним пословима и културним збивањима. У српској патријархалној заједници нико се и није трудио да превазиђе овакво стање заосталости. Напротив. Када је путописац Пирх у Чачку 1829. године, запитао своје домаћине, угледне српске људе, да ли ће и женску децу дати да се школују, одговор је био сажет и јасан: „Трговину неће водити никад, а ни звања добијати, зашто ће им онда вештина читања и писања, осим да се разаберу у љубавним писмима и да могу на њих одговарати“.

Пословице, као и многи други видови усмене књижевности, настале су у доба пуног процвата патријархалног друштва. Зато оне и одражавају схватања поникла управо на том терену, у том времену. За неприкосновену догму патријархалне идеологије важи став: *Од искона муж је старији од жене* /Петровић, П. Ж. ЖОГ/.

Овде, међутим, треба узети у обзир да постоје и много дубљи корени негативне слике и презривог става према жени. Неки пример Ксенија Атанасијевић, сматрају да су црна слика жене и њен подређен положај, стигли у наш народ споља, са истока. Познати чешки научник који је изучавао живот Словена, међутим, сматра да ни Стари словени нису били нежни према својим супругама. Он пише: Ни у фамилији ни ван ње човек и жена нису били истог права. Само је човек уживао сва права заједнице. Однос између човека и жене био је онакав какав је између суверена и поданика. /.../ Жена је, после мужевљеве смрти била спаљивана исто онако као и робови и предмети који су умрломе припадали“ /Ниедерле, Наведено према Борђевић, 1984, том 2, књ. 4, с.12/. У још древнијој прошлости, у Индији, у виду древног *Мануовог законика* изгледа да је ударен темељ схватања жене као инфериорног и неслободног бића, а тиме и обичајног права који одатле произлази.⁵

Не сме се заборавити да је у митско-магијском моделу света жена у тесној вези са *земљом*. „Земљо — богомајко“, чује се у многим древним баснама, а пословице веле: *Сачувај ме Боже, посне земље и зле жене; Жена и земља хоће човека* /Марковић, Р., *Расковник*, зима 1970.; Павићевић, М. М., *ВЕМ*, 1937./ . Жена је и у дослуху са

⁵ „У овисности дан и ноћ
мушкараца жене нека су.
Вежу ли се за ужитке
нека буду под присмотром.
Отац је као малу штити
муж је чува као дјевојку
старицу бране синови
не приличи њој слобода“.
/Мануов законик. IX, у ур. Р. Ивековић/.

хтонским светом и његовим мрачним силама и демонима, те је отуда она и главни извођач магије /Раденковић, Љ., „Предговор“ за Мијушковић, М., 1985, с.5/. О њеној хтонској природи говоре и многе пословице које пореде жену са змијом и мачком: *Жену и змију по глави удри, Убава жена, змија под пазухом; Жена је као мачка.*

У религији, у јудео-хришћанској традицији, као што је познато, жена је извор свег зла. У религијској пракси она је искључена из верских обреда као култно „нечиста“. У идеолошком виђењу света у свим културама, жена /њене улоге и делатност/ се сматра ниже вредним бићем, с обзиром да је она ближа природи него култури. Жена је ближа природи по својој физиолошкој структури, друштвеној улози и психичком устројству. Заправо жена је „нешто између природе и културе“ и због тога је, с обзиром да је у минималном положају, „нечиста“, мање вредна у односу на мушкарца који је заступник и симбол културе, пише Ортнерова /1983/. Све ово би се морало узети у обзир при покушају потпуног разумевања представе жене као зле, лукаве, опасне итд., слике која је свој израз нашла и у нашим народним пословицама.

Завршавајући овај рад хтео бих да истакнем да се савремене предрасуде о жени у великој мери поклапају са архаичном, традицијском сликом жене, откривеном у народним пословицама. На надгробним споменицима у Србији, за живота презрене супруге, онда када су покојне добијају ласкаве епитете. Карактеристично је да се као најчешћи атрибут користи „верна“ /супруга/, а затим следе „добра“, „честита“, „поштена“, „пlemenита“, „чуварна“, „радна“ итд. „Камене књиге“ очинледно нам нуде једну традицијску представу идеалне, пожељне жене — супруге /Николић, Р., *Расковник*, лето 1975. с.107—110/. Једно скорашње истраживање показује да се овај, готово вековима стар, стереотип жене не мења, односно да су и данас пожељне особине за девојчице следеће: „верна“, „одана“, „послушна“,

„привржена“, „скромна“, „штедљива“ итд. /Младеновић, у., 1984/⁶.

Додао бих, на крају, и ово: стереотипи према жени не могу се изменити уколико их једноставно схватимо олако као „заблуде“. Корени ових ставова и представа веома су стари, дугачки и жилави, јер су традицијом дубоко усађени како у свести, тако и у несвесном. Зато, ако желимо да их изменимо, онда их прво морамо упознати.

⁶ Ону исту представу жене /глупа, опасна, ђавоља/ коју налазимо у пословицама, детету као да нуде и његове прве књиге и сликовнице. Једна психолошка анализа садржаја наших књига за децу открива да су одрасли женски ликови у њима следећи: *једна мајка, две маћехе, две зле сестре, две краљице и једна учитељица*. Занимљиво је да су готово сви женски животињски ликови *хтонске природе*: *змија, мачка, корњача, мишица, зла крокодилка и гуска!* Врлине које красе женске ликове јесу оне стандардне: *нежност, лепота, послушност и социјална интелигенција* /Росандић, Р. и Б. Видановић, 1987. с. 125—127/.

Литература

Атанасијевић, К., „Практична филозофија наших народних умотворина“, СКГ, 1937. /посебан отисак/.

Boğišić, V., *Zbornik sadašnjih правних обичаја и јужних slovena* JAZU, Zagreb, 1874.

Влајинац, М., *Жена у пословицама*, СЕЗ, књ. 87, Београд, 1975. Врчевић, В., *Низ српских приповедака*, Браћа Јовановић, Панчево, 1881.

Врчевић, В., *Српске народне приповјетке понајвише кратке и шаливе*, Београд/Дубровник, 1868/1882.

Врчевић, В., *Разни чланци*, Дубровник, 1881.

Вукановић, Т., *Српске народне пословице*, РУ Врање, Врање, 1974.

Борђевић, Т., Р., „Положај жене“, у *Наш народни живот*, том 2, књ. 4, Просвета, Београд, /Прво изд. 1929./

Борђевић, Т., Р., „Девојачка невиност“, у *Наш народни живот*, том 1, књ. 2, Просвета, Београд, 1974. /Прво изд. 1928./

Erlich, V., *Jugoslovenska porodica и transformaciji*, Liber, Zagreb, 1971.

Iveković, R., /уг./ *Рођеси индијске мисли*, BIGZ, Београд, 1981.

Игњатовић, С., *Народна књижевност у настави и васпитању*, Завод за уџбенике, Београд, 1966.

Караџић, В. С., *Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ријечи*, Просвета-Нолит, Београд, 1987. /прво изд. 1836., друго допуњено изд. 1849./

Караџић, В. С., *Српске народне песме*, I-IV, Просвета-Нолит, Београд, 1987.

Караџић, В. С., *О Црној Гори*, Београд, 1987. /немачко изд. 1837./

Krauss, F., *Sitte und Brauch der Sudslaven*, 1885. Лакићевић, Д., „Природа народне пословице“, у *Народне пословице*, Рад, Београд, 1983.

Латковић, В., *Народна књижевност*, Научна књига, Београд, 1982.

Летопис Матице српске, књ. 98—104, Нови Сад, 1858—1862.

Марковић, Р., „Неколико народних цветова“, *Расковник*, зима 1970.

Медаковић, В. М. Г., *Живот и обичаји Црногораца*, Нови Сад, 1860.

Мијушковић, М., *Љубав, брак и породица у нашим народним пословицама*, Београд, 1973.

Мијушковић, М., *Љубавне чини*, Народна књига, Београд, 1985.

Милићевић, М., Б., *Живот Срба сељака*, Просвета, Београд, 1984. /прво изд. 1894/.

Младеновић, У., „Стереотипи женске и мушке улоге пола“, *Предшколско дете*, 3, Београд, 1984.

Ненадовић, ЈБ., *О Црногорцима* /Писма са Цетиње 1878./, Обод, 1975.

Николић, Р., „Представа жене на надгробницима“, *Расковник*, лето, 1975.

Нушић, Б., *Косово*, Просвета, Београд, 1986. /прво изд. 1902—1903/

Orter, Š., „Žena spram muškarca kao priroda spram kulture?“, у Рарић, Ж., и L. Sklevicky /ured./, *Antropologija žene*, Prosveta, Beograd, 1983.

Рајићевић, М. М., „Народно благо из Црне Горе“, *ВЕМ*, књ. 3, Загреб, 1937.

Пантић, М., „Вук Стефановић Караџић и наше народне пословице“, у Караџић, В. С. *Српске народне пословице*.

Петровић, П. Ж., *Живот и обичаји народни у Гружи*, СЕЗ, књ. 26, Београд, 1948.

Пирх, О., *Путовање по Србији у години 1829.*, Просвета, Београд, 1984.

Раденковић, ЈБ., „Љубавна магија — симболика промене“, у Мијушковић, *Љубавне чини*.

Радовић Ј. Р., „Српске народне пословице“, *Босанска вила*, 6, 1891.

Рајковић, ЈБ., „Тимочке загонетке и пословице“, *Развитак*, 1, Зајечар, 1975.

Rosandić, R. i B. Vidanović, *Prva dečija knjiga*, ИС, Beograd, 1987.

Trebješanin, Ž., „Predstava žene u srpskim narodnim poslovicama“, *Psihologija*, 3—4, 1985.

Иван Ковачевић

ЈОАКИМ ВУЈИЋ И СРПСКА ЕТНОЛОГИЈА

Године 1825. је у Будиму изашла књига „Новејше землеописаније“. Пун наслов гласи: Новејше землеописаније целого света во употребленије и ползу славно-сербскога народа с едном илуминиратом целого Света Мапом списано и издано Јоакимом Вуичем иногда бившим разних јазокив Учитељем, Будим 1825.

Јоаким Вујић,¹ познати књижевник и оснивач позоришта код Срба, рођен је 1772. године у Баји. Школовао се у родном месту, па затим у пијариситчкој гимназији у Калочу, лицеју у Пожуну и на правном факултету такође у Пожуну где је завршио прву годину студија. По завршетку школовања учио је у више места да би

¹ Јоаким Вујић је оставио две аутобиографије: Јоакима Вуича, Славено-сербскога списатеља Животоописаније и чрезвичајна његова прикљученија, во кратце сопственем руком његовом описана. У Карлштату, 1833. и Kurtze Biographie des Herrn Joachim Vuits, Neusten illyrisch-serbischen Schriftstellers, Pesth, 1826. Обзиром да се у његовим биографијама среће доста измишљених догађаја, неистина и преувеличавања о његовом животу постоји релативно обимна литература у којој се утврђује шта је истина у „животоописанију“ и „Kurtze Biographie“. О томе види: М. Кићовић, Младост Јоакима Вујића, Зб. МС за књиж. и језик, књ. II, Нови Сад, 1954; Н. Вукадиновић, Ка биографији Јоакима Вујића, ПКЈИФ, књ. III, Београд, 1923.; П. Поповић, Јоаким Вујић и његов пут на исток, ЛМС, књ. 343. Нови Сад, 1935.; Р. Ковијанић, Јоаким Вујић у Братислави, ПКЈИФ, књ. XIII св. 1—2. Београд, 1933.; М. Лесковац, Боравак Јоакима Вујића на Фрушкој Гори, Зб. МС за књиж. и језик, књ. XXII, св. 2. Нови Сад, 1974.

од краја 1801. године боравио у Трсту у кући српског трговца Антонија Квекића. У Трсту је започео свој богати књижевни рад сасатвљајући „сербо-француску“ граматику и превodeћи приповетку „Ирина и Филандар“ и комедију „Фернандо и Јарика“. 1812. године у Пешти је дао прву позоришну представу „Крешталица“. Свој огроман преводилачки и књижевни посао није прекидао ни приликом неколико боравака у Србији где је од 1834. године био „директор“ Књажеско-србског театра у Крагујевцу. Пошто му је пензија коју му је доделио кнез Милош укинута 1839. године Вујић је наставио своја „путешствија“ тако да је направио још једно путовање по Русији, Влашкој и Молдавији са кога је објавио путопис слично као и са „путешствија по Србији“. Умро је 1847. године у Београду.

Први контакт са природнонаучном литературом која се дотиче и географије Вујић је остварио преводом Рафовог „Естествословија“ 1809. године. Тиме је Вујић испунио Доситејеву жељу да се преведе „мала Рафова Фисика“. Рафова „Naturgeschichte für Kinder“ је типична књига из тадашње немачке педагошке литературе која је пропагирала сазнања природних наука. Георг Кристијан Раф (1748—1788) био је рекотр лицеја у Гетингену и први педагошки писац који је сматрао да насатву треба базирати на основу сазнања природних наука. Његова дијалoшка дела за омладину су имала веома много успеха. Осим „Naturgeschichte“ написао је и „Geographie für Kinder“ и објавио 1778. године у Гетингену.² Савим је могуће да је Вујићев рад на преводу „Јестествословља“ био резултат познавања Рафових књига па и „Geographie für Kinder“ што је опет могло иницирати Вујића да петнаестак година касније и сам напише једно „Земљеописаније“. Ипак Рафова књига из географије не може бити узор Вујићевом „Земљеописанију“ јер има дијалoшку форму док Вујићева представља класично писано „земљеописаније“.

² Mayer Lexicion.

Вујићево указивање на „ползу“ коју доноси познавање географије потпуно је у складу са Доситејевим и уопште просветитељским идејама о месту и улози географских знања у просвећивању српског народа. Међутим, Вујић не развија детаљно тезу о великој користи географије већ је експлицитно износи у „Предисловију“ где каже: „Скоро никаква на Свету наука в рассмотрениу различитости и важности предметов, коих у себи содержи, не може бити за човека више полезнија, нежели Землеописаније.“³ Вујићево објашњење овако велике „ползе“ географских знања своди се на набрајање онога чиме се географија бави („зато што учи како се копно дели на пет континената, затим где се налазе и какви минерали, биљке и животиње, затим воде и климе. Па државе, острва и полуострва и градови“)⁴ чиме је избегнуто право указивање на значај географских знања. У ствари Вујић ту понавља дефиницију географије коју је дао нешто даље у „Изјаснениу“. Та дефиниција је посебно значајна за праћење развоја етнолошких претпоставки у географској литератури српског просветитељства. „Землеописание или географија учи нас вид и состојание поверхности земље наше познати; равно учи нас и морја и земље с њиовим горама, с њиовим погодама, произраштенијама и порожденијем (Зверова, Биља и Минерала) а и с њиови градови, вароши и мјести познавати; ОБАЧЕ оно к тому чини нас јоште и с НАРОДИ познана, који земљу обитавају, какову личну Фарбу, порја док живота, науке художества, треговине, рукодјелија, владенија и правленија такови содержавају“.⁵ Ова дефиниција би припадала класичним одређењима „земљеописанија“ у доба просветитељства, јер се у њој садрже сва три „дела“, тј. „Земљеописаније меровежествено“, „земљеписа-

³ *Ј. Вујић*, Новеише землеописаније целого света, Будим, 1825. VIII. (У даљем навођењу *Ј. Вујић*, Землеописаније).

⁴ *Ј. Вујић*, Землеописаније, 10. cit.

⁵ *Ј. Вујић*, Землеописаније, 1.

није естествено“ и „земљеописаније грађданско“, подела која се налази већ код Соларића. Међутим, оно што Вујићеву дефиницију чини посебно интересантном дато је у напомени испод поменуте дефиниције која се односи на последњи део дефиниције о познавању народа где каже: „О овима свима можете важнеише и нужднеише у овој наити, ОБАЧЕ СВОИСТВЕНО ОПИСАНИЕ НАРОДОВ буде се у особитој собственој мојој книги издати“.⁶ На овај начин Вујић износи, први пут у географској литератури српског просветитељства, идеју да се „Описаније народа“ издаја из „земљеописанија“. Своју намеру Вујић поткрепљује речима: „По том речена књига будесе у истој Будимској печатни печатати“.⁷ Да је Вујић стварно писао књигу о „Описанију народа“ сведочи и Јоцан Ердељановић који 1901. године у списку Вујићевих нештампаних књига наводи и следећи наслов „Житељи земни или ти Описаније свију народа на земљи, са 125 слика“.⁸ Наводећи ово Вујићево рукописно дело Ердељановић показује да је или знао где се налази или га је чак имао у рукама. Стога је у најмању руку чудно што, будући географ и етнолог по струци, није ни најмању пажњу обратио на овај рукопис.

Због чега Вујић није издао написану књигу данас није познато. Ипак, могуће је претпоставити да су га спречиле финансијске тешкоће које су га често пратиле, затим чињеница да је непосредно по изласку „Земљеописаниа“ из штампе отишао у Србију и по налогу кнеза Милоша обишао целу земљу описујући стање црква и манастира, као и то да је по повратку из Србије дуже време био ангажован на издавању „Путешествија по Србији“ које је изашло 1828. године. Томе, да Вујићево „Описаније народа“ ни-

⁶ *J. Вујић*, Земљеописаније, 10 с. cit.

⁷ *J. Вујић*, Земљеописаније, 10с. cit.

⁸ *J. Ердељановић*, Јоакић (Аћим) Вујић, Предговор у *J. Вујић*, Путешествије по Србији, књ. I, Изд. СКЗ, Београд, 1901. XXXII.

је никада штампано, свакако је допринела и чињеница да је у времену док је био ангажован око путовања и издавања „Путешствија“, изашла књига Аврама Бранковића „Карактеристике или описаније народа“ 1827. године у Будиму. Појава књиге за коју се може претпоставити да има веома сличан садржај са Вујићевим „Описанијем“, које је остало у рукопису, сигурно је утицала да се Вујићева књига никада не нађе у штампарији. Међутим, без обзира што „Описаније народа“ никада није стигло до читалаца, чињеница да је Вујић такву књигу написао и њено штампање најавио у свом „Землеописанију“ указује да је током треће деценије XIX века већ потпуно сазрела идеја о издавању „описанија народа“ из оквира „земљеописанија“ о чему сведочи Вујићева намера и књига коју је објавио Аврам Бранковић.

Обзиром на чињеницу да је Вујић написао посебну књигу о „Описанију народа“ његово „Ноевише землеописаније“ нема систематично изнесене етнографске податке, већ се подаци такве врсте срећу разбацани по тексту нарочито у рубрици „Отмејене достопамјатности“ где су измешани са разнородним подацима из природе, историје и културне области на коју се односе. Вујићево „Ноевише землеописаније“ из истог разлога нема извојене податке са поднасловом „Житељи“ или „Људи“ који се срећу у Соларићевом „Землеописанију“ или Тироловом „Политическом земљеописанију“. Стога сама књига не даје много података за праћење развитка етнолошких идеја код Срба, али указује на континуитет и експанзију географских знања која представљају једну од претпоставки за такав развитак.

Претплата за Вујићево „Землеописаније“ није била сјајна. Вујић је, по свом обичају, био у великим финансијским тешкоћама па је на све начине покушавао да обезбеди штампање књиге. У том погледу подржали су га пријатељи из Панчева који су фактички својим претплатама и директном помоћи спасли Вујићево „Землеописани-

је“.⁹ Стога је највећи број претплатника управо из Панчева. Нешто бољи увид о пријему Вујићеве књиге код српске читалачке публике ствара Димитрије Тирол који у „Банатском алманаху“ у више махова доноси мале делове из Вујићевог „Землеописанија“.¹⁰ Са друге стране кртика је Вујићево „Землеописаније“, кроз перо Павла Шафарика, оценила веома лоше као књигу „Пуну грубих погрешака“.¹¹

За потпуније уочавање Вујићевог положаја у историји српске етнологије неопходно је далеко више пажње посветити његовој „Карактеристици народа серпскога“ која се појавила као додатак „Путешествија по Србији“ 1828. године. Значај овог Вујићевог списа, можда већи и од значаја „Землеописанија“, у постојећој литератури није уочен. Обзиром на каснији развитак „етнопсихолошких“ истраживања у српској етнологији¹² сасвим површан коментар Јована Ердељановића дат у предговору „Путешествија“ зачуђује и намеће детаљно испитивање Вујићевих „Карактеристика“. Осим сагледавања Вујићевог места у историји српске етнологије „Карактеристика“, омогућује разматрање преплитања просветитељске „психологије народа“ са романтичарском „етнопсихологијом“ која постаје доминантна током друге половине XX века.

Талас романтичарских идеја се међу Србима ширио првенствено посредством Јакоба Грима и Јернеја Копитара који су Хордереове идеје препосили Вуку Караџићу. Нешто посреднији пут продора романтичарских идеја одвијао се у Новом Саду преко Павла Шафарика наилазећи у Новосадској и карловачкој средини на отпоре који су му давали мирније тонове. Са те стране

⁹ Т. Борћевих, Землеописаније Ј. Вујића и панчевачка општина, ПКЈИФ, књ. I, св. 2. Београд, 1922.

¹⁰ Банатски алманах, 1827. 158.

¹¹ П. Попових, Из живота Јоакима Вујића, II, Јоаким и други противници, ЛМС, књ. 247. Нови Сад, 1908. 54.

¹² И. Ковачевих, Етнолошка проучавања психичких појава, Етнолошке свеске, II, Београд, 1980.

стигли су и подстицаји за Вујићеву „Карактеристику“. Наиме 1825. године у првом броју „Сербске летописи“ појавио се Шафариков чланак „Карактер Славенског народа вообште“ у коме се после детаљног навођења понижавајућих „особина“ Словена у списима немачких и мађарских историчара, путописаца и политичара, истичу „праве карактеристике“ заједничке свим словенским народима.¹³ Свега неколико година касније Вујић пише своју „Карактеристику народа серпскога“ која има сличности са Шафариковим текстом.

Међутим, пре него се пређе на излагање Вујићевих ставова и њихово поређење са Шафариковим потребно је изнети и један податак који може, евентуално, осветлити Шафариков утицај на Вујића. Наиме, сам Вујић описујући део свог пута пре приспећа у Србију пише: ... и 5-го јулија на вечер благо олучно приспем у Нови Сад. По пришествију мојему састанем се с моји стари пријатељи, како ти с г. Константиновичем, новосадским бировом, г. Миливојем сенатором, г. Шафариком, гимназиума новосадског директором...¹⁴ На основу овог Вујићевог писања могло би се помислити да је он стварно био у пријатељским односима са Павлом Шафариком. Међутим, уколико се зна да је Вујић у многим својим причама претеривао преувеличавајући сопствени значај може се помислити да његово називање Шафарика „старим пријатељем“ представља пре његову жељу да се таквим прикаже обзиром на углед који је Шафарик уживао у образованим круговима. Сам Шафарик није имао високо мишљење о Вујићу што је исказивао и пишући да су Вујићева позоришна дела „жалосна и рђава“, а да је „Новейше землеописаније“ књига „пуна грубих погрешака“. Ово Шафариково мишљење

¹³ Ш. (Павле Шафарик), Карактер славенског народа вообште, Сербске летописи, за год. 1825. перва частица, Будим, 1824.

¹⁴ Ј. Вујић, Путешествије по Србији, I, Београд, 1901. 18.

Вујић је оштро прокоментарисао у необјављеном памфлету „Тужба књижевства серпскога“ где, у свом полемичарском стилу, ка,е да би за Шафарика било боље да по свету крпи лонце него што вреба старе љуре.¹⁵ Шафарик је, заједно са Георгијем Магарашевићем, критиковао и Вујићев препис повеље из манастира Горњак. Наиме, Магарашевић је у „Писмима Филосерба“ приметио да Вујићеви преписи повеља нису сасвим тачни и проналази извињење за Вујића правдајући га његовим slabим видом.¹⁶ Свега годину дана по објављивању „Писама Филосерба“ Шафарик је писао Вуку Карацићу молећи га да му, ако је то могуће, набави тачне преписе повеља из манастира Горњак обзиром да је Вујићев препис са доста грешака.¹⁷ Ипак, обзиром да су се ове замерке Вујићевим књигама дешавале или у приватним препискама или тек после изласка из штампе „Путешествија“ оне нису могле утицати на Вујићев став према Шафарикy. Вујић је, према томе, у „Путешествију, а и касније у „Животопису“ изражавао поштовање према Шафарикy и трудио се да читаоцима прикаже свој „пријатељски“ однос са њим. Стога се може закључити да појава Вујићеве „Карактеристике“ баш у „Путешествију“ у коме помиње Шафарика има везе са Шафариковим „Карактером славенског народа вообште“. Наиме Вујићева „Карактеристика“ појавила се неколико година после Шафарикове. Вујић је имао високо мишљење о Шафарикy и најзад, можда се са њим и сусрео непосредно пред полазак у Србију.

Вујићева „Карактеристика народа серпскога“ може се разложити на следеће елементе: појам српског народа, телесни састав, храброст, побожност, гостољубивост, слога, оштроумност, скло-

¹⁵ П. Поповић, *op. cit.* 53—55.

¹⁶ Б. Магарашевић, Путовање по Србији у 1827. години, у П. Ж. Петровић (*ур*), Путовања по јужнословенским земљама у XIX веку, Етнолошка књижница, 1. Београд, 1937. 37.

¹⁷ Вукова преписка, књ. IV, Београд, 1909. 654—655.

ност ка песни и поезији, трговачка способност, занатска способност, способност за земљорадњу и народна сујевеља и обичаје.

Расправљајући о појму српског народа Вујић наглашава да се „не размевају само турски Србљи, него и ми маџарски, који смо једне природе и склоности“.¹⁸ Потом Вујић додаје да се оно што разликује два дела српског народа своди на разлике у одевању и то превасходно код жена. Данас је доста тешко интерпретирати шта Вујић подразумева под „природом и склоношћу“ које одређују као диференти у специфицу једног народа. Ипак, може се претпоставити да под „природом“ подразумева заједничко порекло и евентуално тзв. крвно сродство, а под „склоношћу“ навике, па чак можда и обичаје, и што је скоро извесно „етничке особине“ неког народа тј. његове способности.

О телесном саставу Вујић је написао свега пола реченице у којој каже: „Србији, дакле, воопште, јесу стаса телесног пристојно високог“.¹⁹

Потом следи релативно обимно расправљање о храбрости српског народа. Ту Вујић наглашава како је храброст „Јестаствена природа целога народа славјанског“,²⁰ што се може наћи и код Шафарика који пише: „Славени су сјајна доказателства свог мужества и јуначества показали; но никад ни су за крвопролитијем и опустошењем жеднили“.²¹ Вујић у опису храбрости српског народа први пут примећује поступак који ће користити до краја „Карактеристике“ — поређење српског и неког другог народа и давање примера којима илуструје или доказује своје је то „сопственим очима гледао“.

У овом случају Вујић као пример наводи хра-

¹⁸ *Ј. Вујић*, Карактеристика народа српскога, у *Ј. Вујић*, Путешествије по Србији, II. Београд, 1902. 170. (У даљем навођењу *Ј. Вујић*, Карактеристика).

¹⁹ *Ј. Вујић*, Карактеристика, 10с. cit.

²⁰ *Ј. Вујић*, Карактеристика, 10с. cit.

²¹ *Ш. (П. Шафарик)*, op. cit. 93.

брост Срба приликом заузимања Београда 1806. године, тврдећи да је то „сопственим очима гледао“.

„Позом Србљи — наставља Вујић — јесу доста и побожни“.²² Као пример наводи многобројне цркве и манастире које су подигли српски владари од Цара Душана, преко деспота Стевана до кнеза Милоша. Ова особина српског народа као и њен „доказ“ директно су преузети од Шафарика који то наводи као особину Словена, и то као прву особину непосредно после указивања на телесне особине, и трансформисани онако како је то Вујићу одговарало.

Следећи елемент „Карактеристике“ српског народа који помиње Вујић је гостољубље. Наиме, Вујић свестан да са собом носи „Господарево објавленије“ изражава сумњу да су сви баш тако гостољубиви као што се према њему показују и стога с за то интересује код својих пратилаца. „Ја би сам доста пути питао моје момке, показују ли ови великодушни људи и другоме иноме овакво гостољубије, или може бити самом мени, из узрока што ја идем послом Јего Књажесакаго Сијатељства...“²³ Добивши потврдан одговор Вујић задовољава своју сумњичавост и констатује да је у питању општа особина српског народа.

Указујући на слободољубље као особину српског народа Вујић одмах прелази на описивање верности владару и наводи, у циљу поуке, какве су невоље настале када такве верности и слоге није било. Дајући пример Вујић сматра да би српски народ „и Цариградом владао“ да је живео у слози која је нестала са Царом Душаном.²⁴

Највеће глорификовање и преувеличавање особина српског народа Вујић врши када пише о његовој оштроумности. „Што се тиче пак оштроумија и поњатија народа српскога, заиста и овде похвалу заслужује Србљин, јербо једино

²² *J. Vujić*, Карактеристика, 10с. cit.

²³ *J. Vujić*, Карактеристика, 173.

²⁴ *J. Vujić*, Карактеристика, 174.

србијанско дете од пет година што за три месеца научи, то истину исповедам, да макар какаве буди друге нације од равног возраста дете таза пет месеци једва оно исто постигнути може".²⁵ Овај „доказ“ Вујић очито покушава да учини веродостојнијим тиме што говори „истину исповедам“ сматрајући да је читаоцу познато да је дуго година учитељевао у разним местима. Вујић затим као следећу илустрацију велике „оштроумности“ српског народа наводи то што су „мадарски Срби“ на универзитетима свуда најбоље оцењени студенти у поређењу са другима, што се, бар по успеху самог Вујића на студијама у Братислави, не би баш могло тврдити. Наиме, познато је да је Вујић имао успеха у неким предметима, али је исто тако из неких других био рангиран на последње или предпоследње место од шездесетак студената.²⁶

У склоности према песми и поезији Вујић Србима не види премца и изједначује их са „Стрим Јелинима у време стихотворца Омира“ и „Талијанским импровизаторима“ које је видео на својим „путовањима“ у Венецију, Верону, Милано и Фиренцу где, вероватно, никада није ни био.²⁷

Расправљајући о трговачкој способности Срба Вујић указује да су Срби трговци другог типа у односу на Грке и Бугаре „који једнако у дућану с прекрштеним ногама на покровци седе“ већ да се њихова трговина „како год и мацарска“ састоји у куповини и терању стоке из Србије на море.

Што се занатства тиче ту Вујић тврди како „рукоделци, иначе занатлије, нису Србљи тако важни...“ и како те послове углавном препушта-

²⁵ *J. Vujić*, Карактеристика, 10с. cit.

²⁶ *P. Kovičanić*, Јоаким Вујић у Братислави, ПКЈИФ, књ. XIII, св. 1—2. Београд, 1933.; *M. Kičović*, Младост Јоакима Вујића, I, Зб. МС за књиж. и језик, књ. II, Нови Сад, 1954.

²⁷ *J. Vujić*, Карактеристика, 175.; *M. Kičović*, op. cit. 54—56.

ју Бугарима једни се бавећи зидарством.²⁸ Вујић, такође, уочава да су Срби „земљеделци средњи“ што објашњава њиховим херојством које се не да ускладити са земљорадњом. И ту се испред Срба налазе други народи (Руси, Мађари, Пољаци). Овде Вујић наглашава и разлику између мушкараца и жена тврдећи да су српске жене „далеко прилежније и трудољубивије“ када је реч о земљорадњи.²⁹

Последњи елемент „Карактеристике“ српског народа је сујеверје и обичаји на које Вујић гледа очима типично Доситејевог следбеника. „При пребивању мојему у Србији, пише Вујић, приметио сам јоште и нека норадна сујеверја и обичаје, које су Србљи од турског народа попримали“.³⁰ Као лек за ове „будалаштине“ Вујић препоручује Рељковићевог „Сатира“. Уз то додаје да се такве ствари већ губе у Славонији и Мађарској, а да их успешно искорењава и „Јего Књажеско Сијатељство“.³¹

И поред раније изнесеног става да се извори Вујићеве „Карактеристике“ могу тражити у Шафариковом чланку „Карактер ставенског народа вообште“ извора је вероватно било више. Инспирацију за поједине елементе „Карактеристике“ Вујић је могао пронаћи и у делима њему омиљеног Доситеја. На основу реконструкције, коју је извршио А. Стојковић, могу се сагледати контуре Доситејеве „психологије српског народа“ у којој се као особине „карактера славеносрпског народа“ помињу храброст, слободарство, поштење и склоност добру, великодушност, гостољубивост, милосрђе, обдареност здравим разумом, трудољубивост, јака сродничка и супружанска осећања, поштовање према старијима итд.³² На основу ове „реконструкције“ може се лако уочи-

²⁸ *J. Вујић*, Карактеристика, 177—178.

²⁹ *J. Вујић*, Карактеристика, 178.

³⁰ *J. Вујић*, Карактеристика, 179.

³¹ *J. Вујић*, Карактеристика, 179—180.

³² *А. Стојковић*, Филозофски погледи Доситеја Обрадовића, Београд, 1980. 120—121.

ти да се и код Доситеја и код Вујића срећу храброст, слободољубље, гостољубље и оштроумност као особине карактера српског народа. Са друге стране, Шафарик је као опште особине карактера словенских народа навео побожност, трудољубље, весеље, љубав према језику и слогу са другим народима,³³ од којих се код Вујића среће једино побожност. Ово кратко поређење са Доситејем и Шафариком омогућава да се Вујићева „Карактеристика“ постави у оквиру основних идејних струјања која су се дотичала „психологије народа“ у првим деценијама XIX века. Сасвим је јасно да „проучавање“ особина појединих народа није карактеристично само за неку идејну струју на прелому XVIII и XIX века. „Психологија народа“ има своје претече у веку просвећености нпр., у делима Волтера, Монтескјеа или Викоа. Међутим, разлике између просветитељске „психологије народа“ и касније „етнопсихологије“ настале у окриљу романтичарског покрета су огромне. Разлике започињу већ у циљевима: док је циљ просветитељске „психологије народа“ превасходно научног карактера и резултира у целовитим делима какво је на пример „Карактеристика или описаније“ народа Аврама Бранковића изашло 1827. године у Будиму, дотле је романтичарска „етнопсихологија“ користила и, често, обезвређивање других.³⁴ Иако се у обе „психологије народа“ налази доста грубих глорификација сопственог народа њихово порекло је различито. Код просветитељске „психологије народа“ узрок такве глорификације, поред развијеног националног осећања писца, је и у просветитељској вери да су сви људи по природи једнаки и добри, а да хи лошим чине само рђави обичаји. Оваква полазна основа доводи просветитељску „психологију народа“ у апсурдну ситуацију из

³³ Ш. (П. Шафарик), *op. cit.* 86.

³⁴ Види напр. А. Васиљевић, *Психолошке особине српског народа*, ГСУД, књ. LXVI, Београд, 1886. Опширно о А. Васиљевићу у М. Поповић, *Филозофски и научни рад Алимпија Васиљевића*, Нови Сад, 1972. Нарочито 114—122.

које је једини излаз да одустане од разматрања „психолошких“ особина народа и да се претвори у опис историјских, географских, економских, социолошких и етнографских чињеница.³⁵ То се догодило и Вујићу у његовој „Карактеристици“, где се у особине карактера Срба убраја и гостопримбина“, затим сујевејерје итд. а до пуног изражаја ство, које је свакако обичај а не „психичка осоје дошло у књизи Аврама Бранковића. Са друге стране романтичарска етнопсихологија одликује се вером у постојање „народне душе“ или „народног духа“ који је такав и такав и чијом еманацијом настаје читава култура датог народа. И Вујићева „Карактеристика“ и Шафариков „Карактер славенског народа вообште“ налазе се у прелазном простору између ова два схватања „психологије народа“. Вујић, вероватно инспирисан неким Доситејевим ставовима и, можда, читањем Шафариковог чланка, је још увек у водама просветитељске мисли, али истовремено заплуснут романтичарским таласом. У поређењу са Аврамом Бранковићем и његовом књигом „Карактеристике или описаније народа“ Вујић је веома близу Шафарика и романтичарског покрета инспирисаног Хердеровим идејама. Сам Шафарик показује све карактеристике неизграђене „етнопсихологије“ која још није успоставила своје ирационалне основе. Стога се Вујићева „Карактеристика“ може оценити као једна од степеница у трансформацији просветитељске „психологије свих народа“ у романтичарску „етнопсихологију“ поглавито свог сопственог.

³⁵ Овакви закључци се, наравно, не могу применити и на изнесену Доситејеву „психологију српског народа“ обзиром да је Доситеј није дао у целовитом облику већ представља реконструкцију његових схватања коју је извршио А. Стојковић.

Обзорја

Живадин М. Стевановић
(1903 + 1981)

ДАВНИ ДАНИ

ЈА ВОЛИМ СЕЛО

Ј а волим село, његове шљивике
Кад се расцветају у кокице беле,
Поља и шуме, далеке видике,
Мирис откоса и пшенице зреле.

Ја волим село јер у њему има
Лепота пуно што природа ствара.
Моје их срце све у себе прима
И у тишини с њима разговара.

СУТРА РАНО

Сутра рано, драга моја,
Кад заблиста рујна зора,
Кад развигор пун мириса
Са зелених пирне гора,

А крај реке и потока
Маглица се свуд заплави,
Са обзорја далекога
Кад се топло сунце јави,

И обасја родна поља
И росицу што је пала
И што је ко ситан бисер
Поврх траве засијала:

Ја ћу тада с песмом проћи
Поред твоје куће мале, —
На прозору појави се,
Марамцом мани на ме.

(1932)

ЉУБАВИ МОЈА

Ја тебе волим
Ко срце своје
Ко небо звезда
Ко птица гнезда
Ко дуга боје.

Да тебе није
Срце би стало
Птица би мала
Омрзла гнезда
Доле би пала
Са неба звезда
И дуга не би
Имала боја —
Љубави моја!

ПРИРОДИ

Ја разумем, о природо,
Песму твојих малих птица,
Ја разумем мирис цвећа
И шум трава и пшеница,

Ја разумем дрхтај ветра
Што покреће горско грање,
Ја разумем трепет звезда
И њихово светлуцање,

Драма почетка: Живадин М. Стевановић

Ја разумем жубор воде
И твој шапат у самоћи,
Ја разумем твоје зоре,
Твоје дане, твоје ноћи,

Ја разумем твоја поља,
Твоје реке, твоје шуме, —
Али она коју волим
Моје срце не разуме!

НЕ ПИТАЈ МЕ

Не питај ме, мила моја,
Што планина облак крије
И што дуга прелива се
У одећи боја цветних,
Већ ме питај што ми тако
У грудима срце бије,
Као птиче преплашено
Сред пустиња непрелетних.

(1932)

НЕДЕЉА

Недеља је. По благој планинској коси
Растуриле се моје овце и пасу сочну траву.
Сунце одскочило за једно косиште
И попило јутарњу росу.
Мирише ваздух на бурбевак и јагорчевину.
У круницама расцветаних глогова
Чији се цветићи беле као кокице
Зује хиљаде инсеката
И отимају се о мирисе.
На стени крај поточића
Седим и чекам те . . .
Мали мрави и бели лептирови
Застају на камењу које га окружује.
Звук мојих двојеница кроз дрвеће
Одзвања. Знак да те чекам. Али ти не
долазиш.

Синоћ кад смо ишли из поља са копања
Носио сам твоју мотику а ти си плела.
Обећала си да ћеш јутрос поћи
Да заједно чобанујемо.
Нема те. Пењем се на врх високе липе
И гледам у правцу села
Да бих путем угледао твоје овце.
Нико се не види, ништа се не чује.
Силазимо с липе.
Подне се приближава.
Прикупљам овце и полако полазим кући.
Глас мојих двојеница не разлеже се
Долином . . .

МАЈСКО ВЕЧЕ

Овај исти поток који овде тече,
Дах пролећног ветра, шум горе зелене,
Ово дивно мајско мирисаво вече —
Били су и када није било мене.

Ове вечне звезде чији трептај мио
Кроз векове тако блистао је сјајем
И млад месец што се као срп извио,
Били су над многим људским нараштајем.

Природа је пуна супротности неке,
Дајући нам живот дужи или краћи.
Да л' је то наслеђе прошлости далеке
Којој нисмо могли у трагове заћи?

И све што видимо да л' је варка ока
Што књигу постања још схватило није?
Васионом влада тајна предубока
Која врти точак људске историје...

Овај исти поток који овде тече,
Дах пролећног ветра, шум горе зелене,
Ово дивно мајско мирисаво вече —
Остаће и после кад не буде мене.

КОСАЧИ

Косачи се поређали редом,
Као ждрали у свом дугом лету,
Замахују, пада густа трава,
Обарају ливаду у цвету,
На сунцу се коса пресијава.

Онда стану и сви истог трена
Из брусара танке брусе ваде,
Оштре косе и резове гладе,
Па замахну, а откоси сена
Мирис шире цвећа са ливаде.

А кад сунце на зениту стане,
После ручка мали одмор праве,
Сан их хвата, поветарци хладе,
Док попићи из зелене траве
Песмом својом сан уморни сладе.

Кад устану, чекичићи мали
Зацвркућу, рез у коса тање,
По која се цигара запали,
Опет у ред, ко у лету ждрали,
Замахују, траве све је мање.

А кад сунце за планинске косе
Буде зашло, уморни од рада,
Освежени од вечерње росе,
Селу крећу, а њихова песма
Одјекује снажно са ливада.

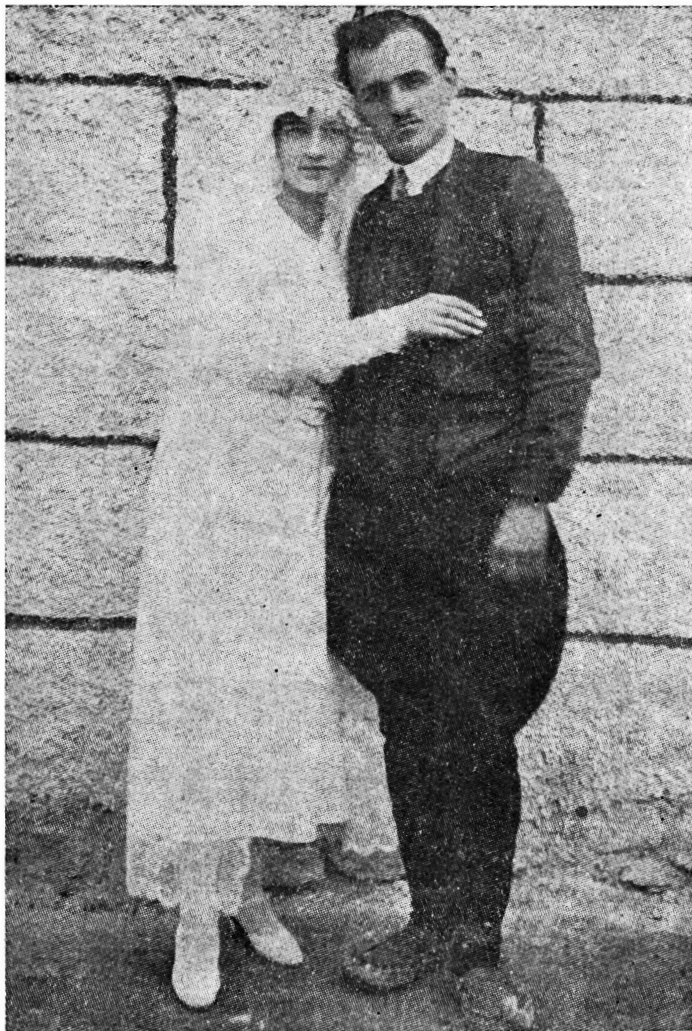
РАЗМИШЉАО САМ

Размишљао сам о животу људи,
О њиној снази и о њиној моћи,
О силној вери што их са дна ноћи
Води у светлост зоре која руди,
У светлост зоре која мора доћи.

Размишљао сам о патњама људи,
О болу што га страх вечити раба,
О нади да ће свако ново сутра
Сванути лепше, и да сваког јутра
Будућност бива светлија и слаба.

Размишљао сам о судбини људи,
Што неправедна тако често бива:
Болести, летње жеге, зимске студи,
Природа и њене немилосне ћуди,
И срећа што бљесне ко варница жива.

Размишљао сам о јунаштву људи
Кад се с тешкоћама у коштац ухвате
И снагом руку и ума и груди
Достојанство животу поврате,
Размишљао сам о храбрости људи.

Венчана слика Борике и Живадина Стевановића

Размишљао сам и верујем да ће
Мисао, здружена са срцем, још већа
Дела да створи: бол, патње, недаће
Једнога дана замениће срећа
И вечног мира звезда засијаће!

ЈЕСЕНИ

Долазиш, драга јесени
Жути се лишће планином
Сочно је грозђе сазрело.
На врху брда седим сâм
И поглед бацам околo.
Хтео бих, драга јесени
Све ове твоје лепоте:
И златно лишће планинско
И густу траву увелу
И сочно грозђе сазрело
И поље с песмом чобана
У своје срце да ставим.
Па кад наиђу снегови
И својим белим губерром

Покрију видик околo
И кад их луди ветрови
Почну брдима ваљати
А ја у својој собици
Крај топле пећи седећи
Да срце своје отворим
И да те гледам, јесени!

НОЋ

Ноћ је тамна, глуво доба,
Све мрачнија шума бива.
Не види се прст пред оком,
Нигде нема створа жива.

Под ногама мојим само
Шум се чује лишћа свела.
Идем, газим блато густо,
Јер сам жељан свога села.

Јер сам жељан куће оне
Где ми мајка живот дала,
Пропупела прва нада
И љубав се расцветала.

Пред кућом у Брестовцу у Грузи, једна од последњих
фотографија Живадина Стевановића

Где сам радо књиге чито
У засенку храста стара
И напис'о прву песму
Топлим срцем из недара.

Ноћ је мрачна, глуво доба,
Шум се чује лишћа свела.
Идем, газим блато густо.
Далеко је до мог села.

ИЗМАГЛИЦА

Нигде сунца, тамна магла
Обавила све около.
Над реком се врба сагла
И огледа грање голо.

Новембарска пустош влада,
Не чује се песма птица.
Из облака тихо пада
Невидљива измаглица.

БУРБЕВДАН

Опет си ми дошо, Бурбевдане,
С песмом птица и мирисом цвећа,
Ал' још горе моје љуте ране,
Пуне бола што ме на те сећа.

Опет јутрос на пољима мојим
Девојачка песма се разлеже.
На уранку сâм врх брега стојим,
гледам поље весело и свеже.

Слушам песму многобројних птица,
Гледам исток где се жаром злати,
А тихи звук сетних двојеница
Девојачку песму пољем прати.

Све је срећно у цветном априлу,
Природа се у ново обукла,
Па изгледа к'о да у свом крилу
Љуља чедо што га мразом тукла.

Али ово рушно срце моје
Те лепоте не осећа више,
Јер у њему, Бурбевдане, стоје
Многе ране и бола одвише!

(Мај, 1932)

ПОХВАЛЕ ЖИВАДИНУ СТЕВАНОВИЋУ

Радост живљења и радост сазнавања сродили су и ову тврду сељачку руку са хартијом. И ако, поводом Живадина М. Стевановића, рекнемо: овако, и одавде, почиње поезија, чини ми се да смо казали праву, тачну и одговарајућу реч.

(Милован Данојлић)

Живадин говори разборито и промишљено, одмјерено, у сликама које расту као дрво из земље. Његова лирика прожета је дахом земље, патриотизма и човјекољубља.

(Јуре Каштелан)

Делећи и признајући искрено многе заблуде свога времена, он у исти мах показује несумњиво здрав смисао за људе и ствари, жељу да што више види, чује и научи храбром радозналешћу човека без предрасуда.

(Борислав Михајловић Михиз)

Гледао сам са дивљењем у њега, јер сам, као млађи, много ценио његову даровитост која га је с родних поља и зелених шума и ливада уврстила у сараднике *Венца*, најважнијег и најомиљенијег омладинског часописа онога времена. Стевановић је уз то био врло једноставан, присан и пријатан. Оно што посебно вреди да се истакне, он је остао доследан себи, свом пореклу и свом земљорадничком позиву. Никада се није растао од плуга и ни у једној прилици није изневерио своју народну ношњу, иако није припадао само селу, већ и широј друштвеној и кул-

турној заједници, пратећи све њене токове и струјања. У својој народној ношњи он је са поносом путовао у Америку и свуда је њоме скретао пажњу на свој родни крај, верно представљајући средину из које је поникао. Са четири разреда основне школе, Живадин је у слободним часовима, после рада на њиви, у дугим зимским вечерима на селу, много читао и сам себе стварао преданим и истрајним радом.

(Др Душан Радојковић)

Данас, кад су скоро све вредности у свету и уметности обезвређене или, бар, поремећене, и кад се свака реченица с неким смислом или бесмислом, изломљена и сложена у стихове, назива песмом, ово „старинско“ певање Живадина Стевановића неочекивано долази као пријатно и благо освежење.

Као да смо се, одједном, поново обрели у неком драгом и заборављеном пределу, где смо давно били и где нам је већ све знано и препознатљиво, али све нам се, опет, сада чини тако као први пут виђено, тек створено и отворено за наша засићена и огрубела чула.

То осећање је и најбољи одговор на оно већ овештало питање неупућених — „Да ли је Живадин био песник, или није?“ — на које се сада, недељу година после његове смрти и после новог читања његових „старомодних“ песама, може без двоумице одговорити:

— Ј е с т е !

Живадин Стевановић је био и остао песник, макар и старински, али истински, у правом и првобитном смислу те речи, што се за многе његове „модерније“ савременике и њихове ученике и наследнике више не може са сигурношћу рећи.

Овај наш први прави сељак-песник, барјактар гружанских песника и лироки летописац сеоског живота и сељакове душе, био је, и остао (сем у ретким изузецима), свесно и искрено, веран традиционалном руху и духу песме и песниш-

Међу својима: Живадин Стевановић са групом песника из Грузе и њихових пријатеља — Живадин, Славко Вукосављевић, Александар Борђевић (седе), Петар Ж. Бељакровић, Радослав Исаиловић, Драгиша Витошевић, Милена Јововић, народни херој Радован Грковић и Добрица Ерић

тва, које му никад не беше насушни хлеб и свакодневица, већ нешто лепше и више, као насушна љубав, као благодан, као Недеља.

(Добрица Ерић)

Сеоска песничка школа у Србији је посебна и не мала тема, и она је, као што је већ примећено (Р. Пешић), нераздвојна од Живадиновог имена и песништва. У почетку, био је то још један од парадокса који нико није могао ни слутити: песник који је изгледао само ученик нашег ранијег песништва (из XIX века и са почетка XX), показао се као истински родоначелник једног новог покрета, нове „школе“: „школе“ српских песника сељака.

Тај покрет, уочен не само у Србији, него и у самом свом средишту „престоници“, у Грузи, има три јасно одређена раздобља. Живадин Стевановић оличава онај први и журни, најважнији и најтежи корак нашег села: онај сусрет (па и

судар) са писменошћу, књигом, знањем, уз жудно освајање духовних блага, и још увек у знаку старинског родољубља и борбе против туђина. (За друге, домаће борбе, било је још рано). Такав, он је жртва која се морала платити, али која ће се, потом, пошто ништа не остаје узалудно, и исплатити.

Други су могли и морали наставити даље: пре свега до друштвеног освешћења и побуне, што ће такође бити још једна неизбежна жртва, гледано бар из угла песме. О томе сведочи зборник српских сељака-писаца „За плугом“, (1939), где Живадина нема, али где ће се, не случајно, наћи његови знанци из најближег суседства, сапутници и следбеници (Радомир Тодоровић из Дивостина, Миодраг Јаковљевић и Живко Васиљевић из Белог Поља), за које је поново песма била више средство но сврха, тј. пре свега поука или побуна.

Најзад, пошто је и то превладано, односно извојевано, доћи ће трећи, већ послератни талас, опет у Живадиновом најближем, горњогружанском суседству, где ће се, опет не случајно, огласити цела група самониклих песника сељака са Добрицом Ерићем на челу, који ће најзад моћи да се мирно и ведро посвете — Песми. И тек тада рецимо, малена и дотле занемарена Гружа (која лети чак и пресушује) претвориће се у велику и чувену песничку реку.

Претходна сетва, дакле, и када није доносила плода, није била узалудна!

На великом походу нашег села ка књизи и песми, и, пре свега, ка својој књизи и својој песми, неко је морао бити први, и њему је, природно, морало бити најтеже. Та част и тај удес, са свом оном сложеном (макар и не одмах видљивом) драмом почетка — обележавају лик и дело Живадина Стевановића. Он нас је задужио непроцењиво значајним првим примером, првим подстреком и првим успехом: после њега, могло се полазити све лакше и ићи — све даље.

(Драгиша Витошевић)

БИБЛИОГРАФСКА БЕЛЕШКА

Живадин Стевановић (1903+1981) рођен је у селу Брестовцу, у Горњој Грузији, где је проживео свој век и где је и сахрањен.

Он је наш први познати сељак-писац и путник. Сарађивао је у разним листовима и часописима, од некадашњег „Венца“ до данашњег „Расковника“. Организовао више књижевних вечери сељака-писаца пре и после рата. Штампao је низ књига у сопственом издању (*Песме, Ликови и сусрети и Цртице из Грузије, Приповетке, Грузија и Грузијани кроз историју* и др.), и три књиге у издању „Дечјих новина“: *Целокупна лирика, дневник Сто дана у Америци*, и изабране песме *Давни дани*. Заступљен је у антологијама *Орфеј међу шљивама* и *Повеља љубави за земљу*. Био је члан Удружења књижевника Србије.

*Изабрао и приредио
Добрица Ерић*

Не тако давни, а непролазни, дани:
Борика и Живадин Стевановић

Одзиви

Ненад Љубинковић

УСМЕНО СТВАРАЛАШТВО У СВЕДОЧЕЊИМА, САГЛЕДАВАЊИМА, ТУМАЧЕЊИМА (IV)

I. НАД ВУКОВИМ ДЕЛОМ

Свечарско обележавање одређених годишњица у нас је често повод да се учини оно што је већ давних дана морало бити учињено. Захваљујући прослави двестагодишњице рођења Вука Стефановића Караџића у току 1987. године објављено је и више књига које за тему имају проучавање или популарисање Вуковога живота и дела. Са руског језика преведене су две значајне књиге. Преведен је животопис Вука Караџића који је 1843. сачинио, а 1846. и штампао Измаил Иванович Срезњевски, као и прва монографија о животу и делу Вука Караџића из пера Платона Кулаковског. Облетничко расположење у 1987. години учинило је да свет поново угледа изванредна и по много чему непревазиђена књига Љубе Стојановића *Живот и рад Вука Стеф. Караџића* штампана први пут 1924. године. Прештампана је и врсна монографија о Вуку Караџићу коју је поводом стогодишњице Вукове смрти (1964) написао Миодраг Поповић. Поново је објављена и изванредна, свакојако инспиративна, књига Меше Селимовића *За и против Вука*, издата први пут 1967. године.

Поред ових сјајних и у свему класичних дела посвећених проучавању и тумачењу Вуковога рада и живота, свечарска година била је повод да се појаве и књиге Голуба Добрашиновића (*Вук Караџић. Живот — Дело — Лик*). Вук под присмотром полиције, Борба С. Костића (*Књижевни појмовник Вука Караџића*).

Литература намењена деци и омладини обогаћена је романсираном биографијом Вука Караџића, лепом књигом Милутина Тасића. (О књизи *Вук за почетнике* било је речи у педесетом броју *Расковника*.)

Ограниченост простора за приказивање нових књига не дозвољава, нажалост, упуштање у вредновање многобројних текстова који су о Вуку и његовоме делу написани и наштампани током 1987. године по часописима, дневним и недељним листовима. Међутим, та прекомерна продукција којој смо сведочили током прошле године ипак изискује некакав коментар. Менталитету нашега човека изгледа да потребују формални поводи за акцију. Годишњице су у томе смислу изврстан инспиратор и покретач. Међутим, прослављање у нас тече хаотично. Акција се замисли у најгрубљим цртама, а све даље препуштено је импровизацији, сналажљивости, домишљатости. Акција се не осмисли, а поготову се не домисли. Тако се Вукова двестота годишњица рођења обележавала готово на сваком ћошку. У томе обележавању учествовали су понајчешће исти људи. Некоји књижевни историчари, критичари, теоретичари-одржали су и на десетине предавања о значају Вука, понављајући све теже и све мучније неки прадавно написани текст. Организован је и велики број научних и књижевних скупова намерених да детаљније осветле поједина раздобља у Вуковоме животу, поједине проблеме наметнуте Вуковим стваралачким делом. Поднето је стотине и стотине саопштења, реферата. Међу њима јесте неколико десетина озбиљних прилога проучавању Вуковога рада и живота. Нажалост, највећи део текстова је само више или мање писмено понављање, опетовање чињеница које су садр-

жане и у средњошколским читанкама. Премнога је текстова на скуповима било прочитано из једног јединог разлога — аутор је желео да узме учешће у Вуковој прослави. Све то је несумњиво допринело својеврсном компромитовању и Вукове личности и његовога дела. Бојим се да је културна јавност, да су сви сведоци и судеоници — с и т и Вука. То никако није добро. А последица ће бити. Уосталом, подсетићу све на један пример. Поводом (или у поводу) прославе стогодишњице Вукове смрти (1964) покренуто је издавање *Сабраних дела Вука Караџића*. У полазишном одушевљењу припремљено је десетак књига у току прве три године. Потом је наступило опуштање, одушевљење се битно смањило. До дана данашњег (дакле, у даљих двадесет година) штампано је још десетак књига. Припремање *Сабраних дела Вука Караџића* је претежак и изузетно одговоран научни посао. Не може се ни обавити брзо. Но, чињеница је да се снаге расипају у свечарењима.

Чињеница је и то да се у свечарској години нуди и пружа свака помоћ како би се одређени посао обавио, а када прослава умине, након што се здравичарске чаше оперу — интересовање за покренуту акцију гасне, а људи који су се у тренутку нашли њом обухваћени — остају препуштени сами себи. Бојим се (а још више се бојим што за тако што имам разлога) да ће засићеност Вуком која се испољила на умиру 1987. године изнова отежати и успорити даљи рад на припреми и издавању *Сабраних дела*. Бојим се такође да ће народно усмено стваралаштво изнова запасти у немилост, јер је у Вуковој години, а поводом Вука доста рабљено, па ће изнова недостајати средства за бележење, чување, неговање, популарисање и обелодањивање народнога стваралаштва.

Из свега онога што се збивало и догодило у протеклој Вуковој години треба извући поуку. Ипак не можемо и не смемо дозволити себи да радимо без осмишљенога плана, поготово без икаквог договарања. Ни импровизовати се не може

лако. За тако што нису довољни само умешност и домишљатост. Импровизовати се може само када се много и премного зна. Чини ми се да тада појам *импровизација* и није баш онај најодговарајући.

На крају сматрам да се треба замислити над начином нашега доживљавања годишњица. Годишњице, да не кажем помени, не би смели да буду једини покретачки разлог да се осврнемо и иза себе, да промислимо о сопственим исходштима, о особеним полазиштима. Ко не зна ко је и одакле је, неће никада знати куда срља.

*

Потребно је нагласити да су осврти на књиге о Вуку који следе написани кратко, обавештавајуће, јер ограниченост простора није дозвољавала да се свакој књизи поклони пажња коју она заслужује.

Измаил Иванович Срезњевски: Вук Стефановић Караџић /Израо, приредио, превео и коментаре написао Голуб Добрашиновић и Милош Московљевић/, Београд, „Аутори“, 1987, 120 стр. (Библиотека „Репринт“)

Измаил Иванович Срезњевски (1812—1880) знаменити руски научник, врсни зналац словенске филологије, сачинио је 1843. године прву биографско-библиографску скицу Вука Стефановића Караџића, први животопис великана наше културе. Животопис је штампан 1846. године. Непосредно потом животопис је из зборника одштампан, односно објављен посебно (Москва, 1846, 33 стр.).¹

Изванредни познавалац и живота и дела Вука Караџића — Голуб Добрашиновић је веома смишљено градио књигу која је у овоме часу пред нама.

Књига Измаила Ивановича Срезњевског *Вук Стефановић Караџић* у облику у коме се она по-

јавила у нас у преводу Голуба Добрашиновића и Милоша Московљевића, у избору, са коментарима Голуба Добрашиновића — пружа читаоцу веома много. Осим преведеног Вуковог животописа, објављен је и репринт оригиналног руског издања из 1846. Свему томе придодати су текстови: *Писмо И. И. Срезњевског Вуку Караџићу*, *Вукова посвета уз Примјере српскославенскога језика И. И. Срезњевском*, *Писмо Вука Караџића И. И. Срезњевском*, *Вук Караџић о систему и методу мојега Српског рјечника*, *Писмо Вука Караџића В. П. Балабину*, *Вуков запис руских народних песама на књизи П. Стројева „Краткаја рускаја историја“*. Књигу закључује одлична, подацима свакоје врсте пребогата студија Голуба Добрашиновића *Вуков животопис од И. И. Срезњевског*.

Књига Измаила Ивановича Срезњевског о Вуку Караџићу богатством стварнога садржаја далеко превазилази сам наслов. На једном месту су збрани сви битни подаци о међусобним односима и сарадњи Срезњевског и Вука. Студија Голуба Добрашиновића, осим што у највећој мери осветљава управо тај проблем — знатну пажњу посвећује и Вуковим биографијама и аутобиографским белешкама.

Животопис који је начинио И. И. Срезњевски чита се и као узбудљиви интервју. Писан је надахнуто, опис и карактеризација Вука начињени су сажето и упечатљиво. У потпуности стоји оцена Г. Добрашиновића: „Поменути напис И. Срезњевског није само уобичајен животопис, у трећем лицу, то је и нека врста интервјуа, у њему су, повремено и примерено, и Вукове реплике, донете, рекло би се, дословно. Тим је текст постао и живљи и уверљивији и модернији., репортерски сликовит и научно чињеничан у исти мах“ (113).

Након Вукове смрти, Срезњевски је уз допуну прештампао животопис начињен 1842. године. Међутим, допуна „иако не без занимљивих података, . . . заостаје и по важности и по живописности за првим делом“.

Платон Кулаковски: Вук Караџић, његов рад и значај, Библиотека „Баштина“, књ. 28, Београд, Просвета, 1987, 205 стр.

У оквиру просветине библиотеке „Баштина“, коју одлично уређује Светлана Велмар-Јанковић, као нвадесет осма књига у едицији појавило се знаменито дело Платона Андрејевића Кулаковског (1848—1913) — *Вук Караџић, његов рад и значај у српској литератури*. Дело је штампано по први пут 1882. и оно јесте прва монографија о животу и раду великана наше културе. Платон Кулаковски није само монографијом о Вуку Караџићу задужио нашу књижевну историографију и културу. Године 1881. Кулаковски је објавио монографску скицу о Вуковом старијем савременику, Лукијану Мушицком. Аутор је и студије о почецима руске школе у Срба у XVIII веку, студије која је у многоне инспирисала Јована Скерлића за одређене делове монографије *Српска књижевност у XVIII веку*.

Монографија Платона Кулаковског сачињена је у три дела: *Преглед нове српске књижевности до Вука Караџића*, *Вук Караџић и његова књижевна делатност*, *Значај Вука Караџића за српску књижевност*. *Његови претходници и историја реформе српског књижевног језика и српска ортографија*. У Просветином издању монографија је пропраћена врсним поговором др Хатице Крњевић /*Прва монографија о Вуку Караџићу, 185—205/*.

Личност Вука Караџића у монографији П. Кулаковског постављена је у свеукупни контекст историјског развоја српске књижевности и културе. Вукова појава и деловање у првим деценијама XIX века посматрани су и сагледани као особени вид продужавања и трајања раније започетих културних и литерарних токова. Монографија Кулаковског развија се двосмерно. Једним делом она хронолошки прати културноисторијска збивања, другим, паралелним, упоредним — прати Вуков живот и делатност. На тај начин и без много експликација читаоцу је сасвим јас-

но да ли и коме Вук шта дугује, чије идеје је деломнице прихватио и развио, чија идејна решења и практичне замисли јесте прихватио и спровео. Посебно су међу Вуковим претходницима и инспираторима истакнути Сава Мркаљ и Лука Милованов. Поводом њих др Х. Крњевић с разлогом опомиње читаоце на мишљење познатог руског научника Нила Попова који је у рецензији монографије Кулаковског приметио „да је однос Кулаковског према Мркаљу и Милованову, тј. према њиховој улози у стварању нове српске књижевности, боље заснован и јасније одређен него што је случај код српских историчара“ (202).

Прво поглавље монографије посебно се задржава на Вуковим претходницима, друго на самоме Вуку и његовом делу, а треће настоји да оцени свеукупну вредност Вукове појаве и дела у контексту културноисторијских збивања прве половине XIX века.

Кулаковски одаје посебна признања Вуку за рад на прикупљању и обелодањивању народних умотворина. Такође веома цени Вуков рад на описивању и проучавању народних обичаја, веровања, народног живота. Кулаковски нема много разумевања за Вукову језичку и правописну реформу. Као и бројни савремени му (а и познији) руски научници и Кулаковски сматра да је Вук реформу језика и правописа вршио под утицајем свога кума, аустрофила Јернеја Копитара. Верује да је тиме српски народ трајно одвојен од руског народа и његове културе. Др Х. Крњевић упозорава да се слични ставови према Вуковим реформама могу срести у литератури и данас (*Велика совјетска енциклопедија* из 1953. године). Питање је, дакако, веома сложено и не може се некажњено поједностављивати. Чињеница јесте да су, својевремено, многи савременици гајили управо такве резерве у односу на Вукове језичке реформе.

Свакојачко монографија Платона Кулаковског о Вуку Караџићу јесте изузетно значајан и вредан културноисторијски документ. У време када

се он одлучио да критички сагледа Вуково дело, у нас се то нико није усуђивао да учини. Монографија Кулаковског поседује и неспорне врлине. На њих са много разлога указује др Хатица Крњевић. Нека похвала Платона Кулаковског буде и на крају ове белешке: „... у делу Платона Кулаковског има одломака који заслужују посебну пажњу. Само врстан познавалац духа једног језика могао је улазити у такве потанкости какве су Вуков стил и књижевна, уметничка вредност његових дела. Анализирајући, наиме, неке од Вукових историјских списа, Кулаковски је први уочио Вуков блистави приповедачки дар, његову способност живог, повремено дијалогског причања историје у мало речи, моћ изоштреног опажања и издвајања карактеристичних портрета, епизода и појединости, што отварају слику целе епохе. А то су оне одлике Вука као писца које ће у наше доба разрадити Иво Андрић дајући им висину и обухватност једне стваралачке поетике...“ (205).

Љубомир Стојановић: Живот и рад Вука Стеф. Карацића (26. окт. 1787 — 26. јун 1864). Друго издање, фототипско, Београд, БИГЗ, 1987, XXII + 804 странице, 45 страна табли илустрација). Поговор: Павле Ивић, 787—794.

Монографија Љубомира Стојановића о Вуку Карацићу појавила се први пут на шездесето-годишњицу Вукове смрти (1924). Ово, у броју страница обимно, а у обиљу података, пружају сваковрсних информација, пребогато и велико дело — *одолева времену*. И данас је монографија Љ. Стојановића књига од које се увек мора поћи, а пречесто је потребно њој се и вратити и враћати приликом свакога приступа проучавању Вука Карацића и његова времена. Настала је као природна последица Стојановићевих проучавања Вукових радова и припреме тих текстова за штампу. Стојановићевим трудом и заслугом објављене су

народне песме тзв. првог државног издања (1891—1903). Сам је припремио прву књигу и осим друге књиге (припремио П.П. Борђевић) и све остало до, закључно, девете. Припремио је и обелоданио седам књига *Вукове преписке* (1907—1913). У заједници са П.П. Борђевићем припремио је и наштампао државно издање *Српског рјечника* (1898). У науци се ово издање често назива трећим (прво из 1818, друго из 1852). Међутим, то је заправо друго издање *Рјечника* из 1852. године који је у односу на *Рјечник* из 1818. потпуно ново дело. Проучавајући Вуков живот и дела више од три деценије, читајући и испитујући сваку објављену страницу Вукова дела, као и обимну рукописну оставштину. Љ. Стојановић је био и предодређен и одређен да буде и писац прве монографије о Вуку Караџићу у нас.

Обимна монографија састоји се из десет одељака и педесет поглавља. Одељци обухватају одређене значајне, а по нечему омеђене и издвојене периоде Вуковога живота, а поглавља унутар одељака обрађују поједина питања Вукова живота, рада, односа са савременицима. Одељци су: I. *Живот Вуков до познанства с Копитаром — Копитар.* — *Српски језик и правопис до Вука.* (26. окт. 1787 — дец. 1813), II. *Први књижевни радови Вукови (1814—1815)*, III. *Вук као реформатор српског књижевног језика и правописа (1817—1823)*, IV. *Живот и рад од одласка у Германију до доласка у Србију (1823—1828)*, V. *Бављење у Србији и у Земуну (1828—1832)*, VI. *Живот и рад од г. 1832—1838*, VII. *Живот и рад од 1839 до 1847 г.*, VIII. *Нови Завет*, IX. *Живот и рад од г. 1848 до смрти?* X. *Завршетак* (у оквиру њега закључна поглавља 48.—50. — *Вуков домаћи и приватни живот и карактер, Један општи поглед на Вуков књижевни рад, Општи поглед на Копитарево учење у Вукову раду, и је ли при том имао политички или верски циљ*).

Спрега која се успоставља између проучаваоца некога проблема и самога предмета испитивања ретко када је била тако плодотворна. Вук Караџић, његов живот, сусретања, његово

дело били су крајње инспиративни. С друге стране, Љ. Стојановић је у проучавању Вука и његовога стварања управо нашао себе. Ту су и појединачне чињенице, довођење појединачних проблема у жижу интересовања, а отворена је и могућност стварања синтетичких слика, синтетичких сагледавања. О Вуку се писало, а и данас (пготову у протеклој „Вуковој години“) се пише углавном хвалоспевно. Еуфорично и задихано. Љ. Стојановић је изванредно успешно одолео сличним искушењима и колотечинама. Стојановић поштује и Вука и његово дело, али при томе не заузима ни у једноме тренутку побожни, клечећи став. Одмерено, промишљено разматра и Вукове врлине и мане, сјајне културне потезе и иступања која не морају бити увек симпатична, иако јесу, по правилу, људски разумљива. У једноме случају, у сукобу Вука Караџића са Јованом Хацићем (Милошем Светићем) заузима априоран провуковски став. Сукоб Хацића и Вука посматран са наше временске дистанце не чини се сасвим онаквим каквим се чинио гласнијем делу Вукових савременика и познијим проучаваоцима Вукова живота и дела. Пре свега, за тај сукоб је било више разлога и не може се никако рећи да су језик и правопис били његова суштинска окосница. Уосталом, треба имати у виду да је сукоб започет знатно раније него ли је допро до страница листова и часописа и да су се тада уједињени против Вука нашли Јован Хацић, Сима Милутиновић, Лукијан Мушицки, Димитрије Тирол.

Изван тумачења овога сукоба, Љ. Стојановић јесте углавном веома прихватљив, а увек крајње информативан и инспиритиван. Као и сви пасионирани проучаваоци одређенога проблема и Стојановић је очигледно опседнут и Вуковом личношћу и Вуковим делом. По правилу, не осуђује никада ни Вукове речи, нити његове поступке. Но, мора се рећи да он јесте у највећој мери објективан, смирен испитивач. Ако неко проучава нечији живот и дело готово четири деценије — мора се у одређеној мери поистоветити и са човеком и са делом. Међутим, и поред тога Сто-

јановић задржава завидну објективност у суђењу и просуђивању. Ова последња тврдња не значи да су прихватљива Стојановићева сагледавања улоге и делатности некојих Вукових савременика — Стевана Стратимировића, Лукијана Мушицког, Јована Хаџића, Симе Милутиновића... Стојановићева виђења ипак су из својеврсног Вуковога угла, а заснивају се делом и на ондашњем живом предубеђењу да је Вук био реформатор и језика и правописа, утемељивач књижевног језика и иницијатор и најглавнији сакупљач народних усмених творевина. Такво виђење Вука и његовога дела суштински негира многе познате чињенице: деловање Саве Мркаља и Луке Миланова, делатност Доситеја Обрадовића, активност творца *Ерлангенског рукописа*, трудољубивост аутора бројних рукописних песмарица итд. Ипак у Стојановићевој монографији могу се наћи полазишни подаци и за све могуће сумње у Стојановићева виђења и сагледавања Вука и његовога дела у савременоме културном контексту. То и јесте и највећа слабост и главна врлина Стојановићеве монографије. Педесет поглавља теку споро, као тиха равничарска снажна река. Стојановићу је често било жао да се одрекне тешко нађеног податка, мучно „ископане“ реченице. Монографију о Вуковоме животу и раду градио је полако, од чињенице до чињенице, од белешке сопствене, до белешке. По страни није остављао готово ништа. Тако се догодило да књига обилује подацима који кадкада за краће или дуже време замагљују основну слику. С друге стране, управо то обиље података подстиче на размишљање и премишљање, изазива и усмерава нова и даља испитивања.

Када је у питању Вуков рад на сакупљању народних песама, сматрам да Стојановићева монографија има становитих слабости на које је потребно указати. Стојановић је за штампу приредио тзв. државно издање народних песама које је Вук сакупио, делом објавио за живота (књ. I—IV), делом оставио у рукопису (књ. V—IX). За основу Стојановићевога издања послужило је

тзв. бечко издање народних песама, последње издање које је Вук за живота припремио. Поштујући Вуково последње приређивање народних песама, Стојановић је оставио по страни и суштински подценио прве две *Пјеснарице* из 1814. и 1815. и тзв. лајпцишко издање народних песама. То је учинио и у издању корпуса народних песама и у књизи о Вуковоме животу и делу. О двема *Пјеснарицама* (1814. и 1815) у монографији је ипак проговорио подоста, јер се оне налазе на самоме почетку Вуковога књижевног рада. (Мислим да и ту није рекао праве ствари са гледишта проучавања усмене народне књижевности). Међутим лајпцишко издање народних песама схватио је само као једну мање важну епизоду из Вукова живота и рада. Ни *Пјеснарице*, ни тзв. лајпцишко издање народних песама није покушао да сагледа у смислу настајања, развоја и сазревања Вукових књижевних погледа, посебно Вукове поетике народнога песништва. Чини ми се уопште да је филолога Љубу Стојановића далеко више занимао Вук језички и правописни реформатор, борац за другачији књижевни језик, него ли Вук — сакупљач усмених творевина, записивач народних обичаја и веровања.

Значајна врлина фототипскога издања које је у Вуковој години нашој култури понудио БИГЗ јесте у одличном, информативном и прегледном поговору Павла Ивића и у *ликовним прилозима*. Поговор П. Ивића казује много тога о Стојановићевој монографији, а посебно је вредан пажње преглед значајних студија и монографија о Вуку Караџићу насталих и штампаних након појаве Стојановићеве књиге. Четрдесет осам илустрација у „ликовним прилозима“ причају особеним визуелним језиком причу о животу и делу Вука Караџића.

На крају треба напоменути да је ликовно-графичка опрема Радета Ранчића изврсна као и увек.

Миодраг Поповић: Вук Стеф. Караџић (1787—1864), треће издање, Београд, Нолит, 1987, 456 + 12/ стр.

Без посебнога предговора или поговора по трећи пут је објављена узбудљива књига Миодрага Поповића о Вуку Караџићу. Повод је, дакако, била Вукова година. Књига се појавила пред читаоцима 1964. године на стогодишњицу Вукове смрти. Лепо примљена од бројне читалачке публике, књига није наишла на одговарајућу реакцију критике. Пропраћена је у штампи са много лепих речи, али стручна критика углавном није реаговала. Слично је прошло и друго издање. Не треба очекивати ни да ће треће имати другачију судбину.

Књига Миодрага Поповића о Вуку Стеф. Караџићу заправо је изванредна допуна и особен литерарни коментар монографије Љубомира Стојановића. Заснована на темељном изучавању Вука Караџића и његовога дела, ова песничка монографија у својих четрдесет и шест поглавља надахнуто гради лик Вука Караџића и слику времена у коме је живео и са којим је до смрти водио виспрен дијалог. Иако рађена на основу вишегодишњег проучавања архивске грађе, докумената свакоје врсте, песничка монографија Миодрага Поповића нигде се не позива на одређени извор информација, на одређени документ. Добром познаваоцу Вуковога живота и рада много пута је током читања јасно на основу којих извора је писан одређени одељак књиге. Међутим, догоди се, не ретко, да се у Поповићевој књизи сусрећу и нови, непознати подаци, па је велика штета што ни у тим и таквим случајевима нема позивања на одговарајућу стручну литературу, односно на одговарајућу архивску документацију. На тај начин ово узбудљиво дело губи један значајан квалитет. Поповићева књига се узима у руке да би се прочитала лепа литерарна биографија Вукова. Неким поглављима ове књиге читалац ће се враћати исто онако како се враћа драгим страницама тзв. лепе књижевности. Међутим, ако се тражи потпуно поуздана инфор-

мација, поуздана не само у смислу сопствене веродостојности, већ особне проверљивости — читалац ће морати да посегне за раније насталом монографијом Љубе Стојановића. Потребно је превише добро познавати архивску грађу и свакоје друге изворе података о Вуковоме животу и делу да би се књига Миодрага Поповића могла користити и на тај начин. Но, ако читалац жели да се на пријатан, на поетски, на узбудљив начин упозна са животом и делом Вука Караџића — Поповићева књига јесте она права. Након њенога читавања читалац ће бити богатији за два нова познанства, рекао бих за два нова пријатељства — са Вуком Караџићем и са самим Миодрагом Поповићем.

И на крају, да би читалац стекао неку представу о томе како књига изгледа и шта све може од ње да очекује, навешћу кратак одломак о момку Митру из Тршића, потоњем злогласном јањичарском заповеднику Шајин-Авдији о коме је Вуков дед Јоксим својевремено испевао шаљиву песму у десетерцу:

„Некад давно, кад је Вук био још у колевци, у Тршићу су исмејали момка Митра што се рођен у некој обичној породици, дрзнуо да запроси девојку из најугледније куће у селу. Деда Вуков, стари Јоксим Бандула, спевао је тим поводом и шаљиву десетерачку песму; у њој се цело село ругало Митру, момку младом, који узалуд проси Милицу Ђевојку, милу сеју Пава Кујунџића'. А Митар је, обрукан, побегао у свет, да би се петнаест година доцније, као јунаштвом прослављени Шајин (Соко), вратио у Подриње на челу 600 страшних јањичара. Стрепео је од Митра-Шајина сав Јадар, дрхтао је Тршић у страху од освете, потомци деда-Јоксима проводили су несане ноћи; ко зна о чему је све премишљала Милица. А он, Шајин-Авдија, чувени јањичарски војвода, начинио се као да се не сећа младости и негдашњих увреда. Нем и горд као какав стамболски везир, мирно је пројахао Лозницом на челу 600 јањичара и не свративши у родни Тршић“ (15—16). (Одломак као истргнут из прозе Ива Андрића.)

Меша Селимовић: За и против Вука. Студија, Београд, БИГЗ, 1987, 136 + /1/ стр.

Књига Меше Селимовића је пре свега *храбра књига*. Овом полазишном тврдњом и квалификацијом никако не желим да кажем да друге књиге о Вуку о којима је већ било речи, или о којима ће тек бити речи — јесу нехрабре књиге. И Љубомир Стојановић, и Миодраг Поповић, и И. И. Срезњевски, иако поштоваоци Вука и Вуковога дела до границе одушевљавања умели су итекако објективно и критички да осветле и процене многе Вукове акције, бројне Вукове текстове. Платон Кулаковски је према Вуку и његовом делу имао местимично веома оштар критички став. Међутим, књига Меше Селимовића јесте храбра, јер без устезања поставља и обнавља многа суштинска питања развоја и токова новије српске књижевности и културе у целини. М. Селимовић је темељно проучио радове својих претходника о Вуку. Сам је тражио обавештења и податке и у архивској грађи и у обимној објављеној кореспонденцији. Но, за разлику од претходника Селимовић није бит интересовања усмерио и усредредио на самога Вука, већ и на време које је Вуку претходило, на доба које му је било савремено, као и на све оно што се догађало након Вукове смрти до данас — у области литературе, језика.

Од самога наслова студије, Селимовић се определио за непристрасно вредновање Вукових књижевних и некњижевних акција, за преиспитивање многих историјско-књижевних и теоријско-књижевних аксиома.

Студија се састоји из осам поглавља неједнаке величине и без наслова би их садржајно ближе одредио. Први и најкраћи одељак јесте заправо приступ студији. У другоме, Селимовић се бави проучавањем значаја и заслуга Саве Мркаља за потоњу, тзв. Вукову реформу азбуке. Очигледно је да је Вук имао добро припремљен терен. Мркаљ је обавио значајне предрадње. Вук је, пак, на друштвено-историјску позорницу ступио у повољнијем тренутку, а и његово порекло

и класна припадност били су погоднији за успешно спровођење акције око измене азбуке. Треће поглавље сажето осветљава почетак Вуковог радног боравка у Бечу. Селимовић садржава своју и нашу пажњу на почетним и почетничким Вуковим текстовима који јасно показују да у тим месецима (1814) Вук није изградио однос ни према књижевноме језику, ни према начину писања. У четвртом поглављу, Селимовић изванредно танано размишља на тему Вуковога чланка из 1836. године — *Виша класа народа нашег* (штампан у *Ковчежићу* тек 1847). Већи део Вукове борбе за народни језик и правопис Селимовић посматра као класну борбу, односно као обрачун са вишом класом. Пето поглавље, посвећено је Вуковоме рату. Војујући против више класе, Вук је водио рат за српски језик и правопис. При томе је био принуђиван да води оштре и жучне полемике чак и са дојучерашњим пријатељима. У обрачуну Вук је бескомпромисан. Једноставно не прихвата и не признаје ништа што се не једначи са његовим ставом. Из тих и таквих разлога, Вук је, на пример, огорчен противник дела Доситеја Обрадовића. У шестом поглављу Селимовић скреће пажњу да је, супротно могућем површном утиску, увек бивало противника одређених Вукових ставова. Разложно подсећа на критику којом је Љубомир Недић потпуно исекао и из књижевне историје до данашњег дана готово уклоњено Милана Ђ. Милићевића, човека за кога је Вуков одушевљени присташа, Буро Даничић, говорио да је „творац српске новелистике“. Дакле, непосредно после Вукове смрти, у тренутку када, чини се, Вукове идеје доживљавају потпуни тријумф — веома је снажан глас Вукових противника. Селимовић указује и на Скерлићеву дилему: Доситеј или Вук и на разрешење тих колебања — опредељивањем за, Скерлићевом времену, ближег и модернијег Доситеја. О Вуковој недоследности када је реч о увођењу народнога језика у књижевност и противљењу лексци која се током осамнаестог и првих деценија деветнаестог века обликовала у оквирима писане лите-

ратуре — Селимовић пише исцрпно. На примеру Вуковога превода *Новог Завета*, користећи се обилато критиком превода из пера Вуковога сучременика Јована Стејића — Селимовић указује на многобројна компромисна решења Вука-преводиоца. Довољно је пажљиво прочитати повећи списак речи које Стејић наводи да недостају Вуковоме *Рјечнику*, а потребна су за одређивање, односно именовање апстрактних појмова, Вуков *Српски Рјечник* јесте кодификација сеоске културе, „Вуков *Рјечник* је речник „реалија села“, „енциклопедија сеоског и сељачког појавног света, лексички инвентарисана свест нашег патријархалног сељаштва у преломном времену ослободилачких покрета“. Развијајући доследно мисао, Селимовић закључује да у XIX веку постоји низ добрих писаца (захваљујући Вуковом књижевном језику), али само један уистину велики (Његош). А велики је управо због тога што одступа од Вукове мисаоне концепције.

У осмом поглављу, Селимовић доследно наставља размишљања започета у претходном одељку. Испитује језик Гаврила Стефановића Венцловића, Симе Милутиновића и Петра II Петровића Његоша. Убедљиво показује да би путови српске литературе били и другачији и плодотворнији да је слеђен Венцловићев књижевни језик, па чак и Милутиновићев! С правом упозорава да Његошев песнички језик није до данас проучен како ваља:

„А Његош? Још ни до данас није задовољавајуће испитана посебност Његошева језика, и овај велики песник се у томе погледу не издваја између осталих. често се чак везује за дух и суштину наше књижевности, а не уочава се други, другачији пут којим иде његова поетска мисао“ (125). „... Владика и Игуман Стефан су у царство духова. Тај напон мисли, тај напор да речи прошире своје распоне, да обухвате небо и земљу и човека разапетог међу њима, то је поетска снага Његошева, али и једно посебно поетско хтење, песнички пут. Код Његоша ћемо се сусрести са обогаћеним, измењеним, стилизованим, на виши мисаони ниво дигнутим народним језиком, оспособљеним за медитацију, за садржајан симбол, за универзални мисао. Од свега је можда највредније да је основа Његошева језика и мисли у стварном животу“ (129).

Студији Меше Селимовића, као и монографији Љубомира Стојановића треба се увек изнова враћати. То не значи да се са њом треба увек слагати, или да се са њом уопште треба слагати. Но, Селимовићева студија јесте, и биће увек, резултат изванредне мисаоне авантуре ретког интелектуалца. Крајње узбудљива, веома подстицајна, инспиративна књига. *За и против Вука, односно Против и за Вука* јесте можда најсуштинскија дилема новије српске литературе.

Голуб Добрашиновић: Вук Караџић. Живот — Дело — Лик, Горњи Милановац, Дечје новине, 1987, 132 + /2/ стр.

Из пера Голуба Добрашиновића, дугогодишњег занесеног проучаваоца живота и дела Вука Караџића — појавила се у Вуковој години и мала, сажета монографија о Вуку Караџићу. Заснована на изванредном познавању стручне литературе, као и свих познатих извора о Вуковоме животу и раду, ова монографија јесте сјајни, згуснути, крајње обавештавајући текст. Омогућује да се читалац веома брзо упозна са битним чињеницама из Вукова живота, да сазна најбитније податке о Вуковим делима и његовој свеукупној књижевној и културној активности.

Књига је подељена у три веће целине: *Живот — Дело — Лик*. У оквиру тих великих целина постоје пододељци, односно одељци који разрађују основну тему поглавља. Монографија је намењена, чини се, пре свих, ученицима и студентима. Садржи одговоре на сва могућа радознала питања која се постављају у одређеним годинама, а поводом неке значајне историјске и културне личности. У томе смислу посебно се истиче трећа целина, односно треће поглавље књиге — *Лик* — које одељцима: *Изглед, Болест, Одевање, Карактер, нарав и личне особине, Образовање, У породичном кругу* доприноси јаснијој представи о Вуковоме физичком и људском лику, о неким детаљима из Вукове интима (*Болест, Оде-*

вање, У породичном кругу). Свеукупном утиску штедро доприносе зналачки одабране илустрације. Посматране у следу којим су поређане у књизи причају своју, особену причу о Вуковоме животу и раду.

Голуб Добрашиновић: Вук под присмотром полиције Београд, Рад, 1986, 279 + /1/ страна. Библиотека „Вуков сабор“.

Користећи богату обелодањену архивску грађу, понајвише из бечког и загребачког архива, Голуб Добрашиновић је пружио читаоцима на увид крајње занимљиву књигу у којој је реч искључиво о интересовању полиције за Вуково писање и његову свеукупну делатност. Мора се признати да након прочитане књиге читалац осећа скоро захвалност према полицији која је тако добро, пажљиво и стрпљиво, готово у стопу пратила Вука од ране 1815. године, па све до његове смрти. Полицијски извештаји и мишљења осветљавају тако низ епизода из Вуковога живота и делатности, који би иначе највероватније остали заборављени, или, у најбољем случају, тек фрагментарно познати. Мислим да су у свеукупном контексту књиге (а овде је управо најзанимљивији контекст) посебно занимљива писма која је у одбрану Вука и свога личног помагања Вука — писао Јернеј Копитар. Било да су писма упућена *Цензурском дворском звању*, или *Дворском полицијско-цензурском звању*, или пак *Врховном полицијском звању* — она садржајем побуђују размишљање. Тако, на пример, из Копитаревих писама у одбрану Вука и себе сама, произилази да он сматра (а у сваком случају у то покушава да убеди кореспондента) да је Вукова делатност потпуно у складу интереса бечког двора и да Вукова акција у реформи језика и правописа иде на уштрб царске Русије, а у корист Аустрије. Вуковом реформом Срби у обреновићевској Србији, а и шире, одвајају се од Русије (коју многи Срби тада сматрају матицом). Стварају се битне

разлике и у језику и у ортографији, што је полазишни услов за даље одвајање. У томе смислу Копитар упозорава бечки двор, односно цензуру да Вукову акцију треба материјално потпомоћи уместо што се она непрекидно прати са великим подозрењем.

Једноставније коришћење ове књиге омогућено је и постојањем одличног индекса личности и предметним индексом. Такође су од знатне користи напомене (*Белешке о књизи*) које се тичу књига и часописа из којих је преузета грађа за ову књигу.

Борђе С. Костић: Књижевни појмовник Вука Караџића? Београд, Народна књига, 1987, 211 + /2/ стр.

Године 1845. Вук Караџић је дигао глас против намере Јована Стерије Поповића да се приступи изради *Називословног речника*. Том приликом је написао: „За то бих ја рекао, да се друштво окани терминологије и свакога измишљања новијех ријечи, већ нека то чине професори сваки у својој науци, и списатељи сваки у својој потреби. Вуков отпор је уродио плодом. Стеријина идеја није остварена у деветнаестом веку. Делом захваљујући и тој чињеници, у књижевној-теоријској терминологији дуго је владао (па и данас деломице влада) — хаос. Заинтересован Вуковим противљењем за стварање јединственог кодекса-појмовника, Борђе С. Костић је покушао да начини попис Вукових „у својој потреби“ обликованих речи.

О циљевима *Књижевног појмовника* сам аутор у предговору пише: „*Књижевни појмовник* пружа читаоцу могућност да на једном месту, прелиставањем или ишчитавањем, стекне увид у ону област стваралаштва коју називамо књижевном терминологијом. Обликујући овај низ појмова из Вукових дела, аутор ових редова налазио се у сталној дилеми између становишта садашњости и становишта прошлости, између наших да-

нашњих схватања терминологије и оних деценија прошлог века када се она осећала као прека потреба. Да би се пружио потпунији увид у Вукову књижевну радионицу и његове „књижевне послове“ исписани су сви они појмови, онако како их је он обликовао и формулисао, којима је покушао да дефинише књижевне појаве. Стога је овај појмовник и један од начина проучавања историје наше књижевне терминологије“ (7).

Посао кога се подухватио Борђе С. Костић био је не само веома обиман, већ и изузетно сложен. Пре свега, морало се одлучити из којих Вукових дела треба узимати појмове, да ли консултовати и преобимну кореспонденцију, или не и сл. Б. С. Костић се определио за *књижевни појмовник* какав стоји пред нама. Кореспонденција Вукова остала је по страни, а за појмовник коришћени су, по правилу, Вукови предговори појединим делима, као и рецензије. Поред сваке речи, односно *појма* наведен је податак о делу из кога је преузет, као и основна литература о појму. Ради лакшег и бржег коришћења *Књижевним појмовником Вука Караџића*, аутор је начинио и три регистра. „Обратни регистар омогућиће читаоцу да у појмовнику брже нађе све називе које је Вук другачије формулисао него што се то данас чини, као и значења појединих појмова. Латинични регистар садржи оне појмове који се јављају и у обраћеним одредницама... Трећи регистар са пописаним свим обраћеним појмовима омогућава брже коришћење грабе“ (10).

Обимни *Књижевни појмовник Вука Караџића* (23—186) неспорно отвара ново поглавље у проучавању Вукове терминологије. Извесно је да ће овај *Књижевни појмовник* бити основа која се мора временом допунити, надоградити. Посебно треба обратити пажњу на случајеве када је сам Вук током књижевног развоја и сазревања мењао првобитно дате ознаке. У том смислу, на пример, веома је занимљив назив *нежна пјесма* у предговору *Пјеснарици* из 1814. Под том семантиком Вук не подразумева заправо народну, већ

варошку песму. Тачније, у тренутку када пише предговор првој *Пјеснарици* Вук не разлучује јасно народно од варошког, као што ни народне усмене епске песме не разликује од песама које је „на народну“ певао Андрија Качић Миошић.

Свакојако, књига Борба С. Костића јесте значајан и особен прилог проучавању како Вуковога дела, тако и развоја књижевне терминологије у нас. Треба очекивати да ће она побудити и усмерити многе проучаваоце да крену, односно наставе путем који је назначио аутор *Књижевног појмовника Вука Караџића*.

Милутин Тасић: Приповедање о Вуку, Београд, „Вук Караџић“, 1987, 131 + |3| стр.

У Вуковој годин омладинска књижевност у нас обогачена је и једном сјајном књигом о Вуку — Вуковом романсираном биографијом. Књига је писана са одличним познавањем Вука Караџића и времена у коме је деловао. Сажето и сликовито, Тасићева књига *Приповедање о Вуку* дочарава читаоцима Вуков живот, устаничку и револуционарну Србију првога и другог устанка, позније године развоја Србије и године Вуковога интензивног рада на утемељавању књижевнога језика и стварању новог правописа. *Приповедање о Вуку* успева да једног великог човека и изузетног ствараоца учини обичним, блиским. Читајући многе сјајне монографије о Вуку Караџићу, читалац, следећи мисао аутора монографије, готово побожно, погледа упереног у висине посматра Вука и његово дело. У Тасићевој књизи Вук је дете када је дете, младић када то јесте; човек изузетних способности, ретке интелигенције, али прихватљив, драг. Из Тасићеве књиге омладински читалац сазнаће о Вуку све што му је неопходно (бар у полазишном интересовању), а притом ће провести два-три веома угодна сата у друштву Вука и Милутина Тасића. Чини се да је Тасић на најбољем путу да изгради својеврни прототип романсиране биографије великана наше културе.

Жарко Требјешанин

ПРИЧАЈ МИ КАКВУ ЛАЖУ

Милорад Радуновић: *Остала је реч /Српске народне умотворине из Метохије/,*
СКЗ, Београд, 1988.

Ова књига испуњава једну велику празнину и на најбољи начин нам представља све богатство, усмене, духовне културе Срба у Метохији. Милорад Радуновић је предани сакупљач који је годинама вредно и зналачки сакупљао пословице, приповетке, песме, легенде, веровања, објављивао их у *Расковнику* и *Пољопривредном календару*, да би сада тај свој дугогодишњи рад крунисао овом вредном књигом. На крају своје књиге аутор каже да је она настала „из велике жеље да сачувам од заборава бар део усменог народног блага Метохије, које деценијама носим у себи као непролазну завичајну лепоту“ /s.439/. Наслов књиге — *Остала је реч* — није ни мало случајан, јер треба имати на уму да је драгоцену људску реч овде била не само „заклетва и закон“, већ често и једино средство уметничког, духовног обликовања једне колективне, народне визије света.

Књига има добру и разрађену структуру. У њој су на следећи начин класификоване умотворине и други видови народне културе: *песме, кратке умотворине /заклетве, клетве, благослови, пословице, загонетке, басне итд./, приповетке, обичаји и веровања*. У посебном „Додатку“ дате

су умотворине које су „познате /по збиркама из других крајева/ или су мање вредности“. После ових записа наведени су *казивачи* и дат је *речник*. На крају књиге налази се сажети „поговор“ и „захвалница“.

Разуђена и богата збирка различитих видова духовне народне културе представља изванредан пут до саме срже народног живота Срба из Метохије и до њиховог менталитета. Свакако није случајно да међу овим *песмама* има углавном лирских, обредних и шаљивих песама, али не и — епских.

Што се тиче *приповедака* међу њима је највише шаљивих анегдота у којима се приказује један довитљив и сналажљив карактер људи који нису навикли да на силу одговарају силом, већ пре лукавошћу или резигнацијом. Прави антипод овим метохијским анегдотама у којима се величају социјална прилагодљивост, стрпљивост и вешто прикривање правих осећања, као и промућурна, срачуната притворност, јесте црногорска ратничка анегдота у којој се уздиже борбени менталитет и врлине као што су, каткад и слепа, неустрашивост пркос, бунтовност, осећање људског достојанства и култ части. У одељку приповетке било би сврсисходније и прегледније да су прилози разврстани као *легенде, предања, приповетке, анегдоте, записи* итд.

Међу кратким умотворинама својом бројношћу, поетском лепотом и снагом, издвајају се *клетве*. Клетве су у Метохији због суровог живота изузетно оштре, опаке. Са страсном мржњом куну се мрске особе, зла судбина, немирно дете и животиње: *Живе те ране изјеле! Очи ти пукле! Рањенога те крвник ухватио! Уста ти се за врат окренула! Кукање ти најлепша песма била! Проклет час у који сам се саздала на овај свет! Радоје, никад се нерадовао! Вук ти виме изјео!* итд. У односу на клетве, *благослова* има много мање. *Изрази и пословице* у овом крају су веома архаичне, лепе и до краја избрушене усмене творевине које изванредно добро сликају тежак живот на овом тлу: *Иде ноћ иде сабља! Човек је*

потврд од двојза. Само што ме воденични камен није млео! итд.

Обичаји су се овде вековима строго поштовали и били су неписани закон који се није смео погазити. За све догађаје током људског века знао се ред и начин: када се дете рађа и када се крсти, када се човек венчава и када умре. Штета је само што обичаји нису срећени, како је то уобичајено, као годишњи, друштвени и породични.

Прикупљена веровања, очигледно веома стара, разноврсна су и етнолошки веома драгоцене. Она су такође могла да буду изложена на један систематичан и прегледан начин, јер овако како су дата, без реда, отежавају читање и сналажење. Било би боље да су ова веровања тематски груписана.

Што се тиче „Додатка“, мислим да би боље било да је материјал у њему изложен био припојен, на одговарајућем месту, главном делу књиге. Овако, два пута се јављају песме, приповетке, клетве, заклетве и устаљени изрази, једном у самој књизи, а други пут у њеном „Додатку“, без ваљаног разлога.

Аутор књиге, Милорад Радуновић веома је савесно забележио имена казивача и њихове основне податке, што подиже научну вредност ове књиге. *Поговор* аутора, сразмерно кратак, веома је користан, богат подацима, запажањима и оштроумним закључцима. *Речник* архаичних и уопште мање познатих речи је веома драгоцен и сам по себи, а и за разумевање овако древних усмених творевина.

Књига *Остала је реч* на најлепши и најубедљивији начин показује и доказује суштаствени значај речи као стожера културе и духовног опстанка једног народа. У временима великих несрећа и вековне неслободе, када је читав народ на ивици очајања, најбоље се види ова спасоносна моћ људске речи. Око човека који уме лепо да казује, вазда су се окупљали несрећни и ојабени људи, с једном једином, али животно

важном молбом: „Причај ми какву лажу, брате рођени!“.

За зборник умотворина Милорада Радуновића на ову ризницу непатворених народних драгуља, с пуним правом се може рећи да је то *књига на трагу и у славу Вука*, коме је и посвећена. Можемо само да пожелимо више овако добрих књига у новопокренутој „Малој библиотеци“ Српске књижевне задруге, у којој су се, осим Радуновићеве књиге до сада појавила дела Чајкановића, Душана Ковачевића, Матије Бећковића и других.

Родослови

Цвеја Јовановић

ВУЧЕТИЋИ ОД ГРАХОВА

Наши стари су били становници граховски.

Наш прабаба је рођен у Грахову. Звао се Никола. Имао је брата Јока, Оца су им убили Турци, а мајка ускоро после тога умрла. Без оца и мајке, Јоко је имао 15 година, а Никола седам. Било је то хиљаду осам сто и неке године.

Онда поведе Јоко Николу у Цуце код тетке. Кад га остави тамо, Јоко се врати у Грахово и — оде у хајдуке, „ајоше“, да свети оца. Сакупи повећу чету и постаде харамбаша.

Много је јада задавала Јокова хајдучка чета Турцима.

У Крста Перовића, у Бањанима код Грахова, харамбаша Јоко запресио је бевојку — ако имадне икад своју кућу и започне миран живот. Ту, код Крста Перовића, био му је долазак и остава.

Хајдуковао је Јоко по Херцеговини, Црној Гори и Босни.

У то време поп Копривица је био кнез у крају око Бањана. Пошто је Јоко био грдно дојудио Турцима, позове турски паша попа Копривицу, кнеза, па му рече:

— Да ми ухватиш или убијеш Јока Вучетића како год знаш и умеш!

А поп Копривица одговори паши:

— Хоћу, пашо, али . . . Немој ми замерити — имам брата Мића, па ћу њега да спреим у Јокову хајдучку чету, да иде с њим све док му се не пружи пририка да га убије. Дружчије га не могу смакнути.

Паша одобри овај предлог попа Копривице.

Тако Мићо дође код Јока у чету. А био је у кумству са Јоком.

— Зашто си ти дошао код мене у чету? — упита га Јоко.

— Не могу да трпим турског зулума! — одговори Мићо.

Јоко га прими у чету.

Хајдуковали су, тако, три године. Кад су се једном враћали из Зеленгоре у место Обљај, пролазећи кроз густу буковину, рече Јоко дружини:

— Овде нас чекају Турци! Зато ви идите с обе стране пута, а ја ћу путем, јер сам болестан.

Била је ноћ. Киша је сипала. Хајдуци се распоредише с обе стране пута, а Јоко пође путем. Тада Мићо искористи мрак, одвоји се од друштва, па прискочи на пут пред Јока. Настаде пушкарање с обе стране: гађао је Мићо Јока, а Јоко одговарао, али — без погодака, па Мићо обустави . . . Дружина је мислила да су то били Турци у заседи, да их је било мало и да су побегли.

Кад су дошли на Обљај, на катуне, хајдуци су се разишли свак на своју страну да се пресвуку и оставе непотребне ствари код јатака. Са Јоком остану Мићо Копривица и Илија Бакоч. Јоко им нареди да му наложе ватру у колиби Крста Перовића. Кад су му наложили ватру, он им је рекао да оду до куће Крстине и да му кажу да му сутрадан донесе пресвлаку и нешто за јело. Јоко остаде лежећи крај ватре, а Илија и Мићо одоше.

Кад се Илија и Мићо растадоше, врати се Мићо па провали колибу са једне стране колико је могао провући пушку и видети Јока. Првим огњем погоди Мићо Јока међу плећке. Рањен Јоко скочи, у брзини узме нож па истрчи из коли-

бе, ухвати Мића и свали га пода се. Успео је само да му одело просече, па је клонуо и издахнуо.

Илија Бокач је чуо пушку, врати се брзо колиби и завика:

— Шта је то тамо доље?

Кад је прискучио, видео је да Јоко лежи на Мићу, а овај не може испод њега да се извуче. Тада Мићо завика:

— Сваљуј, Илија, Јока с мене!

А Илија му одговори:

— Нећу, кољидруже, него спасавај се сам!

Мићо опет замоли Илију да га избави испод Јока, и обећа му да му од паше ферман добави — да се врати кући слободно. Онда Илија Бакоч пристане и извуче Мића испод Јока који је био огроман човек.

Кад је поп Копривица чуо за Јокову погибију, оде код паше и рече:

— Мићо ми је дошао ноћас. Убио је Јока Вучетића. Него ми врћи и Илију Бакоча или се мој траг по трагу ископа.

Паша даде ферман (помиловање) за Мића и Илију, па се они вратише кући слободно.

Три године после тога посвађају се Илија и Мићо око неког реда на води, па му Илија рече:

— Кољидруже, ниси још ни Јока Вучетића платио, а богами ћеш га платити!

Тако се дознало да је Мићо, у ствари, убио Јока Вучетића, чувеног хајдучког харамбашу и турског крвника. Много је Граховчана после покушавало да убије Мића, али га, кажу, нико није могао погодити.

За то време Никола је био код тетке у Цуцама. Кад је одрастао, ишао је по најму, као слуга. Тако дође и у Голију и насели се код бега Суљаге Звиздића као његов чивчија. Живео је тамо дуго, оженио се и синове изродио.

Једном се догоди да у својој торини убије човека, Милоша Перковића од Никшића, који је био дошао да пљачка. Тај Милош био је чивчија бега Бећка Циманића од Никшића. Онда бег Циманић дође да опљачка Николу због убиства... Собом је повео четрдесет Турака.

Бег Суљага Звиздић узео у заштиту свог чивчију. Он упита Бећка:

— Шта ти то хоћеш, Бећко?

— Хоћу крвнички мал да терам! — одговори Бећко.

— Бећко, болан, јеси ли ти Турчин? — упита Суљага.

— Вала, јесам!

— Па, како ти је то крвнички мал кад је Вла' убио Вла'а?

— Па, Милош је био мој чивчија! — рече Бећко.

— И овај Никола је мој чивчија! — подвикну Суљага.

Тако се завадише. Па Суљага нареди на дванаест Звиздића да граде дванаест шанаца. Кад Бећко виде да без крви неће проћи и да неће отерати мала, удари се по кољену и рече:

— Суљага, болан, дај ми ово окрпи!

А Суљага му одговори:

— Даћу ти само два камена да се бијеш у рамена!

Онда Бећко оде са својима, а Суљага премести Николу под Орлину код Путеша, опет као свога чивчију. Кад су ускоци разорили Путеше, Никола се пресели у Босну, у Гласинац. Тамо је живео и радио три године, па се опет врати у Голију, под Бурило, у Чарабе, где му Суљага опет дадне земљу.

Никола је имао четири сина: Кика, Стојана, Пера и Тома. Кико је имао два сина, Рема и Максима. Перо је имао две кћери, Мару и Цвијету, и два сина, Тодора и Луку. Томо је имао два сина, Јована и Петра, а Стојан је имао сина Васу и кћерку Булу. Васо је имао сина Бока и кћери Цвијету и Мару.

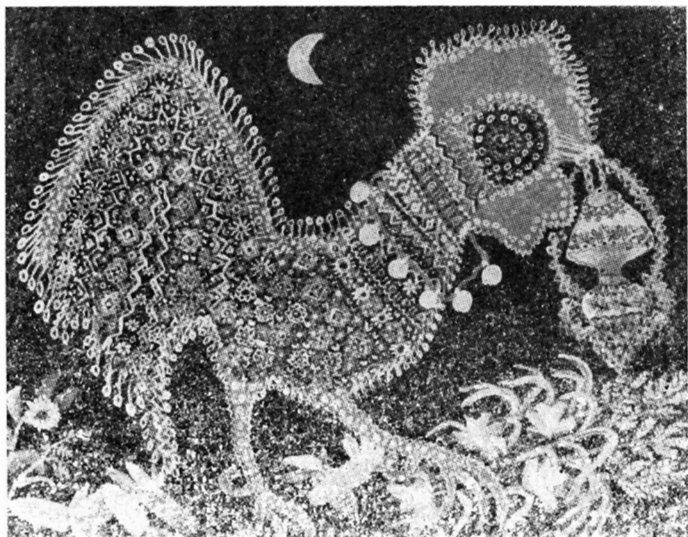
Кад је негде око 1890. године пресељавана сиротиња из Црне Горе у пуне крајеве по слободној Србији, пође и Васо Стојанов са женом Илинком, сином Боком и кћерима Цвијетом и Маром. Напусти Чарабе и пресели се у Лозницу на Дри, ни, у крај који назваше, за успомену на стари крај, Црногора. Була се касније врати у Чарабе.

Џвијета је била удата за болесна човека, па су она и дете умрли од исте болести. Боко се није женио. Херојски је погинуо у бици на Гучеву. Васо је погинуо раније, у балканским ратовима.

Мара се удала за Брада Станојевића, старином из Гођељева, између Шавника и Жабљака. По мајци је био од Караџића. Мара и Владо су имали четири кћери: Мирославу, Станиславу, Лепосаву и Вукосаву. Вукосава, близнакиња са Лепосавом, живела је неколико месеци па је умрла.

Владо је умро 1923 године од последица напора у првом светском рату, а Мара је умрла 1970 године у 86. години.

Причали *Вучетићи*
Душан, Лазар, Борђије и Милан

Флорика Пуја: Петао с лампом

Поводи

Трифун Павловић

ТАТЈАНА КАО ЛИЧНО ИМЕ

За лична имена често су везана разна предања, митови, легенде, обичаји, анегдоте, симболи и друго. То је случај и са личним именом Татјана.

Легенда каже да је Св. Татијана била хришћанска светитељка. Родила се у Риму за време владавине цара Александра, прогонитеља хришћана. Била је ђакониса у хришћанској цркви, због чега је мучена и прогоњена. Тирани су је бацили пред гладног лава да је растргне. Али, због њене доброте, племенитости, поштења и честитости, гладни лав није хтео да је растргне, већ је почео да се умиљава око ње. Видевши то душмани су је посекли мачем. Због њене мученичке смрти проглашена је за хришћанску светитељку. Као светицу славе је и православни и католици. Због тога је име Татијана (у разним облицима, варијантама, и модалитетима) веома распрострањено. Путем хришћанства раширено је по многим земљама и прихваћено од разних народа.

Међу јужнословенске народе (Србе, Хрвате, Македонце и друге) ово име је дошло током VII и VIII века, с обзиром да су тада примили хришћанство. Оно није постало често у њиховој антро-

понијати као нека друга календарска имена (напр: Јелена, Софија, Катарина, Теодора и тд.), али је ипак било присутно. Више је било заступљено као духовно, монашко име Татијана, него као световно.

Библијска имена (а са њима и женско лично име Татијана) међу Русе и остале источнословенске народе, дошла су много касније, с обзиром да су Руси своје национално писмо (џирилицу) и хришћанство примили тек у X веку.

Руси га не изговарају у његовом изворном облику Татијана, него модификовано Татјана (Татџана). Исто то чине и Белоруси, док Украјинци кажу Тетјана (Тетјана). Према томе, Татјана представља руску варијанту календарског имена Татијана. Од њега су изведени и бројни хипокорисници (имена од мила): Татјанка (Татџанка), Тања (Таня), Тањуха (Таншоха), Тањуша (Таншоша), Тањура (Танюра), Тањуса (Танюся), Тањута (Танюта), Тата (Тата), Татуља (Татуля), Татуња (Татуня), Татуса (Татуся), Туса (Туся), Таша (Таша) и др. Од свих њих највише се употребљава надимак Тања.

Татјана, по свом пореклу и етимолошком значењу, није руско име, али по: распрострањености, учесталости и популарности у народу, оно је одавно заживело у Руском народу, представља његов саставни део и нераскидиво је везано за њега. Оно се јавља и код других народа, али је код Руса најчешће.

О томе, ком језику припада реч Татијана која је узета за лично име и које је њено етимолошко значење, мишљења су подељена.

По једном схватању име Татијана води порекло од латинске речи ТАТИУС, која означава име сабињанскога цара.

По другом гледишту, ово име води порекло, не од латинске, већ од грчке речи ТАТТО, која значи: „опредељивати, установљавати“. Уколико би се прихватило ово друго гледиште име Татијана значило би „Она која је опредељена“ или „Она која установљава“.

Лично име Татијана постоји и код Италијана и код Грка, али је веома ретко. Чешће је у Грчкој где се за Татијану користи надимак Тети.

У нашу антропонију, ово лично име први пут је дошло као Татијана, путем хришћанства, а други пут као Татјана (руска варијанта) посредством руског језика.

У бројним делима руске књижевности среће се сијасет разних ликова мушких и женских, позитивних и негативних. Лик Татјане из Пушкиновог „Евгенија Оњегина“ један је од племенитијих и најлепших женских ликова у руској књижевности.

О Татјани, и њеној лепоти и женствености, пева и велики руски песник Јесењин. Песму о Тањи он је написао у својој раној младости, у седамнаестој години живота, у доба првог заљубљивања. Посветио ју је девојци коју је волео. И ова Јесењинова песма допринела је распрострањености имена Тања.

Татјана Вечеслова је једна од најпознатијих совјетских балерина. Татјана Дороњина је глумица чије је име познато и ван граница СССР-а. Име Татјана носи и Татјана Толстој, ћерка славног руског књижевника Лава Толстоја.

Данас је код нас име Татјана веома распрострањено. Нарочито је популарно код младег света. Присутно је код свих југословенских народа. Среће се чак и код Муслимана (ма да веома ретко). У нашој новијој антропонији име Татјана употпуности је потиснуло име Татијана, које је много пре доспело међу наше народе, али није успело да се устали и одржи.

Татјане свој имендан славе 12. (дванаестог) јануара.

И у нашој средини Тања представља уобичајену скраћеницу од правог, званичног имена Татјана. У неким нашим крајевима оно представља име од миља и од женског личног имена Антонија. Тањица представља деминутив од имена Тања. Њиме се ословљавају драге особе. Родитељи тако зову своје кћери, браћа сестре, младићи своје девојке.

РАДОЈЕВА РИЗНИЦА

РЕЧ НА ОТВАРАЊУ ИЗЛОЖБЕ РАДОЈА
ЈОВАНОВИЋА, САМОУКОГ ВАЈАРА ИЗ
ЈОВАНОВЦА, У КРАГУЈЕВЦУ, МАЈА 1988. ГОД.

С нама је, вечерас, још један наш сабрат, који поред великих обавеза што их намеће живот на селу, налази времена за себе и своје скулптуре. Радоје Јовановић, тај неуморни трагач по увалама и вододеринама око излоканог сеоског пута, пронашао је богату ризницу тајанственог света, скинуо с њега вео који га је скривао да бисмо могли уживати и дивити се несвакидашњој лепоти.

Радоје не теше, не клеше, како то други раде, не присиљава невино дрво да оживи у неком његовом замишљеном облику. Сама природа овог поднебља, по свему богатог, нуди дарове које је изнедрила, поред којих пролазимо, а да их не видимо и не чујемо. Природа бира коме ће дошапнути тајну о себи, и дати кључеве својих снова.

Тај чудни свет, у ствари, део је наше свакодневице и на изглед је једноставан, а у суштини крије велику мудрост. Његове скулптуре у већини случајева носе целу композицију у себи. Лепоту скулптурама даје и набој њихових назива. Захватима свог длета Радоје Јовановић осећајно, брижљиво и безболно одузима материјалу оно

безлично, спасавајући га од ватре, труљења, заборава и уводи га у наш свет. Неке скулптуре су тужне, а већина их је веселих, са благом дозом хумора. Међу овим скулптурама свако од нас ће ухватити тренутак свог опхођења према свету, или свету према њему.

Радоје је стрпљиво чекао да једно дрво иживи овоземаљски живот и да се са гранама и жилама пресели у спокој вечности. Чекао је двадесет година, тако он каже, тако мисли. Али ко зна ко је кога чекао. Можда је дрво чекало њега. То је игра уметника и његовог дела. То су бисери Радојеви, њему својствени, незамењиви. Он је свој на свом простору.

Полетела рода са осушеног храста са бебом испод крила, симбол настанка живота. Јелен се зауставио у скоку, надмудрио поточић испод себе, који неминовно отиче у неповрат. Коњ се чивтама и забраву наругао. Мајка је стиснула чедо на груди. Ту су покорни и инације. Рањени орао. Снагатор, нарогушени, злобни, насртљиви, изгубљени, и поетично крштење скулптуре која се не зове више лисица, већ „УЛАГУША“. Ту су весела браћа поднапита крај казана, па они који се извињавају, и хистерични, и они који ослушкују, и они који живе на „високој нози“. Пеликан који каже. „И то ћу прогутати!“, и они које је баш брига за све што се догађа. Љубавни зов. Одговор: „Доћи сутра!“ Ту су и они који су долијали. Ту је сплет змија, а пропети поскок поручује: „Само нека неко покуша да наруши мир ове прелепе земље, исукаћемо отровне жаоке.“

Горостас слон, место у прашуми, царује међу црвеним лалама Радојевог дворишта. Ту је заљубљени пар који је сачекао свој тренутак да шапне: „Сами смо!“

Сви су они ту са својим судбинама, ћудима и наравима. Испричали су бајку о себи и заћутали. Радоје Јовановић разуме тај немүшти језик. Он је посредник између нас и ускликућа природе.

Ту је Радоје за нашу радост, како је то лепо знао да каже велики пријатељ сеоског стваралаштва, покојни Драгиша Витошевић. Ова је излож-

ба још један доказ да је природа неизмерна ризница, не само песме, поезије, сликарства и скулптуре, већ ко зна чега још. Природа је недокучи-ва тајна. Да би је човек открио, мора да воли дрво, птице, траву, све што дише.

У некој далекој земљи цвета дрвено цвеће, које не вене, већ траје. Пред нама су бића која живе, а не старе.

Годишња доба

РАЗГОВОР О „БАШТИНИ“

Издавачко предузеће *Просвета* већ пет година, у настојању да оживи интересовање за нека значајна, а заборављена дела српске историографије, етнологије, књижевности и културне антропологије објављује едицију *Баштина*. О овом значајном издавачком подухвату, су 1. IV 1988. у Удружењу књижевника Србије, на Трибини Француска 7. говорили Предраг Палавестра, Љубинко Раденковић, Жарко Требјешанин, Душан Батаковић и уредница библиотеке Светлана Велмар Јанковић.

Предраг Палавестра је истакао да је ова едисија културни и историјски подухват, да је њена парадигма свест да историја не почиње са нама, да је на овом простору почињао и трајао живот у цивилизацијском успону. *Баштина* је по њему покушај да се вратимо вредностима које ће нам помоћи да се одредимо ко смо у садашњости и шта је наша будућност. Као значајну књигу, која носи баш такву снагу, Палавестра је истакао *силуете старог Београда*. Она је написана у настојању да се Београд „прикаже као основа духа, као град који живи пун живот у оквиру европске цивилизације“.

Истичући улогу *Баштине* у усмеравању интересовања на традицијско мишљење, *Љубинко Раденковић* је истакао три тенденције које одликују ову библиотеку: опис народног живота, поређење народне културе из различитих крајева и изношење ширих научних хипотеза. Као нови пут у обogaћивању ове драгоцене едиције Раденковић је истакао могућност издавања књига страних аутора (Лорд, Толстој) о српској култури.

Жарко Требјешанин је на почетку свог излагања представио књигу *Психофизичко изражавање српског народа, поглавито без речи Симе Тројановића*. Он је нагласио да је то модерна књига из 1935. године, јер се у њој неколико деценија пре него што ће таква истраживања започети у социјалној психологији, невербалној комуникацији прилази са становишта социјалне интеракције, интердисциплинарним приступом. Посебна вредност ове књиге је не само приказ немуштог језика, већ и читавих образаца понашања. Тројановићева књига је добар представник библиотеке, јер се као и остале бави сложеним проблемима, а написана је живим, упечатљивим стилем са особеним ауторским печатом. Амблем *Баштине* (лепо стилизовано слово „П“) је по Требјешанину, амајлија која штити народно благо од пролазности.

О књигама великих прегалаца, познатих и заборављених историчара (А. Ивића, Д. Павловића, М. Ценића...) је говорио *Душан Батаковић*. Он је истакао да су то квалитетне и релевантне књиге у области историјске науке. Све су везане за XIX век, за време националне обнове — ту најосетнију празнину у нашем историјском памћењу. На крају је Батаковић нагласио да се у другим срединама са више скрупула обраћа прошлости, па је самим тим и третман оваквих књига другачији — јер се полази од начела да онај ко нема прошлост нема ни будућност.

Светлана Велмар Јанковић је покушала да објасни шта ју је навело да оснује ову едицију. Књиге које су ушле у њен избор су за њу биле духовно освежење, извор неких нових сазнања. Уређујући ову библиотеку Светлана Велмар-Јанковић је поставила себи у задатак да таму заборава који обавија ова значајна остварења распрши. Као посебну вредност ових књига уредница је истакла да су то извори савременог језика којима се треба враћати у све већој поплави рђавог језика — то је наша језичка баштина.

Мариана Цветановић

Наслеђе

БЕЛЕШКА О „КАРАЦИЋУ”

Сто двадесет година након рођења Тихомира Р. Борђевића (Књажевац 19. фебруар 1868 — Београд, 26. мај 1944), у знак дубоког поштовања и уважавања свеукупног научног дела овога изузетног посленика — уредништво „Расковника“ је одлучило да у додатку објави фототипски и први број часописа „Караџић“.

Тихомир Р. Борђевић је покренуо и издавао часопис „Караџић“ у Алексинцу давне, 1899. године. Већ сам наслов часописа много говори: *Караџић. Лист за српски народни живот, обичаје и предање*. Назив пун поштовања према утемељитељу проучавања српског фолклора, Вуку Караџићу; назив који показује да покретач и уредник часописа не мисли да све почиње са њим самим и од њега. Скроман је и поднаслов часописа.

„Караџић“ је први фолклорни и етнографски часопис у Јужних Словена покренут изван академија и музеја, захваљујући искључиво прегалаштву једног посленика. Пет година се Борђевић борио да одржи часопис (1899—1903). Једном (1902. године) био је принуђен да привремено обустави његово издавање, а у последњој години трајања „Караџића“ покушао је да ублажи материјалне недаће направивши од месечника — тромесечник.

Краткотрајни живот часописа, четири годишта и четрдесет бројева — представља научно и културно изузетно вредну, а људски потресну епизоду рада на проучавању српскога и не само српскога фолклора. Ни једно наше часописно или серијско издање за проучавање фолклора

ни пре (*Зборник за народни живот и обичаје Јужних Славена, Српски етнографски зборник*), а ни после појаве „Караџића“ није било толико разноврсно. Борђевић ће систематски објављивати уџитнике и упућства за прикупљање и описивање разних народних обичаја (ловачких, музичких, технолошких, правних, медицинских итд.). Да би се сачувале, прибале или расветлиле све тековине народа, „Караџић“ је установио и неговао многе сталне рубрике (*народно предањ о местима, Краљевић Марко у народном предању, српске народне песме, српске народне приповетке, српске народне заговетке, српске народне пословице, српске народне клетве, српске народне заклетве, правни обичаји у Срба, музички обичаји у Срба, ловачки обичаји у Срба, животиње и биље у народном предању, технолошки обичаји у Срба, медицински обичаји у Срба*). Изванредним прегалаштвом Борђевић је окупио око свога часописа многа позната имена наше накуе: Стојана Новаковића, Милана Б. Милићевића, Павла Поповића, Тихомира Остојића, Симу Тројановића, Владимира Борђевића, Јована Н. Томића, Фридриха Крауса, Ивана Павловића, Михаила Гавриловића, Вида Вулетића Вукасовића, Луку Грбића Бјелокосића и многе друге.

На страницама „Караџића“ (год. II, 1900, бр. 2—3), а из пера самога уредника и издавача, Тихомира Р. Борђевића, појавиће се и први научни и програмски текст *О српскоме фолклору*¹.

Часопис „Расковник“ јесте, од свога оснивања до данас, часопис вуковски и Борђевићевски. Може себе са правом да сматра не само поштоваоцем, већ и настављачем давно угашеног „Караџића“. С тога уредништво „Расковника“ држи да је објављивање старог, а за српску фолклористику и српску културу увек новог, „Караџића“ и природно и неминовно.

Н. Љ.

¹ Чланак о српском фолклору прештампан је у оквиру корпуса *Наш народни живот* (Београд, Просвета, 1984), у четвртој књизи (7—25).

3 НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

- 3 Пјесме из Дурмиторског краја (Милика Павловић)
- 9 Лазаричке песме у Прешевској Моравици (Момчило Златановић)
- 15 Пословице из Крбаве и Лике (Дмитар Ђушић)
- 17 Изреке из Прошћења код Мојковца (Милош Вујичић)
- 20 Загонетке из Сиринићке жупе (Стоиљко Станишић)
- 22 Бројалице из Поплице (Саво Ј. Миладиновић)
- 24 Легенде из Млаве, Хомоља и Стига (Томислав Ж. Вујичић)

27 НАШ НАРОДНИ ЖИВОТ

- 27 Данка Ивић: Басме записане између два рата (II)
- 35 Слободан Голубовић: Неки ускршњи обичаји Влаха у источној Србији
- 38 Љубиша Р. Бенић-Рујански: „Читање уз чашу“
- 43 Видан Николић: Из речника рабаџија са планине Таре

59 СВЕДОЧЕЊА

- 59 Казивања Срба и Хрвата у Мађарској о нечистој сили (Буро Франковић)

71 РАСПРАВЕ

- 71 Ненад Љубинковић: Губитници Старца Миллије, (IV)
- 99 Жарко Требјешанин: Представа жене у Вуковим пословицама и њени корени у српској патријархалној култури
- 117 Иван Ковачевић: Јоаким Вујић

131 ОБЗОРЈА

- 131 Живадин М. Стевановић: Давни дани
Добрица Ерић: Похвале Живадину Стевановићу

147 ОДЗИВИ

- 147 Усмено народно стваралаштво у сведочењима, сагледавањима, тумачењима, IV (Ненад Љубинковић)
- 169 Причај ми какву лажу (Жарко Требјешанин)

173 РОДОСЛОВИ

173 Вучетићи од Грахова (Цвеја Јовановић)

179 ПОВОДИ

179 Татјана као лично име (Трифун Павловић)

182 Радојева ризница (Милена Јововић)

185 ГОДИШЊА ДОБА

185 Разговор о „Баштини“ (Мариана Цветановић)

187 НАСЛЕБЕ

187 Белешка о „Караџићу“ (Н. Љ.)

ИНДУСТРИЈА ПАДОБРАНА И КОНФЕКЦИЈЕ БЕОГРАД

„КЛУЗ“ је индустрија савременог типа са (осам) фабрика и преко 8000 запослених радника.

„КЛУЗОВ“ производни програм обухвата женску, мушку и дечју одећу и све врсте падобрана који се данас производе у свету.

„КЛУЗ“ у земљи има сопствену трговачку мрежу са 150 специјализованих продавница и кућа моде.

Цењен на домаћем и страном тржишту, носилац бројних награда и признања, „КЛУЗ“ преко 85% целокупне производње пласира на иностраном, првенствено конвертибилном тржишту.

„КЛУЗ“ поклања посебну пажњу побољшању животног стандарда и подизању културног нивоа радних људи.

Сарадња са Народном библиотеком „Вук Караџић“ — Звездара леп је пример „КЛУЗОВОГ“ настојања да обогати сопствени културни живот.

КАРАЏИЋ

ЛИСТ ЗА СРПСКИ НАРОДНИ ЖИВОТ, ОБИЧАЈЕ И ПРЕДАЊЕ

ИЗДАЈЕ И УРЕЂЕЊЕ

ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

ПРОФ. УЧИТЕЉ. ШКОЛЕ

БРОЈ 1.

У Алексинцу, Јануара, 1899.

ГОД. I.

ЗАШТО СЕ „КАРАЏИЋ“ ПОКРЕЋЕ.

На скупу Српске Краљевске Академије Философских Наука од 9. марта 1892. године академик, г. Стојан Новаковић прочитао је овакав предлог:

„Наше племе је још у почетку овога века изашло на светски глас својим у сваком погледу ненадмашњим умотворинама. Према народу који је умео да у своје умотворине унесе онолико много историске свести, лепоте стила и националног осећања нашао се и скупљач Вук Ст. Караџић, који је те усмене, традиционалне, а у исти мах живе споменике некадашњег народнога живота знао покупити и издати онако како треба.

„После тога и народне су умотворине, током велике промене идеја и развитка књижевности, удариле назад. После првих великих зборника Вукових ни посао око њих није могао бити ни бољи, ни онолико издешан, ни онолико знаменит. Уз то пак ни скупљача се више није нашло онаквога каква је био Вук.

„А с временом све је теже постајало сабрати целу књигу тих ствари. Још теже је постало уредити је како ваља, а није лако ни издати је, особито од кад се зна да се више не налази оно што је нашао Вук.

„Стога је у последње време та врста грађе почела потупати се од немла до недрага — по календарима, по ситним листовима, по свакојаким угловима, као свака нижа врста књижевности.

„Па ипак тешко би било рећи, да је тако покупљено све што треба купити из народа, да се више нема шта на томе пољу радити.

„Вештина у скупљању, упућивање људи који би били добре воље да скупљају, а слабо знају како то треба радити; вешто одабирање при штампању, које би само по себи упућивало скупљача; средиште једно које би к себи привлачило сву грађу,

могло би још доста услуга учинити, да се до краја исцрпи и позна ова грана народног умственог живота.

„Уз ово има других савремених потреба које би према потребама нашега времена овај посао попуниле и које би овде највгоднијег места нашле. Данас већ ваља погледати на дијалекте. Наш се књижевни језик толико отео и развио и књижевна се просвета толико већ раширила да је време мислити и на дијалекте. Најновија историска истраживања изазивљу велику потребу ширега купљења грађе из народа за историјска локална причања и разне историјске традиције.“ — (Годишњак Срп. Краљ. Акад. VI, 74.).

Имајући на уму ове знамените речи г. Новаковића, а знајући да се у других народа у Европи одавно ради на прикупљању и проучавању градива из народног живота, обичаја и предања, покушао сам у мајској свесци „Дела“ од ове године, у чланку „Једна наша потреба“ образложити потребу, да се и у нас образује друштво, коме ће бити задаћа, да прикупља, проучава и штампа градиво из народног живота, обичаја и предања и ствари које се на то односе.

Тамо сам изнео, да стварање оваквих друштава у Европи није већ више нова ствар, и указао сам са коликим се маром и интересом ради у других народа на проучавању ових ствари.

Па и наши суседи Бугари и Хрвати нису изостали иза осталих народа у Европи у раду на прибравњу грађе и проучавању народног живота.

Бугари су још 1889. год. заснонали „Сборникъ за народни умотворенија наука и књижевна“, који издаје Министарство Просвете. Од овог „Сборника“ изашло је до сад 14 великих књига с обилатом садржином. У њих је ушло и много грађе из живота обичаја и предања онога дела српског народа, који они за бугарски сматрају.

И Југословенска Академија у Загребу видећи да „у новије време пропада народно благо страшном брзином, као да га односи вихар модерне културе“ основала је свој „Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena“, од кога су изашле три доста велике књиге, и коме је задатак „доносити расправе фолклорске, па градиво живуће јоште у народу и пратити развитак ове науке код свих својих суплеменика словенских“.

Па и ми нисмо остали потпуно равнодушни према нашем народном животу, обичајима и предању.

После оног, напред поменутог говора г. Новаковића и наша је Академија засновала „Српски Етнографски Зборник“, од кога су до сад изашле две књиге.¹⁾

Али при свем том, Српским Етнографским Зборником, ова-

1.) Пуни су наслови тих књига: „Живот Србасељака“ написао М. Ђ. Милићевић круго прерађено и попуњено издање у Београду 1894. г. и „Старинска српска јела и пића“ од Симе Тројановића. У Београду 1896. г.

квим као што је, не може се много учинити на српском фолклору. — Српски се Зборник одликује и од бугарског и од хрватског, који су и разноврснији и обилатији количином материјала. — Наш Зборник само прима пробранога од онога што му се поднесе, док бугареки и хрватски подетичу на посао. — Наш се Зборник труди да буде на висини Академијиног Зборника. — У извештају о раду за Етнографски Зборник у 1895. г. наводе се разлози зоог којих не би требало одмах приступити и штампању добивених збирака народних умотворина: „прво што самој Академији не би дошло к о в а л о издавати народне умотворине онако како су их до сада према случајним добицима издавала поједина приватна лица или уредништва неких књижевних листова наших; друго што би оваквим посебним издавањем и највештије пробраних умотворина из ових збирака био умножен онај превелики број досадашњих разноликих издања, у коме се тешко паћи и највештијем познаваоцу народне поезије наше, и до кога је броја не само појединцима, него и самим великим књижевницима тешко доћи и имати их све на окупу.“ С тога се предлаже да се приступи уређењу и издању једног великог зборника у који би ушле критички одабране, хронолошки, географски и стручно расиорене, како све оне народне умотворине које су изван велике збирке Вукове — до сада већ где било објављене — тако и све оне које би се међу рукописним збиркама пронашле као варијанти достојне да стану напореда са својим прегледалицама. (Годишњак Срп. Кр. Акад. IX, 223—224.).

Бугари и Хрвати примају у своје зборнике и сирово градиво. Код њих су израђена упуства за скупљање тога градива, које ће кроз зборнике излазити на свет. У нас овога нема.

Кад се све ово узме наум, онда наш Зборник није покретач за прикупљање и проучавање градива из народног живота, обичаја и предања. Појединцима остаје да сами прикупљају како знају, проучавају како могу и штампају где стигну. Нема дакле средишта, коме би била дужност да охрабри, упути и научи како ваља и шта ваља купити из народног живота, обичаја и предања. — Нећемо ваљда одобрити да Загреб буде средиште из кога ће потицати покрет и потстрек за народни живот обичаје и предање при свем том што се у Гротоенки I књиге хрватскога „Zbornika“ вели: „Наш Зборник за живот и обичаје Јужних Славена има по своме наслову одговарати самоме наслову академије, која једнаком љубављу гаји језик, повјест, природу и све друге прилике свих јужнословенских земаља. Прије свега ће наш Зборник обрађивати народни живот Хрвата и Срба — на цијелом простору овога једнога двоименога народа.“

Југословенска је Академија израдила и „Основи за sabiranje i proučavanje gradje o narodnom životu,“ која се шаље свакоме ко хоће да ради на прикупљању и проучавању градива које се на народ односи. Овим пространо израђеним упуствима прику-

пиће Југословенска Академија многу грађу из живота нашега народа.

Али при свем том ваља ли допустити да Србија остане без средишта где би се прикупљала и издавала грађа из живота, обичаја и предања нашега народа у свем пространству његову?

Одговор је на ово питање негативан.

То беху разлози да учиним предлог да се и у нас оснује друштво које ће прикупљати, проучавати, штампати и спасавати од пропасти ствари из српског народног живота и тиме учинити услуге и српскоме народу и Српској Краљевској Академији и њеном Зборнику који ваља да остане на висини Академије.

Али од мога предлога не би ништа. Много већ времена прође, а нико о њему не рече ни речи.

И ја, остајући веран својој замисли о потреби покретања ма чега што би доприносило ма колико упознавању српског народног, живота, обичаја и предања, ево ме у име Божје, не разбирајући о тешкоћама, где покреће сâм лист, коме ће бити задаћа да пробуди интерес за српски народни живот, обичаје и предања и да прикупља и проучава градиво из српског народног живота обичаја и предања, и свега што се на то односи, а по могућству да прати и оно што се у других народа на томе ради.

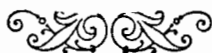
Покрећући „Караџића“ у овој цели потписатоме је намера још да скупи и тешњу везу око свога листа све ене, који се интересују српским народним животом, обичајима и предањем па их тога ради моли, да свом јачином своје љубави према своме народу приону на изношењу и проучавању свега онога, што је обележје и духовна тековина нашега народа. — Тиме је наш народ још врло богат. — Он тога позајми и својим суседима, он им напуни већи део Зборника о народном животу, обичајима и умовинама, па му и поред тога још пуно претече.

Купимо и проучавајмо благо нашега народа. Оно је већ одавно обратило на себе пажњу ученога света, али још ни из далека није све покупљено, а још је мање проучено.

О Св. Николи 1898. г.

Тих. Р. Ђорђевић

АЛЕКСИНАЦ.

ПОМЕНУЛО СЕ-НЕ ПОВРАТИЛО СЕ!

Године 1857 у Србији је, у пуној снази, била она највиша одлука (издана 14 априла 1852 Вл 314), која је књигама, штампаним Вуковим правописом, забрањивала улазак у Србију.

Те године, Вук Ст. КараѢић штампa у Бечу своју књигу: Примјери Српске-Словенског језика, и, пославши један примерак од исте Попечитељству Просвештенија у Београду, замоли, да оно допусти, да се та књига може у Србију пренети и продавати.

У исто време и Андреја Торквато Брлић, који је штампaо: Изворе Српске повјеснице из турскијех споменика, замоли Попечитељство Просвете да и ту његову књигу пусти у Србију

Ондашњи Попечитељ Просвете Стефан Марковић (16 марта 1857, ПМ 1870 од прошле године) учини Државном Савету овакав предлог:

„Високославному Савету.

Г. Вук Стеф. КараѢић послао је овом Попечитељству своју најновију књигу: Примјери Српско-словенског језика, и молио да се иста књига у Србију пропусти; исто тако и г. Андреја Торквато Брлић пославши своју књигу: Извори Српске Повјеснице из турскијех споменика, моли да се дозволи тој књизи пренос и продавање у Србији. Обе те књиге, по височајшеј решенију од 14 априла 1852 ВМ 314, због тога што су новим правописом печатане, не би се имале пустити у наше отечество. Но будући да су исте књиге важни извори за нашу историју, и штета би било да се у Србији не читају, а при том да би се и у будуће подобне важне књиге могле пуштати. Попечитељство Просвештенија тога је мњенија: да исто височајше решеније остане и у напредак у својој сили и снази, а оно — Попечатаљство — да може како више поменуте две књиге, тако и друге које би оно доцније за добро нашло, по изјатију, у Србију пуштати“.

Државни Савет, по овом предлогу, донесе своју одлуку 7 маја 1857 № 437, и поднесе је Кнезу, по ондашњем реду. Саветска та одлука гласи:

„Попечитељство Просвештенија, писмом својим од 16 марта тек. године (ПМ 1870 од пр. године) доставило је Савету, како је г. Вук Стеф. КараѢић послао напоменутом Попечатељству под / прикључену своју најновију књигу „Примјери Српско-Словенског језика“, и молио је да се иста књига у Србију пропусти, и како је исто тако и г. Андреја Торквато Брлић, пославши своју под / прикључену књигу: Извори Српске повјеснице из турскијех споменика, молимо, да се дозволи тој књизи пренос и продавање у Србији.

Обе те књиге, по височајшем решенију од 14 априла 1852 ВМ 314, због тог што су новим правописом печатане, вели Попе-

чатељство, не би се имале пустити у наше отечество, но будући да су исте књиге, вели оно, важни извори за нашу историју, и штета би била, да се у Србији не читају, а при том да би се и у будуће подобне важне књиге могле пуштати. Попечитељство је тог мњенија: да исто височајше решеније остане и унапредак у својој сили и снази, а Попечитељство да може како вишеноменуте књиге, тако и друге, које би оно доцније за добро нашло, по изјатију, у Србију пуштати.

На ово је Савет, по већини гласова, решио да се, из побуђенија, на којима је височајше решеније од 14 априла 1852 В№ 314 издано, и која Савет далеко јача налази, него што су побуђенија у овом предложенију Попечатељства изложена, у предмету од реченог височајшег решенија, изјатије ни у предстојећем, ни у другим случајима у напредак не чини.

У смотренију названија правописа, о ком Попечатељство наводи, да је реченим височајшим решенијем забрањен, Совет има чест примјетити, да се он, у истом решенију не назива „новим“, као што га у овом предложенију Попечатељство назива.

Које своје решеније Совет има чест и вашој Светлости на височајше благоусмотреније у понизности поднети“.

Кнез Александар усвоји гледиште Државног Савета а не свога Попечитеља Просвете, и о том свом решењу извести Државни Савет овим актом.

Совету Књажества Српског.

Решеније Савета од 7. т. м. № 437, да се књига Вука Караџића „Примјери Српско-словенског језика,“ и књига Андреје Торквато Ђрлића „Извори Српске Повјеснице из турскијех споменика“ у Србију не пушта и овде не продаје, и да се како у предстојећем, тако и у напредак у другим случајима од постојећег решенија, од 14 априла 1852. В№ 314, изјатије не чини, — ја сам одобрио, и касателном Попечитељству с тамоизложеном приметбом Савета саопштио. 11. Маја 1856 В№ 673. у Београду.

А. Карађорђевић с р.

Бивши у то доба чиновником Кнежеве канцеларије потписани је добио тај предмет да изради, како треба, према ондашњему канцеларискому реду; и он је у концепту, помињући имена оне две књиге о којима је реч, писао Ј где је у насловима било Ј, а није писао Ћ како је требало по државном ондашњем правопису.

Тај је концепат преписао за Кнежев потпис. и секретар Књажеве канцеларије, Милосав Протић, замењујући начелника одељења, с другим актима, однесе и та

два преписа Кнезу Александру за потпис, па се брзо сав зајанурен врати, и срдито се осу на потписанога: — Шта сте ово радили? С вас ја страдах код Књаза! Он ми поцена оба преписа. Каже:

— Нећу ја да потпишем шокачку јоту!!

Одмах је предмет дат другом чиновнику, који није смео нигде употребити Ј, него Ћ, баш и у самом имену књиге!.....

Поменуло се — не повратило се..

6 новембра 1898 г.

М. Ђ. Милићевић

у Београду.

ПРОФ. Др. Х. ШТАЈНТАЛ О ОРГАНИЧКОМ ОБЛИКУ У СРПСКОЈ ЕПСКОЈ ПОЕЗИЈИ.

ПРИОПШТИО

проф. д-р СТЕВ. М. ОЃАНОВИЋ

Проф. Dr H Steinthal јесте један од најчувенијих радника на пољу лингвистике и етничке психологије у Немаца. Најважнијој творевини немачког духа на пољу етничке психологије „Часопису за психологију народа и наука о језику“ био је он уредник у друштву са заслужним радником на истом пољу проф. Dr. Лацарусом¹⁾. У својим радовима Штајнтал често помиње и српске народне песме. Истина можемо претпоставити, да он српске народне песме није могао читати у српском оригиналу, али је већ за време његовог рада Вукова збирка српских народних песама била доста позната у Немачкој. Осим песама српских у преводу Гетеову²⁾ и Хердерову³⁾, које су по свој прилици преведене не непосредно са српскога, већ из друге руке, из збирке Итали-

1) Prof. Dr. M. Lazarus und Prof. Dr. H. Steinthal, Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft Berlin, Dümmler, почев од 1860.

2) „Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga“ у Göthes ausgewählte Werke, Bd. I. Stuttgart, Cotta'sche Buchhandlung стр. 139—141.

3) „Rad slaus“, „Die schöne Dolmetscherin“ и „Gesang von Milos Cobilich und Vuko Brankoviich“ у Herders Stimmen der Völker in Liedern. Ausgewählte Werke, herausgegeben und eingeleitet von Adolf Stern, Bd. I. Leipzig, Verlag von P. Reclam J. стр. 259—270.

јанца Фортиса¹⁾, у време Штајнталова рада било је неколико красних књига превода срп. песама у литератури нем. народа. Прво издање српских песама у преводу Албертина де Лујзе Робинзон (рођене Јакоб) — псевдоним Талфи — било је још 1825—26 год. готово²⁾, а осим тога Герхардова збирка превода српских песама у првом издању јавила се 1828 год.³⁾ Превод Евгена Весели-а је изашао на свет 1826.⁴⁾; превод Геце-ов 1827; Венцигов 1830., Волфов 1846. И Фогелов превод је свакојако био познат проф. Штајнталу. Али има разлога, да сумњамо у то, да су му била позната дела Сигфрида Капера: „Лазар, српски цар, по српским скаскама и јуначким песамама“⁵⁾ и „Кнез Лазар, епско певање по српским јуначким песамама“⁶⁾, и ако му је сам Каперов превод српских песама⁷⁾ и био познат. На такву нас мисао наводе тврдње проф. Штајнтала у његовом раду „епос“, који је 1864. год. изашао у већ поменутом „часопису за психологију народа и науку о језику.“⁸⁾ Осим ових немачких песама Штајнтал је могао упознати срп. поезију и из француских и енглеских превода, јер је издање Војартове⁹⁾ угледало света у Паризу 1834. год., а Баурингово¹⁰⁾ у Лондону 1827. год.

У свима тим преводима имамо само избор народних песама. Тим избором разједињене су многе песме, које би скупа сачињавале једну целину, а на првом месту разједињене су песме о Косову. Да је Штајнтал знао српски и проучио све дотле познате песме и с њима у вези догађаје из српске историје, то би свакојако дошао до других резултата о српским песмама-у своме поменутом раду, под називом: „епос“.

1) *Abbé Fortis Saggio d' osservazione sopra l' isola di Cherso ed Ossero, Венеција, 177; Исти, Viaggio in Dalmazia, Венеција, 1774.*

2) *Talvj, Volkslieder der Serben. Metrisch übersetzt und historisch eingeleitet, Bd. I—II. 1. издање 1825—26, 2. издање 1835, треће издање 1853 Leipzig, Brockhaus.*

3) *W. Gerhard, Wila. Serbische Volkslieder und Heldenmärchen, Bd I—II Leipzig. 1. издање 1828. Друго издање издао К. Браун, Leipzig, 1877 под насловом „Gesänge der Serben“.*

4) У Пешти.

5) *Siegfried Kappeler. Lazar, der Srbenzar. Nach serbischen Sagen und Heldengesängen, Wien, 1851.*

6) *Исти, Fürst Lazar, epische Dichtung nach serbischen Heldendichtungen 2. издање, Leipzig, 1852.*

7) *S. Kappeler, Die Gesänge der Serben, Bd. I—II, Leipzig, Brockhaus. 1852.*

8) *Prof. Dr. H. Steinthal, Das Epos. Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft, Bd V. Berlin, Dümmler, 1868.*

9) *Mme Elise Voynet, Les Chants populaires des Serbes. Paris, 1834*

10) *John Bowring, Servian popular Poetry. London. 1827.*

Међутим он, у пом. раду, иначе ценећи веома српску епску поезију и упоређујући је с великим немачким народним епом „о Нибелунзима“), говорећи о разним облицима (Kompositionsformen) епске поезије пориче да постоји најсавршенији органички облик у срп. епској поезији. По његовој подели облик композиције догађаја у епу може бити од три руке: 1. изолирани, 2. аглутинирани и 3. органички. Ако свака епска песма опева једно свршено дело, један мит и чини за себе целину, то је изолирани облик; ако се пак у више песама износи низ догађаја једнога и истог а јунака, то имамо аглутинирани облик; најпосле ако имамо органски одношај појединих песама као делова целине, то имамо трећи и најсавршенији облик: органички. Виши се облици развијају из нижих облика. Да би се појавио последњи — органички — облик епске поезије у једном народу, потребно је, по извођењу Штајнталову, прво, да у једном народу постоји већ извесно богатство у појединим песмама било у изолираном било у аглутинираном облику и друго, да је дотични народ учинио какав велики догађај од опште-историске важности. Српска епика, вели Штајнтал, има први и други облик; трећег пак, најсавршенијег, нема. До тог ступња савршенства још није дошла српска епска поезија.

Међутим та је тврдња Штајнталова погрешна, јер, као што је познато, у српској народној поезији постоји косовски епос баш у оваком, органичком, облику, који је за творевине ове врсте најсавршенији, док је у песмама о Краљевићу Марку (пре Косова) заступљен аглутинирани облик. Истина скупљачи српских нар. песама нам не пружају нигде те песме о Косову у ограничкој целини, већ у појединим песмама. То има свога узрока. Косовски се епос нигде не пева нити може певати од почетка до краја, јер би зато био потребан велики напор певача (гуслара), а то би произвело и велики замор код слушалаца, Да тога неби било певају се делови. Али при томе се увек код слушалаца изазивају у свести догађаји, који долазе пре догађаја, што их опева песма, која се у то време пева, као и догађаји, који после њих следују. Или се бар то код слушалаца претпоставља. Према томе је очевидна унутрашња веза, која постоји међу појединим песмама о боју косовском. Склоп ових песама, које се „тако рећи саме уређују“ (као што сам Штајнтал вели¹⁾) може се у једну органску целину и доцније извршити. И заиста тај је посао и из-

1) Prof. Dr. H. Steinhil, Das Epos. стр. 19—20.

2) Prof. Dr. H. Steinhil Das Epos стр. 38—39.

вршен. После радова Новаковића¹⁾, Равића²⁾ D'Avril-a,³⁾ па и Каррер-⁴⁾ било би излишно говорити о могућности таквога склопа. С тога се ни ја не ћу упуштати у то питање.

Од интереса ће бити пак за читаоце, да нагласимо, да пом. рад Штајнталов није остао без приговора и то баш у овоме питању, за које смо и ми заинтересовани. Приговор је учинио проф. Ј. Кроhn у истом часопису. Он вели: „Проф. Штајнтал ставља као неизбежни услов за постанак епоса као јединства предходно велико богатство у скаскама и моћни утицај на историју. . . . По моме уверењу узрок постанка епоса као јединства је са свим други. Главна је ствар, да се у множини грађе уздигне извесна грађа, која би била толико важна, да испуни народну снагу уображења пре свију осталих. Та грађа по том постаје одмах стожер, који привлачи к себи све, што му се приближи“⁵⁾. Но баш и кад би алстрахирали ова излагања Кронова, те узели услове за постанак епа као органичке целине онако, како их је и Штајнтал поставио, то сами ти услови не би били довољни разлози, да се порече органички облик српске епске националне поезије. Јер је и један и други услов у српском народу за постанак епоса као целине баш испуњен. И пре Косова постојало је у српском народу извесно богатство епских песама у нижим облицима. М а р е т и ћ е в а претпоставка, да тога није било⁶⁾ пала је пред судом научара⁷⁾. Тако исто и други је услов испуњен, јер се је десио велики догађај: бој на Косову. Истина неко може порицати, да је бој на Косову од опште-историског

¹⁾ С. Н о в а к о в и ћ. Косово, српске народне пјесме о боју на Косову, уређене као цјелина 1. издање у Београду 1871. 2. издање 1872. год. латиницом у Загребу. 3. издање 1876. у Београду, а 4. издање 1877 у Загребу.

²⁾ А r m i n Р а в и ć Narodne pјesme о боју на Косову год. 1389. Zagreb 1877. Уз овај посао треба прочитати С. Н о в а к о в и ћ а, Српске народне песме о боју на Косову, у II. Годишњци Николе Чупића, Београд 1878, стр. 97—177, или Die serb. Volkslider über die Kosovo-Schlacht (1389) у J a g i ć Archiv für slavische Philologie, III стр. 413—462.

³⁾ D' A v r i l La bataille de Kosovo, Rhapsodie serbe, tirée des chants populaires et traduite français en français Paris. 1868 Новаковићев циклус почива на овоме.

⁴⁾ В. в е h пом. Каррер-ове радове о цару Лазару.

⁵⁾ P r o f. J. K r o h n. Die Entstehung der einheitlichen Epen im allgemeinen. Zeitschrift für Völkerpsychologie etc. Bd. XVIII., Leipzig, W. Friedrich, 1888. стр. 64.

⁶⁾ D r. Т М а р е т и ć, Kosovski junaci i događaji u narodnoj epici Kad 97 стр.7.

⁷⁾ Види на то Ј а г и ћ е в у рецензију Маретићева рада у Archiv für slavische Philologie, XII стр. 611.

значаја; али није ни потребно, да догађај буде од опште-историског значаја; па да изазове појаву народног епа као јединства, већ да је од важности за целог унган народ, у коме се десило; да је у стању, дакле да уздрма народни дух. А бој на Косову био је заиста такав догађај за српски народ. Са трагичности тога догађаја и косовски еп носи трагично обележје. Да је догађај био друкчијег карактера, појавио би се и органички еп другог карактера.

Из тога видимо, да Штајнтал није тај историски догађај у српском народу довољно оценио по његову утицају на народни дух; а с друге пак стране, прихвати грађу само из превода, који пружају поједине песме без обзира на њихову узајамну везу, није увидео унутрашњу везу међу песмама о косовском боју. С тога је и дошао до резултата, да у српском народу није било ни услова за постанак органичког епа, па према томе да ни међу прилеженим песмама таквога јединства нема. Међутим успех, који су постигли већ пом. састављачи косовских песама у целину, даје нам довољно основа, да потврдимо, како у срп. нар. епници постоји и органички (најсавршенији) облик. Јер, како вели проф. Крон, „ни један састављач каквог народног епа не може изолиране песме везати у органичку целину.... Али, где је народ већ своје учинио¹⁾, у колико је до њега стајало, то искуса састављач може да учини тај крајњи посао“²⁾

Оволико смо држали за потребно да се обазремо на ову тачку у Штајнталову раду, која, колико је нама познато, до сада није нигде додиривана у нас.³⁾

НАРОДНО ПРЕДАЊЕ О МЕСТИМА.

У Српским Земљама има врло много локалних (месних) народних прича и веровања, која су привезана за поједине градове, градишта, цркве, црквине, пећине, језера, изворе, кладенце, реке, потоке, планине и т. д. Многа прича и веровање већ су наштампана овде онде, али ни из далека није забележено све. Остало је још врло много незабележенога и необјављенога. — За такво народно предање које је привезано за извесно место, под горњим заглављем отвара „Караџић“ нарочито место на коме ће га саопштавати. — Тога ради моли свакога, ко таквог предања зна, или га дозна, да га напише и овамо на саопштење пошље.

¹⁾ А то је српски народ учинио у косовским песмама.

²⁾ Крон у пом. раду, стр. 66—67.

³⁾ Сравни о овоме Okanovitch. Die serbische Volksepik im Dienste der Erziehung Jena, Yopelius, 1897. стр. 128—130.

ГОВЕН.

Источно од Гиљана, на Морави, налази се село Подграђе. — Народ из Подграђа и околине прича да је Подграђе било некада велики град, од кога се и развалине познају. — О паду тога града постоји овакво причање: Турци заузеше целу околину, али се град упорно држаше. Најзад посади нестане хране, и све помре од глади, само остаде у животу једна девојка, која продужи дизати свакога дана заставу на бедему градскоме, да би Турци мислили, е је град још у сили. После много времена Турци сазнаду за ово обмањивање те нападну на град, заузму га, а девојку хтедну предати папи, но она замоли да јој се одобри, да се часком окупа у Морави. Турци јој то одобре, а она дошавши до Мораве рекне: Што да говем Турцима, боље је да говем овој води! То рекавши скочи у Мораву, и удави се, а место се од тога прозва Говен. Народ још казује, да се до скоро ова девојка појављивала на обали моравиној сваке године пре сунца на Ђурђев-дан.

(Ово ми је предање забележио г. Глигор Поповић, Гиљанац.)

т. р. њ.

ЈЕДНО ПРЕДАЊЕ У ЂУСТЕНДИЛУ

Северозападно од Ђустендила за једно два километра, налази се брежуљак налик на пресечени конус, који је са свим одвојен од планина, које окружавају Ђустендилску долину. — У Ђустендилу и околини се прича да је на том месту један српски краљ одржао велику победу над Бугарима, па је у знак своје победе на томе месту сазидео цркву Спасовицу. — Спасовица је данас сва у развалинама али се код ње сваке године на Спасов-дан скупља силан свет на сабор. Ту увек долази и свештеник и свети водицу. — Око Спасовице има врло много божура, за који народ верује да је постао из помешане крви изгинулих Срба и Бугара.¹⁾

(Ово ми је предање забележио 21. фебруара 1897 год. мој тадашњи ученик у Учитељској Школи Зафир Тасић, Србин из Штита у Македонији, а чуо га је у Ђустендилу.)

КРАЉЕВИЋ МАРКО У НАРОДНОМ ПРЕДАЊУ.

„Босанска Вила“ отворила је два нарочита места за скупљање народног предања, у коме би се чувала успомена на две личности из старине наше: Светога Саву и Старину Новака,

1) Јачачио је овде народ запамтно Веабушку битку од 28. Јула 1330. године, која је ту била.

2) Забележио сам да народ прича, да је божур на Добричу у округу топличком постао тјкође од крви. (Види Братство Књ. VII стр. 52.).

и ревностно прикупља из српских крајева све оно предање у ком се оне помињу. — „Караџић“ ево отвара нарочито место за прикупљање оног народног предања, у коме се, очувала успомена на Краљевића Марка.

О Краљевићу Марку, најомиљенијем јунаку наших народних песама, има у нашега народа врло много предања. — Песме у којима се Марко опева, прилично су покупљене и непрестано се купе. Али приче и веровања, што су за његово име привезана, нису покупљена Колико и колико места у Домовини Србиној има, у којима се прича о Маркову рођењу, јунаштву, правди, о његову животу и смрти, о његову Шарцу и т. д. Колико места има, која су привезана за име Краљевића Марка. За неке старе градове казује се да су његови. За удубљена места у камењу или стени казује се да су или његове стопе или остаци од удара сабље или топуза његова и т. д. — Вредно је сва та казивања, веровања, приче, песме и све што се на Марка односи покупити на једно место, да се на тај начин баци много више светлости на распрострањеност предања о Краљевићу Марку и на схватање народно његове интересантне личности.

С тога, отварајући ово место за скупљање предања о Краљевићу Марку, износим овде нешто од предања што о Марку имам зебележенога, молећи свакога, ко ма какво народно предање о Марку забележи да амо пошаље, та да се по могућству што више прикупи из области схватања народног најомиљенијег јунака српског народног предања.

Мислопоље, Казновића, Краљева Стопа.

Испод варошице Рашке налази се поље које се зове Мислопоље. — Прича се да је дотле дошао Краљевић Марко, кад је пошао на Косово. Ту му коњ почне пропадати у земљу, те Марко стане мислити да ли да иде даље или не. Најзад смисли да иде, и дође на помолац Казновића (села). Ту му коњ почне понова пропадати у земљу. Марко се екине и почне газити по стени. Ноге су му пропадале у стени, те се и данас стопе познају и зову се Краљева Стопа. Тада Марко каже у себи: „Ја хоћу, Шарац хоће, али Бог не да. — Због тога што је на Мислопољу Марко мислио, поље добије то име, а што је код Казновића казао, село добије то име.

(Јошаничка Бања, срез Студенички, 20/6. — 1898.).

Маркова стена.

Од Копаноника ка Јарму (планини) место је, које се зове Маркова Стена. — Прича се, да је ту Краљевић Марко дигао камен са јунацима. — Један јунак подигне велики камен и остави га, а Марко дигне још већи камен и постави га на онај први. — И данас, причају, стоје та два камена један на другоме. Јошан. Бања, срез Студен., 20/6. — 1898.).

Борје, Јаруге, Ржанница, Марковина.

Кад је Марко пошао из Крушевца за Косово, ишао је у срезу Жупскоме од пољане до пољане), те бирао вино. Прво сврати у пољану Борје. Ту проба вино, па му се не допадне и рекне: удара па борје! — За тим дође до пољане Јаруге, и ту му се вино не допадне: удара на јаруге! — За тим дође у Ржанницу. ту му је вино ударило на раж. — Најзад дође у Марковину. Ту му се вино допадне, те се и место прозва Марковина.

(Јошан. Бања, срез Студен., 20. 6. — 1898.).

Пискање, Павлица, Рвати.

Кад је Марко пошао на Косово, дошао је до села Пискања (поред Ибра, на реци Јошаници), ту је писао, те се село прозове Писања; кад је дошао у Павлицу (село), па о је; кад је дошао у Рвате (село Рвати), ту се рвао; те по тим Марковим радњама и села добише имена.

(Павлица, срез Студенички, 21. 6. — 1898.).

Без силе нема ништа.

У старо време био је у Врању пекакав механџија, добра срца, па давао народу јела и пића на вересију. Дајући тако осиромашни са свим, а муштерије никако и не поминљају на плаћање. — Чује за то Краљевин Марко, па нареди да се сви дужници скупе а он узме топуз на крило, а тевтере са вересијом преда се, па стане пуштати једног по једног дужника. — Чим ко уђе Марко му рекне: Ти си дужан томе и томе 20 гроша, а муштерија одмах дрени кесу и додаје: није 20 но 30 гроша. — И тако Марко поводи више по што је вересија износила. — Без силу нема ништа, заврши онај што ми ово причаше.

(Врање, априла 1895.).

т. р. т.

КЛЕТВЕ.

Позната је ствар да наше женскиње куне. Клетве су код њега израз гнева и лутње или и грдње, и врло су честа ствар. — Неке су од клетава опште и употребљавају се или у целом српском народу или у појединим крајевима. Многе се пак клетве импровизирају у оном тренутку кад затребају. Има женскиња које

1) Пољанама називају у срезу Жупскоме места где су груписане пивнице, у којима се држи пиво.

је спремно, да од сваке речи начини клетву, што обично чини од оних речи, које се у том тренутку помену или су на згоди да се помену. — Врло је леп пример за импровизирање клетава ова, коју наводим онако како сам је чуо: „Дошао газда, газиле га мечке: да му платим кирију платно му на очи; а ја му кажем, казан му на главу; да причека, чума га чекала; а он ћути не проговорно да Бог да; па пуши глава му се пушила.“

Импровизирале клетве немају вредности, а оне опште узимама нарочито на око, јер мислим да су наслеђене из старине. Стога би ваљало на њих обратити пажњу, и саопштавати их, да се види какав су и кадашњи су производ духа народног. — У своме бележнику имам неколико таквих клетава, које су опште за извесне крајеве. Њих овде угледа ради износим мелећи свакога ко би знао клетава које жене једнога краја употребљавају, да ми их пошље, да их на овоме месту саопштим.

У Алексиначкој Морави овако жене куну:

Але те однеле. — Белај те изеја. — Болес те изела. — Ветар те однеја. — Виле те однеле. — Ђавол те изеја. — Ђавол те однеја. — Жива те рана изела. — Живи те огањ изгореја. — Жив те бог убија. — Жив те Бог посека. — Живине те изеле. — Колера те однела. — Марен те стукла. — Однеја те Кендза.¹⁾ Однеја те куси.²⁾ — Однеле те самодиве. — Проклет да си и за везан да си.³⁾ — Проклет да си и триклет да си. — Рђа те стукла. — Стукла те тролетница. — Убија те Господ. — Убија те Марен. — Убија те Свети Марен. — Убијате те Свети Цуцул. — Убила те Света Богородица. — Убила те мајка Божја. — Убија те Свети Равђел. — Чума те однела. — Чума те посекла. —

У Соко Бањи чуо сам много пута клетву: Однеле те самовиле.

У пиротском округу чуо сам општу клетву: Оалил те Бог.

У Заплању је врло велика клетва кад једна жена другој рекне: Але те у трвељ.

Клетве се често употребљавају и са негацијом, и то обично онда, кад онај који куне воли онога кога куне, па се боји да се клетва не испуни, па хоће клетвом само да прекори или заплаши. Н. пр. Бог те не убио. — Чума те не однела. — Мајка те Божја не убила.

Негативне се клетве често, нарочито мајој деци, говоре и од мила.

Т. Р. Ђ.

1) Кендза значи ђаво. Кад неко нешто ради, што не би требало да ради, каже се врло често овај израз: Тера га кендза.

2) Куси значи ђаво. Реч ђаво слабо се говори, јер се верује да не ваља његово име спомињати, већ се место те речи обично каже „онај куси“ или просто „Куси.“ Не да му онај куси да мирује ил: тера га куси (место: тера га ђаво).

3) У Алексиначкој Морави има пословица: куне па у црво за везује

СРПСКЕ НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ.

(из Алексиначке Мораве).

Лепо је Вук КараѢић поменуо у почетку својих „Народних српских пословица“ (изд. од 1836.) да „у народу нашем нема имена за пословице.“ — И ја бележећи пословице у народу нашем никад нисам чуо имена за њих, већ оно што Вук за њих каже да се „обично говори : што но (има) реч ; или што но стари веле ; или што но бабе кажу и т. д.“ — У Алексиначкој Морави обично кажу за пословице : што има реч ; или што рекли стари људи ; или што рекли ; или што кажу ; или што се каже ; или што викали људи и томе слично. — Ове сам пословице бележио у току читавих десет година, онда кад је која пала. — Сваку сам забележио у дијалекту, како се говори у Алексиначкој Морави. Ево самих пословица :

1. Гол не добељује (т. ј. платно), гладан не допица (допиче, т. ј. хлеб.).

2. Да зна коза шта је срам, никад не би дигла реп.

3. Да ти чујев (место чују) уши, што ти чујев пете ! (Каже се кад неко тврди да му је неко пријатељ, а овамо се зна да га тај пријатељ оговара).

4. Дете и под сноп назобне. (Значи : и у жетви кад је нај-већа врућина, малом детету је доста само хлада од снопа па да озебе.)

5. Док откос не покисне, не бива пун кош. (Значи : ако за време косидбе не буде кише, неће бити родна година.)

6. Док човек с човека (место с човеком) врећу пепел (пепела) не поједе не мож' га позна.

7. Друго мисли један кум друго мисли други кум. (За ову пословицу има прича, како је један човек пошао у кумову воденицу да меље мислећи : идем у кумову воденицу неће ни узети ујма. Кад га кум воденичар спаси помисли ето га кум, узеху му два ујма, па се неће љутити).

8. Друго мисли камила друго камилар. (Камила мисли, прича се, само да изнесем товар на брдо, па ће ме газда одморити ; а газда мисли : само да изађемо на брдо, па ћу да се поцием на камилу да се одморим).

9. Зла рана зарасте, ама зла реч никад. (За ову пословицу има оваква прича : Пође неки човек у планину да насече дрва, али га у планини затече велики снег, који завеје путеве тако да се никако није могао вратити. Лутао је овамо онамо, али никако да дође до пута. На један пут изађе пред њега мечка, па му рече : брате, пропаћеш од зиме него оди у моју пећину док се време не одгрне ! Човек прими повуду и уђе у пећину. Ту је преседео док се време није одгрнуло. Кад престаде потреба мечкиног гостопримства човек рече да ће да иде кући. Тада га мечка упита, како му је било у њеној кући, а он одговори да је све

било добро само му је домаћица доста смрдела. Мечки то буде криво, али му ништа не одговори већ му нареди да је секиром удари у плећке колико год може. Човек се стане томе одупирати, али најзад мораде послушати; удари је међу плећке и начини јој опасну рану. — Прође од тог времена много година. Онај човек изађе опет у планину. Таман је хтео секиром да обори некакав горун, а испод горуна изађе мачке. Познајеш ли ме, рече мечка човеку? — Не познајем те одговори човек. Ја сам она мачка што те оне зиме спасе да не пропаднеш, и коју си ти на поласку секиром ранио, разгрни длакушину да видиш познаје ли се рана. Човек загледа, загледа, али рана зарасла. Зла рана зарасла, рече мечка, ама она зла реч да сам ти смрдела још није. То рече и растрике незахвална госта).

10. Игра ли мечка пред чичину кућу, играће и пред нашу. (Т. ј. што се данас коме другоме зло дешава, може се десити и нама.)

11. Иде му од намет кај по шарова тојага. (Тако се у шали говори о бистрини понекога).

12. И молитва без паре не бива.

13. Једе му се реч кај црвљиво сирење. (Каже се о човеку кога нико не слуша).

14. Једна коза, једно легало. (Каже се о самцу, који нема бриге).

15. Кад кој умре, таг се коша. (Кад је чему време тада се ради).

16. Каква да је, одерамује срам. (Значи: моја ствар ма каква да је, добра је, јер не идем да црвеним кад је позајмљујем од другога).

17. Камен му међу зуби. (Каже се кад ко помене вука).

18. Која погача по дуже постоји, бољег госта дочека. (Каже се кад се хоће да правда што се нека девојка не удаје, а време јој је удаји).

19. Којо купче једнако иде на воду брго се разбије.

20. Куј је за присмеј, тај се смеје. (Онај ко заслужује да се њему смеју, обично се другоме смеје).

21. Куј сас децу млеко куса ће да бидне (чује се и будне) укапан.

22. Куј се дави и за змију се ваћа.

23. Коња зобница, човека радња (тера да игра).

24. Куд ће се наћемо, питувало лисиче мајку? — У табачку кацу, одговорила му мајка. (Т. ј. које ће им се наћи у табачкој каци).

25. Куд смо лани држали маз, сав држимо брашњо.

26. Кудук цркву, а кале паре не градив (граде.)

27. Куне па у црпо завезује. (Каже се кад неко страшио куне).

28. Кућа му на тојагу. (Каже се за самца који не седи стално на једном месту).

29. Лаже две не саставља. (Каже се о лажљивцу).

30. Лоповство за време, пијанство до век.

31. Мајсторија козе чува: пет отера, две дотера, једна туђа, једна неје његова, па се чуди која му га нема.

32. Много род мало милос.

33. Нама жито, газде слама. (Вели се да овако говоре надничари кад је скупа надница).

34. Не иди зиме без леб, а лете без гувче.

35. Не јев (једу) руби, но зуби. (Т. ј. не једу рубови (десни) већ зуби).

36. Нека ти је касмет на саламет. (Нека ти је Бог у помоћи).

37. Нема јунака без старог Новака.

38. Никој неје сунце да огреје свакога. (Чуо сам ову пословицу у Лужану кад су једном сељаци цогађали пољака, па су му неки манисали, а други су га правдали овом пословицом).

39. Ни од врбу клин, ни од зета син.

40. Падне плот, не дигни га он се скапе, подигни га он траји. (Овако се говори болеснику који оклева са лечењем).

41. Попуј, па и приоруј!

42. Претежи зајча кожа (зечја кожа), па се потопи скела. (Каже се кад је неко већ готов да учини што па само чека малу ствар да га још подстакне).

43. Приленило му се кај чичак за јајце. (Каже се о женама које чине мађије).

44. Рано ручај не мај се, млад се жени не кај се!

45. Свако село башка адет.

46. Скип' се, Боже на пањ, да видиш тигањ! (Каже се кад се неко попесе).

47. Скип' се од коња, па убиј паука! (Јер паук први почне да пије мртвацу очи).

48. Тој црквено, тој мртвено. (Каже се кад ко има само једно одело).

49. Тумба лумба, швикаљка,¹⁾ нема свадба никаква. (Говори се кад се сватови скупе, а младенаца још нема са венчања).

50. Увајдићеш се кај кучка од пород.

51. У сво село на гости, а у плевњу на конак. (Каже се за оне који свуд гледају да се почасте, а немају ни честита конака).

52. У сто лета једна репа, и она црвљива.

53. Што ти је дебела гуња? — Па од дебелог је дома! — А зашто је шарена (окрпљена)? — Па шта је куј даја. (Каже се кад се неко хвали а после изађе да му је хвала празна).

54. Берман на до међу. (Значи: град убија онима, који су радили на Св. Бермана, а од међе оних који нису радили и нема града).

ПОВЕЛЕЖИО

Тих. Р. ЂОРЂЕВИЋ

1) Швикаљка је врло кратка пушка.

ПРИКАЗИ

— Српски Етнографски Зборник, издаје Српска Краљевска Академија. — Од овог Зборника издала је Срп. Краљ. Акад. до сад две књиге: Живот Срба Сељака написао М. Ђ. Милићевић (друго прерађено и попуњено издање). У Београду, у Државној штампарији Краљевине Србије, 1894. Стр. 371. Цена 2 дин. — Старијска српска јела и пића од Симе Тројановића, у Београду, у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1896. Стр. 124. Цена 1 дин. —

— Босанска Вила лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник Никола Т. Кашиковић Сарајлија. — Бос. Вила излази у Сарајеву два пут месечно већ 13 година. — У свакоме броју поред осталих ствари из свога програма доноси још и ствари из српског народног живота, обичаја и предања. —

— Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини. Уредник Коста Хермановић савјетник. Сарајево земаљска штампарија. — Овај Гласник поред осталих ствари доноси још и градиво из живота српскога народа у Босни и Херцеговини. Излази у свескама (по 4 годишње). —

— Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима, скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић, треће (државно) издање, исправљено и умножено. У Биограду, у Штампарији Краљевине Србије. 1898. Стр. XLII и 880. Цена 16 дин. —

— Законик Стефана Душана цара српског 1349. и 1354., на ново издао и објаснио Стојан Новаковић. У Београду, Штампано у Државној Штампарији. 1898. Стр. CLIII и 312, Цена 5 дин. —

— Задружна кућа на селу, написао М. Ђ. Милићевић (оштампано из Годишњице XVIII). У Београду, у штампарији Краљевине Србије. 1898. Стр. 51. — У предговору казује г. писац, да га је на писање ове ствари из српског народног живота нагнао В. Богишић Ту су и питања која му је г. Богишић за ову ствар поставио и која су врло вредна за проучавање наше задруге и живота у њој. — Пошто је г. писац најпре истакао што му је намера у овој књизи, говори, о домаћину, о кућанима — задругарима, о мајци, о домаћници, о женама у задрузи, о деци у задрузи. — Г. Милићевић је дјелом најбољи познавалац нашега народа, па је и овом књижицом показао велико познавање предмета и то тако премаљиво и јасно, како нико, сем њега не уме.

Т. Р. Т.

— Из Гласа Српске Краљ. Академије LIII. О реду речи у српском језику, приступна академијска беседа П. П. Ђорђевића, говорена на свечаном скупу Срп. Краљ. Академије 4. Фебруара 1896. —

— Доказна средства у нашем старом казненом законарству, написао Алекса С. Јовановић. Београд штампарија Св. Николића, Обилићев венац бр. 2.

1898. Стр. 41. Цена 60 динарских пара. —

— Како се наш народ храни, од д-ра Милана Јовановића-Вагута, професора Велике Школе. 1 Жито -- Брашно -- Хлеб. (Јавно предавање, држано 12. априла 1898. г. у сали Велике Школе у Београду). Београд. Штампано у државној Штампарији Краљ. Србије 1898. Стр. 36. —

— Преглед географске литературе о Балканском Полуострву, свеска III (за 1895., 1896. и 1897. год.), уредио др. Ј. Цвијић. Београд. Државна Штампарија Краљевине Србије. 1897. Цена 10 дин. Стр. 129. —

— Из народа и о народу, књига III Смиље и босиље, убрао га из српског народног врта Лука Грђић-Бјелокосић. Нови Сад. Штампарија Ђорђа Ивковића 1898. Издање пипчево. Стр. XVIII и 167. Цена 50 новч. —

— Две недеље у Старој Србији. Путнички дневник с једне екскурзије од проф. Ал. Станојевића. Београд, Радикална штампарија 1898 Стр. 206. —

— Босна и Херцеговина од Симе Тројановића (Прештампано из „Дела“). Београд, Парна радикална штампарија 1898. Цена 1.30 дин. Стр. 81.

— Бесцен благо народа српског. Најлепше српске народне песме из збирке Вука Ст. Караџића. У Новом Саду. Издање и штампа Српске Књижаре Браће М. Поповића. 1899. Цена 30 новч. —

— Монаха Саве Хилендарца Света Гора, С немачког оригинала у рукопису превео Ђу-

ра Б. Димитров проф. I. б. гимназ. Београд 1898. Стр. 237. —

— Митологија Старих Грка и Римљана. По Ј. Humbert-у израдио Ј. Зрнић. Пожаревац, Штампано у Штампарији Ђорђа Наумовића 1898. Стр. 98. Цена 1 дин. —

— Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, Na svijet izdaje Jugoslovenska Akademija znanosti i umjetnosti Svezak I. Uredio prof. Ivan Milčetić. U Zagrebu 1896 Knjižara Jugoslovenske Akademije (dioničke tiskare). Tisak dioničke tiskare. Cijena 2 for. 50 nč. Стр. VIII и 358. — Svezak II Uredio Dr. Ant. Radić U Zagrebu 1897. cijena 2.0 for. Стр. V и 515. Svezak III., prva polovina Uredio. Dr. Ant. Radić. U Zagrebu 1898. Cijena for 1.25 Стр. 167. Стога што „у новије доба пронада народно благо страшном брзином, као да га односи вихар модерне културе“ и што у нас нема часописа, који би гајио све струке народног живота „одлучила је Академија Југословенска да започне такав годишњак, који би имао доносити расправе фолклорске,) на градиво живуће још у народу и пратити развитак оне науке у свих сунлеменика словенских.“ „Прије свега, вели се мало даље, наш ће зборник обрађивати народни живот Хрвата и Срба, на целом простору овога једнога двоиме-

1) Фолк-лор (Folk-Lore) је сложена англи-саксонска реч и значи народознање. Ова је реч први пут у томе значењу употребљена у енглеском журналу Athenaeum (бр. од 22 августа 1846 г.) од неког анонимног писца. (Види Зборник за народни умотвореница наука и књижевна кр. I. Софија 1889 стр. 9.)

нога народа". (Priromenak sv. 1. Str. VI.).

У првој свесци „Zbornika“ има прилога скоро са свих страна нашега народа. У њој има и расправа и градива. У расправама је како уредништво лепо примећује тек почетак „који још није засегнуо на присноподобљајуће поље ове науке, како од новијега времена цвате у Европи.“

У првој су свесци две ствари 1. Што прича наш народ о неким животињама. Написао Драгутин Хриц. — 2. Народна кућа или дом са покућством у Далмацији, Херцеговини и у Босни. Написао Вид. Вулетих — Вукасовић. — 3. Нешто о међумурекском парењу. Написао В. Облак. — Два прилога из Црне Горе. — 5. Живот, језик и обичаји Ступничана крај Загреба. Написао Стјепан Коренић. — 6. Женидбени обичаји, из различитих крајева. — 7. Трудне жене и пород, из различитих крајева. — 8. Смрт, из различитих крајева. — 9. Божићни благодни, из различитих крајева. 10. Препоруша. Приошћно П. Милчетић — 11. Моба и спрежа (Врбова у Славонији). Приошћно М. Курјакковић. — 12. Коледа, из различитих крајева. — 13. Вјера у особита бића из различитих крајева. — 14. Народна вјерованја са бајањем, из различитих крајева. — 15. Приче о појединим мјестима, анегдоте и питалице, из различитих крајева. — 16. Начин народног опћења из Котара и Копривнице. — 17. Игре и плесови, из различитих крајева. — 18. Ококућад. Домаће или питоме животиње и њихова „хрватска“ (!?) народна имена. Сабрао по Хер-

цег-Босни Иван Зовко. — 19. Реферати. Библиографије. Приошћно др. А. Радића. — 20. Некролог. Др. Ватрослав Облак. Написао П. Милчетић.

У другој су свесци: 1. Основа за сабирање и проучавање грађе о народном животу од уредника др. А. Радића. — Ма да није са свим потпуна, ова је основа израђена врло марљиво и може корисно послужити свакоме, ко је рад, да се бави животом свога народа. — 2. Оток. Народни живот и обичаји. Написао Јосип Ловретић (и Бартол Јурић). Овај састав захвата највећи део овог опсежног Зборника (стр. 91—459), и израђен је са похвалном марљивошћу 3. Вјесник. Овде исто тако као и у првој свесци особиту пажњу заслужују књижевне новости од уредника.

У трећој су свесци: 1. Народна гласбена умјетност у Далмацији. По стручном свом путовању из год. 1890. и 1892. подаје Људевит Куба — 2. Ситнији прилози од А. Радића. — 3. Оток. Народни живот и обичаји (наставак). Написао Ј. Ловретић. — 4. Требарјево. Народни живот и обичаји. Написала Ката Јајчорова. — 5. Мањи приноси. Мухамеданска женидба у Босни. Написао Мухамед Фери бег Кулиновић. — 6. Хрватство у народној успомени Херцеговаца. Сабрао Иван Зовко. — 7. Вјесник.

Све три свеске Zbornika украшене су сликама које још боље предоче народни живот. —

Т. Р. Ђ.

— М. Halanskoga Jugoslovensko pričanje o

Kraljeviću Marku". Orije-
nio dr. F. Maretić. (Preštam-
pano iz 132 knjige Rada Jug-
slovenske Akad. znan. i umjet.) Za-
greb 1 97 стр. 47.

— Сборникъ за народни
умотворения, наука и
книжнина. Издава министер-
ство на народното просвъщение.
София. Държавна печатница. —
Овај зборник излази у великим
свескама још од 1889 год. и ко-
лико нам је познато до сад је
изашло 14 таквих свезака у ко-
јима је прибрана многа грађа и
из српског народног живота у
оним земљама које Бугари за
своје оглашавају.

— Вукъ Караџићъ въ пово-
българската книжнина, од Д. Ма-
ринова. София 1897 стр. 33.

— Галковский, Н Сербскій
народный епосъ. Гор. Сумы. 1897
цена 1 руб. 50 коп.

— Великорусскія на-
роднiя пѣсни. Изданы про-
фесоромъ А. И. Соболевскимъ.
Том IV. С Петербургъ 1898 стр.
XXIV и 722 цена 3 руб.

— Český Lid Sborník ve-
novany studiu českého v Čechách,
na Morave, ve Slezsku a na Slo-
vensku Redaktor: Dr. Čenek
Zibrt d cent kulturní historie
na české universitě. (Praha Viš-
ehrad, na slupi č. 12) (годишња
цена 4 фop. један број 80 кр.) —

— Revue des traditions
populaires recueil mensuel
de mythologie, littérature oral, eth-
nographie traditionnelle et art po-
pulaire. Dirigé par Paul Sebileot
Un an: 17 fr. un M 1 25 fr Pa-
ris 80, boulevard st. Marcel —

— Les vieux chants po-
pulaires scandinaves

(gamle nordiske folkeviser) etude
de littérature comparée, par Leon
Pineau agrégé de l'université.
I. époque sauvage, les chants de
magi. Paris. Librairie Emile Bou-
illon, editeur, 67, rue de Richelieu,
au premier 1898. Стр. XIV и
336 —

Die serbische Volks-
epik in Dienste der Er-
ziehung. — Ein Beitrag zum
Ausbau des Lehrplanes der serbi-
schen Volksschule vom Standpunk-
te der wissenschaftlichen Pädä-
gogik. Inauguraldissertation zur
Erlangung der Doctorwürde der
philosophischen Fakultät der Uni-
versität Jena vorgelegt von Steph.
M. Okanovitch Jena. 1897
стр. 140. О овоме раду г. Ока-
новића изречена је и у нас врло
похвална реч.

Die Hirten und Hir-
tennomaden Süd- und Süd-
ostserbiens. Von M. Smi-
ljanic (Sonder-Abdruck aus Band
LXXIV, № 4. и 5. des Globus,
illustrirte Zeitschrift für Länder-
und Völkerkunde) —

— Künstliche Verwand-
schaft bei den Südslaven
von Stanislaus Ciszewski
Inaugural-Dissertation zur Erlan-
gung der Doctorwürde von der
philosophischen Fakultät der Uni-
versität zu Leipzig genehmigt.
Leipzig 1897. III. — 114 (Erstes
Capitel einer später erscheinenden
Arbeit).

„Melusine“ што из-
лази у Паризу бр. 10 за 1897.
стр. 239., Zbornik za narodni
život i običaje Južnih Slazena sv.
II стр. 467 и 469 и Českij Lid,
číslo 1 за 1897 год. донели су
врло похвалне оцене о овоме раду
нашег брата Пољака т. е. т.

— Hochzeitsgebräuche in der Türkei von Dr. Theophil Löbel mit einer Einleitung von Herrn Professor H. Vambery: „Ethnographische Forschungen in der Türkei“ Amsterdam, 1897 Verlag von J. H. de Buss. стр. XV. 298. У ове „свадбене обичаје Турске“ ушли су и српски свадбени обичаји (225–244). Ко би по овоме делу судио о Србима, добио би веома погрешне појмове. Лебел вели да је свадба код Срба права трговина и да је главна ствар мираз (стр. 226., међутим у нашег народа је мираз тотално непознат). Да је брак трговина пак, Лебел закључује из дарова, које младожења даје родитељима девојачким. Међутим ко је иоле упознат са ствари знаће, да су ти дарови само рудименти можда ранијих обичаја куповине и да се по тим рудиментима не може ценити и емоционална страна обичаја. По Лебелу су гајдани Цигани (стр. 233) сватове уз пут поје становници бесплатно (стр. 235); невеста и младожења се од олтара до кола по венчању држе малим

прстом једно за друго (стр. 237); кисела се чорба гради, кад се помешају у рибе и живина и то зачини лимуновим соком (стр. 242); међ играма српским, главно је хоро, (стр. 243, као да има и других игара); млада љуби сваког свата при одласку у образ (стр. 243); нигде се не поступа дивљије но на српским свадбама (стр. 244.), сватови све поразбијају у кући, тако да нов брачни пар мора све изнова добављати (стр. 244.), ко ово прочита, мора се само насмејати, јер се баш српска свадба тиме одликује од других, што се кућа младеца напуни даровима, највећма у покућанству.) — Свадбени обичаји Црногораца добили су нарочити одељак (стр. 247–265) као да Црногорци нису Срби.

Ова је књига још један доказ како странац не може да изнесе и правилно оцени творевине духа народног, док се не саживи с њим. Он се задржава па спољашњости не упуштајући се у оно, што је најважније — у психичку страну, из које је обичај и поникнуо.

Dr. Ok.

Г Л А С Н И К

Српска Краљевска Академија у Београду изабрала је одбор за прибирање етнографског градива и уређивање Етнографског Зборника. Председник је тога одбора академик г. Јован Мишковић, а чланови: академици г. г. Љубомир Ковачевић, Пера П. Ђорђевић, Љубомир Стојановић и Љу-

бомир Јовановић — Уредништво „Караџића“ ће се постарати да своје читаоце обавештава о раду овога важног одбора наше Академије. —

— У „Београдским Новинама“ бр. 327. за 1898. г. читамо ову белешку: „Етнолошки музеј и музеј српске земље. По одобрењу г. Министра просвете

и црквених послова од садашњег народног музеја пздвојиће се етнолошки музеј, и сместиће се у кући пок. Стевче Михаиловића, коју је он завештао народноме музеју. У исту зграду сместиће се привремено и музеј српске земље, док не добије своје зграде“.

— У подлиску „Трговинског Гласника“ у Београду излазе од дужег времена лепе етнографске белешке од Ив. Иванића под насловом „По Источној Македонији.“

— У „Искри“ илустрованом књижевном листу сем тога што излазе дивне слике из српских крајева и из живота нашега народа, изашле су и ове ствари из обима нашега рада: Македонске народне песме из збирке Ив. Иванића (бр. 12. и 19.), — Српске старине белешке С. Тројановића с нацртима Вл. Тителбаха (бр. 13. и 14.). — Лапот и проклетнија у Срба од Симе Тројановића (бр. 21. и 22.).

— „Дело“, лист за науку, књижевност и душевни живот за 1898 г. има ове ствари од интереса за нас: Живот сељака у Левчу од Јована Л. Срећковића, учитеља (књига за април

и мај). Једна наша потреба од Тих. Р. Ђорђевића (књ. за мај), Проучавање села у нашим земљама од Јована Ердељановића (књ. за јуни), Враћање по моравље од Алексе С. Јовановића (књ. за август и октобар).

— „Бранково Коло“ за забаву, поуку и књижевност што излази у Српским Карловцима има у години 1898. ове ствари од интереса за нас. Јабланске јабуке од Моја Медића (бр. 28.) Шта су рудњаче од Моја Медића (бр. 35.), Ситић белешке из жичкогисту деничког среза од Тих. Р. Ђорђевића (бр. 38.).

— „Зора“, лист за забаву, поуку и књижевност, што излази у Мостару, у год. 1898. доноси ове ствари, које нас интересују Збирчица о оружју од Луке Грђића Бјелокосић (св. 1. 2 и 3.), Обожавања огња и огњишта, извадак упоредне старословенске митологије обзиром на народне обичаје старе народне пјесме од др. Никле Гржетића (св. 3., 4., 5., 6., и 8.), животни обичаји српскога народа од разних писаца (у св. 4., 7., 8., 9., 10. 11.).

Први број „Караџића“ шаље уредништво свакоме за кога се нада да ће га држати, с молбом да до 10 јануара 1899 год. пошаље преплату. — Ко дотле не буде послао преплате, други му се број неће слати.

Преплата се шаље уредништву „Караџића“ — Алексинац (Србија).

Караџић излази у Алексинцу један пут месечно на 1—1¹/₂ штампаном табаку. ЦЕНА МУ ЈЕ 5 ДИНАРА ГОДИШЊЕ. ПОЈЕДИНИ БРОЈЕВИ СТАЈУ 0.50 ДИН. — РУКОПИСИ СЕ НЕ ВРАЋАЈУ.

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

Др Драгослав Антонијевић
Др Петар Влаховић (председник)
Гвозден Јованић
Радул Јовановић
Бошко Карановић
Др Велимир Михајловић
Добривоје Младеновић
Др Милош Немањић
Академик Миодраг Павловић
Арх. Божа Петровић
Мр Љубинко Раденковић

На насловној страни
„Петао“ Ивана Рабузина

Корице и опрема
Радоје М. Кавецкић

Часопис за културу и књижевност „Расковник“ пре-
васходно објављује, подстиче и вреднује све облике
народне културе и изворног стваралаштва, не само
у сеоској већ и градској средини, у Србији, затим
на целом српскохрватском језичком подручју, а по-
јединим прилозима и ван тих оквира. „Расковник“
настоји да одслика појаве у народном животу, како
савремене тако и прошле. Странице часописа су от-
ворене за прилоге из народног живота и културе, за
стваралаштво песника села и самоуких сликара, за
истраживаче у подручју књижевности, језика, фолк-
лора, митологије, етнологије, историје...

